

**ORTAÇAĞ'DA DENİZLİ
(SELÇUKLU VE İNANÇOĞULLARI DÖNEMİ)**

Mustafa YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Şubat, 2010

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAÇAĞ'DA DENİZLİ
(SELÇUKLU VE İNANÇOĞULLARI DÖNEMİ)

Hazırlayan
Mustafa YILMAZ

Danışman
Yard. Doç. Dr. İbrahim BALIK

AFYONKARAHİSAR 2010

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ ORTAÇAĞ’DA DENİZLİ (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/02/2010

Mustafa YILMAZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. İbrahim BALIK

.....

Jüri Üyeleri ____ : Yard. Doç. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU

.....

Yard. Doç. Dr. Gürsoy ŞAHİN

.....

Tarih anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Mustafa YILMAZ'ın “Ortaçağ'da Denizli (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi)” başlıklı tezi 05.02.2010 tarihinde, saat 10.00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç Dr. Mehmet KARAKAŞ

MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ORTAÇAĞDA DENİZLİ (SELÇUKLU VE İNANÇOĞULLARI DÖNEMİ)

Mustafa YILMAZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞUBAT 2010

TEZ DANIŞMANI: Yard. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Türkler tarihleri boyunca Dünya'nın dört bir tarafına göç etmişlerdir. Fakat yapılan bu göç hareketleri sonrasında, Türk nüfusunun bir bölümü farklı etnik kökenlerin içersinde kaybolup gitmiştir. Anadolu'ya gerçekleştiren göç hareketi ise diğerlerinden farklı olarak gerçekleşmiştir. Türkler eski dini özelliklerinin çoğunu yetirmiş olsalar bile Türklük özelliklerini yitirmeden yaşamlarına devam etmiştir.

Türklerin Anadolu coğrafyasına gelmesiyle beraber bölgede tutunmak için Haçlı ve Bizanslılarla çok çetin mücadeleler vermişlerdir. Bu mücadelelerde Denizli ve çevresinin ayrı bir önemi vardır. Haçlı seferlerinde ve Myriokephalon Savaşının bölgede gerçekleşmiş olması bu önemi bir kat daha artırmaktadır. Bölgenin Türk yurdu olmasından sonra ise Moğollara karşı verilen mücadelede Denizli yine ayrı bir önemi sahiptir. Bu çalışmamızın temel konusu Denizli ve çevresinde Selçuklu ve Türkmen faaliyetleri oluşturmaktadır. İşlenen konular ise Denizli yöresinin ilk fetih hareketleri, Mavrezemoslar, İnançoğulları ve bölgedeki kültürel faaliyetler sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: İlk Fetihler, Mavrezemoslar, İnançoğulları, Kültürel Faaliyetler, Denizli'de Selçuklu Hâkimiyeti.

ABSTRACT

DENİZLİ IN MIDDLE AGE (PERİOD OF SELJUK AND INANCOGULLARI)

Mustafa YILMAZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMANT OF HISTORY**

JANUARY 2010

Thesis Advisor : Assistant Professor Dr. İbrahim BALIK

Turkish people had immigrated parts of the world through their history. After immigration movements , they had been lost in different ethnic origins. But the immigration movement which was carried out to Anatolia was different from others. Despite Turkish people lost their old religion features, they had gone on their life without losing their Turkishness features.

Turkish people had had such a hard struggle with the Crusaders and Byzantine along with coming to Anatolian geography . Denizli and its surroundings has a different importance for these struggles. Carrying out the Crusades and Myriocephalon wars in there increase its importance more. After being Turkish homeland , as for struggle with Mongolians , Denizli have a special importance again. The main subject to our studying to form Seljuk and Turkoman's activities in Denizli and arounds first conquest movements , Mavrezemos , Inancogulları and Denizli's cultural activities.

Keywords: First Conquests, Mavrezemos, Inancogulları and Cultural Activities, the Seljuk's Domination at Denizli.

ÖNSÖZ

“Ortaçağda Denizli (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi)” Anadolu tarihinin küçük bir bölümünü anlatmış olsa da, o yıllarda bölgede gelişen olaylar bağlamında konunun genişliği daha iyi anlaşılır. O yıllarda bölge hem siyasi olaylar hem de kültürel ve dini olaylar bakımından incelendiğinden hakikaten çok ilginç bilgilere ulaşılmaktadır. Selçuklular döneminde Anadolu'nun başkenti Konya olmasına rağmen özellikle şehzadelerin bölgede meliklik yapmaları olayların etki tepki bağlamında Denizli ve çevresini daha önemli hale getirmektedir.

Araştırmamız sırasında çok ilginç bilgilere ulaşmış olmamıza rağmen, bilgilerde halen daha noksanlıkların olduğu söylenebilir. Ama biz olabildiğince Denizli ve çevresi ile ilgili dönemin kaynakları ve telif eserlerini her yönü ile inceleyerek bir sentez yapmaya çalıştık. Özellikle dönemin kaynaklarından İbn Bibi, Aksarayı, Ebu'l Faraç ve Urfalı Mateos gibi kaynaklar yanında, F. Sümer, İ. H. Uzunçarşılı, Osman Turan, M. A. Köymen, Ostrogorsky, P. Wittek ve Fuad Köprülü gibi alanında çok önemi bilim adamlarının eserlerini temel başvuru kaynakları yapmaya çalıştık.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Anadolu ve Denizli yöresinin fethinin nasıl gerçekleştiği konusu üzerinde, ikinci bölümde Türklerin bölgeye hâkim olmasında Mavrozomes ailesinin rolü üzerinde durmaya çalıştık. En nihayetinde de Türklerin bölge hâkimiyetinden sonra oluşan siyasi yapılanmaları, bunların Selçuklu'ya ve Anadolu'ya etkileri üzerinde durulmuştur. Son bölümde ilmi ve dini yapılanmaların nasıl olduğu konusunda bilgiler vermeye çalıştık. Çalışmamızın muhakkak bazı kusur ve eksiklikleri bulunabilir. Bununla beraber Denizli ve çevresinde, Selçuklu ve beylikler dönemi araştırmaları için bir nebze olsun katkı sağlayabilirse kendi amacımıza ulaşmış oluruz.

Tüm araştırmam sırasında maddi- manevi yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim Balık ve çalışmamızın Türkçe dilbilgisi kuralları bağlamında inceleyerek, manevi destek veren eşim Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Meral Yılmaz'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Mustafa YILMAZ

İÇİNDEKİLER

	sayfa
YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

DENİZLİ YÖRESİNİN FETHİ

1.DENİZLİ ADININ KÖKENİ.....	10
2.DENİZLİ’NİN COĞRAFİ KONUMU.....	11
3.DENİZLİ YÖRESİNİN İLK FETİH YILLARI.....	12
3.1.DENİZLİ’YE GAZİLERİN GELİŞİ VE FETHE HAZIRLIK YILLARI....	12
3.2.ASKERİ OLARAK İLK FETİH YILLARI.....	13
4.DENİZLİ VE ÇEVRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN TESİSİ.....	17
4.1.I.MESUD DÖNEMİ.....	17
4.1.1.1116-1147 Yılları Arasında Denizli’de Türkmen Varlığı.....	17
4.1.2.II.Haçlı Seferinde Denizli.....	18
4.2.II. KILIÇASLAN DÖNEMİ.....	20
4.2.1.II.Kılıçaslan’ın ilk Yıllarında Bizans ilişkileri.....	21
4.2.2.Myriokephalon Savaşı.....	22
4.2.2.1.Myriokephalon Savaşının Sebepleri.....	22
4.2.2.2.Myriokephalon Savaşının Hazırlık Safhası.....	22
4.2.2.3.Myriokephalon Savaşının Gelişimi.....	24
4.2.2.4.Myriokephalon Savaşının Nerede Yapıldığı Meselesi.....	24
4.2.2.5.Myriokephalon Savaşının Nerede Yapıldığına Dair Genel Bir Değerlendirme ve Yeni Bir Teori.....	26

4.2.2.6. Myriokephalon Savaşının Tarihi Önemi.....	31
4.3. MYRIOKEPHALON SAVAŞI SONRASI DENİZLİ YÖRESİ FETİHLERİ.....	31
4.4. SELÇUKLU ÜLKESİNİN FEODAL TAKSİMİ VE DENİZLİ YÖRESİNİN ÖNEMİ.....	32
4.5. III. HAÇLI SEFERİ VE DENİZLİ.....	34
5. SELÇUKLU HÂKİMİYETİNDE DENİZLİ.....	35
5.1. I. GYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ.....	35
5.1.1. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Meliklik Döneminde Denizli Bölgesi Faaliyetleri.....	35
5.1.2. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in İlk Saltanat Yıllarında Denizli Çevresindeki Faaliyetleri.....	36
5.1.3. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanat Yıllarında Denizli Çevresindeki Faaliyetleri.....	37
5.1.4. Sultan'ın Anadolu'ya Geçerek Eski Meliklik Bölgesinde Taht Mücadelesine Başlaması.....	37
5.1.5. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanat Yıllarında Denizli ve Çevresinin Fethi.....	38
5.1.6. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi ve Şahadeti.....	39
5.2. İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİNDE DENİZLİ.....	40
5.3. ALAADDİN KEYKUBAT DÖNEMİNDE DENİZLİ.....	40
6. DENİZLİ VE ÇEVRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN ZAYIFLAMASI.....	41
6.1. KÖSEDAĞ SAVAŞI VE OTORİTENİN KAYBOLMASI.....	41
6.2. KÖSEDAĞ SAVAŞI SONRASINDA DENİZLİ ÇEVRESİNDE TÜRKMEN FAALİYETLERİ.....	42
6.3. DENİZLİ VE ÇEVRESİNİN YENİDEN SELÇUKLU HÂKİMİYETİNE GİRMESİ.....	44
6.4. UÇ BÖLGESİNDE YENİ TÜRKMEN FAALİYETLERİ VE SELÇUKLU HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ.....	44

II. BÖLÜM

MAVREZEMOSLAR ve DENİZLİ BÖLGESİNDEKİ VARLIĞI

1. MAVREZEMOS'UN KİMLİĞİ MESELESİ.....	46
2.MAVREZEMOS'UN DENİZLİ'YE GELİŞİ VE HÂKİMİYETİ.....	47
2.1.MAVREZEMOS'UN DENİZLİ'YE GELİŞİ.....	47
2.2.MAVREZEMOS'UN MELİK TAYİN EDİLMESİ.....	48
3. MAVREZEMOS'UN DENİZLİ'DEKİ FAALİYETLERİ.....	49
3.1. I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ FAALİYETLERİ.....	49
3.2.I.İZZETTİN KEYKAVUS DÖNEMİ FAALİYETLERİ.....	50
3.3.I.ALAADDİN KEYKUBAT DÖNEMİ FAALİYETLERİ.....	51
4. MAVREZEMOS VE MAVREZEMOSLARIN SONU.....	53

III. BÖLÜM

İNANÇOĞULLARI BEYLİĞİ

1.BEYLİĞİN TEŞEKKÜLÜ.....	56
1.1.KÖSEDAĞ SAVAŞINDAN SONRA DENİZLİ BÖLGESİNDEKİ GELİŞMELER.....	56
1.2.KÖSEDAĞ SAVAŞINDAN SONRA DENİZLİ UÇ BEYLİĞİ.....	58
1.2.1.Uç Beyliğinin Teşekkülü.....	58
1.2.2.Uç Beyliği'nin Yıkılışı.....	59
1.2.2.1.Mehmet Bey'in Moğollara Karşı Tutumu.....	59
1.2.2.2.Mehmet Bey'in Öldürülmesi.....	60
1.2.2.3.Uç Beyliğinin Selçuklu Devletine Bağlanması Ve Yıkılışı.....	61
2.BEYLİĞİN YENİDEN TEŞEKKÜLÜ.....	62
2.1.GERMİYANOĞULLARI EGEMENLİĞİNDE DENİZLİ.....	63
2.2.BEYLİĞİN TEŞEKKÜL ETMESİ VE İNANÇ BEY.....	63
2.2.1.İnanç Bey Döneminde Denizli.....	65
2.2.2.İnanç Bey'in Kişiliği.....	66
2.3.MURAD ASLAN DÖNEMİNDE DENİZLİ.....	67
2.4.İSHAK BEY DÖNEMİNDE DENİZLİ.....	69
2.5.BEYLİĞİN SONA ERMESİ.....	70
3.İNANÇOĞULLARININ DİĞER BEYLİKLERLE İLİŞKİSİ.....	72

3.1.İNANÇOĞULARI VE SELÇUKLULAR ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	72
3.2.İNANÇOĞULLARI VE HAMİTOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	74
3.3.İNANÇOĞULARI VE GERMİYANOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ..	75
3.4.İNANÇOĞULARI VE MENTEŞEOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ....	77

IV. BÖLÜM

SELÇUKLU VE İNANÇ OĞULLARI DÖNEMİNDE DENİZLİ ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL FAALİYETLER

1.SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANADOLU'DA KÜLTÜREL YAPIL.....	78
2.DENİZLİ ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	80
2.1.DENİZLİ VE AHİLER.....	79
2.1.1.Ahi Evren ve Denizli.....	80
2.1.2.Ahiliğin Denizli'de Gelişimi.....	81
2.1.3.Ahi Zaviyeleri.....	82
2.2.DENİZLİ VE MEVLEVİLER.....	82
2.2.1. Ulu Arif Çelebinin Denizli Ziyaretleri ve İnançoğullarının Mevleviliğe Bakışı.....	83
2.2.2.Mevleviliğin Denizli'de Gelişimi.....	84
2.2.3.Mevlevi Zaviyeleri.....	85
2.3.DENİZLİ VE BEKTAŞİLİK.....	85
2.3.1.Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Anadolu'ya Etkisi.....	85
2.3.2.Denizli Yöresinde Bektaşilik Faaliyetleri ve Temsilcileri.....	86
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90
EKLER	97

GİRİŞ

ANADOLU'YA YÖNELİK İLK FETİH HAREKETLERİ

1.İLK FETİHLER ÖNCESİNDE ANADOLU'NUN SİYASİ GÖRÜNÜMÜ

Türklerin Anadolu kapılarına dayandığı dönemde Anadolu'nun siyasi görünümüne bakmak yerinde olacaktır. Çünkü bu coğrafya geçmişten beri konumu gereği sürekli istilalara ve savaşlara sahne olmuştur. Anadolu'nun Asya ile Avrupa arasında bir köprü görünümünde olması bölgede birçok etnik grubunda yaşamasına sebep olmuştur. Bu sebeplerden dolayı bölgede hâkimiyet kurmak oldukça zor olmaktadır. Türkler bu önemli bölgeye geldiklerinde geçmiş dönemde çok güçlü olan birden fazla devletin varlığı ile karşılaşmışlardır.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi sırasında Anadolu'daki en güçlü siyasi otorite muhakkak ki Bizans imparatorluğudur. Bizans İmparatorluğu Anadolu'nun büyük bir kısmına hâkimdir. Batı Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmı imparatorluğun sınırları içersindeydi. Buradan da anlaşılacağı üzere Bizans Küçük Asya'nın en güçlü siyasi gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun büyük bir kısmı Bizans imparatorluğu sınırları içersinde olmasına rağmen siyasi otoritesi son dönemlerde kaybolmaya başlamıştır. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde II. Basilaios döneminde Ermenilere karşı uyguladıkları siyaset bölgede Ermenilerin Bizans'a karşı faaliyetler göstermesine sebep olmuştur¹. Yine bu dönemlerde Bizans İmparatorluğu'nun siyasi otoritesini kazanmak için heteredoks² Hıristiyanlara karşı giriştiği dini kıyım bölgenin daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Bizans'ın siyasi otoritesinden ve Ortodoks kilisesinden kopuşlar hız kazanmıştır³.

Bunların yanında 12. yüzyılın başından itibaren Bizans imparatorluğu, batıda önemli sorunlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Özellikle Macar ve Sırların bağımsız hareket etmeye çalışması, Venediklilerin denizlerde imparatorluğu zor durumda bırakması, doğuya ilginin azalmasına ve batıya ilginin artmasına neden

¹ Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayınları, İstanbul, 2005, s. 12.

² Heteredoks: Ana koldan kopmuş anlamına gelir. Örnek Pavlakiler- Keldaniler.

³ C. Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. 81,- Gürsoy Şahin, *Sivaslı Mihitar ve Mihitaristler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 27.

olmuştur. Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı imparatorluk oldukça sıkıntılı günler yaşamaktaydı.

Türklerin Anadolu sınırına ulaştığı yıllarda Abbasi Halifeliği, çok geniş sınırlara sahip olduğu topraklarında hâkimiyetini kaybetmiştir. Toprakları üzerinde Mısır'da Tolunoğulları, Maverâünnehir ve Horasan'da Tahiri, Samani ve Safariler, Kuzey Afrika'da Fatımiler hilafetten ayrılarak yeni devletler kurmuşlardır⁴. Bu nedenle Abbasi Halifeliğinin hâkimiyet sahası Irak'la sınırlı kalmış durumdaydı. Ama bu tarihlerde Horasan'da ortaya çıkan yeni bir Türk devleti halifeliğin kurtarıcısı olacaktır. Böylece ölüm uykusuna yatmış gibi görünen Abbasi Halifeliği yeni kurulan Büyük Selçuklu Devleti ile yeniden canlanacaktır.

Büyük Selçuklular 1040 yılında Gaznelilere karşı verdikleri mücadeleyi Dandanakan Savaşı ile kazanmıştır. Bundan sonra Selçuklular hızlı bir şekilde fetih hareketlerine başlamışlardır. Selçuklular aslında bu fetih hareketlerine mecburdu. Doğudan gelen kardeşleri Oğuz Türkmenlerini yerleştirecek bir yurt bulmaları mutlaka gerekiyordu. Çünkü Oğuz Türkleri büyük yığınlar halinde Horasan topraklarına girmeye devam ediyordu. Türkmenler kalabalık gruplar halinde Horasan topraklarına girdiği için halk huzursuz oluyordu. Bu nedenle Selçuklular Oğuzları batıya doğru yönlendirmişlerdi.

Selçuklular, devleti rahatsız etmeye başlayan bu Oğuzlar için 11. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yurt aramaya başlamışlardır. Bu amaçla çeşitli bölgelere akınlarda bulunmuşlardır. Bu tarihlerde Çağrı Bey Anadolu kapılarına dayanmıştır. Çağrı bey hızla Anadolu içlerine dalmış ve bölgenin siyasi görünümünü öğrenmeye çalışmıştır. Çağrı Bey'in bu akınlardan sonra Horasan'a döndüğünde aile efradına söylemiş olduğu şu sözler Oğuzların nereye yönlendireceğini ve yerleştireceğini göstermektedir. Bizans'ı kastederek, “ bu ülkede bize karşı koyacak bir kimseye rastlamadım⁵.” demiştir.

Bu tarihlerden başlayarak Türkler Anadolu'ya doğru akınlara devam etmişler ve yeni vatanlarına hızla girmeye başlamışlardır.

⁴ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara, 1988, s. 7.

⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 14.

2.ANADOLU'YA YAPILAN İLK TÜRKMEN AKINLARI

Türklerin yaşam tarzlarına bağlı olarak hayvanlarına otlak bulabilmek için dünyanın dört bir tarafına göç ettikleri görülmektedir. Bu göçler zaman zaman ganimet toplamak için zaman zaman da kendi vatanları yapmak için olmuştur.

Türklerin Anadolu'ya gelişleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bilinen ilk akınlar İskitler dönemine kadar götürmek mümkündür. Ardından Hun ve Sabar Türklerinin ganimet toplamak için yaptıkları akınlar gelmektedir⁶. Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere eskiçağlardan itibaren Anadolu'da Türk varlığından bahsetmek mümkündür.

Bu ganimet toplama amaçlı akınlardan sonra Türkler; Abbasilerin VIII. yüzyıldan X. yüzyıla kadar sürecekt Anadolu akınlarına hizmet etmek için Anadolu kaplarına geldikleri bilinmektedir. Bunun yanında Abbasilerin iktidara gelmeleriyle beraber fetih hareketlerine girişmek istemişlerdir. Fakat bu dönemde Arap savaşçılar oldukça yorgun durumdaydılar. Bu nedenle Abbasiler Arap savaşçılara alternatif bulmakta zorlanmaktaydılar. Tam bu sırada Abbasilerin yardımına savaşçı Türk toplumu koşmuştur. Türkler İslamiyet'e yeni girmelerine rağmen gaza ve cihat aşkıyla yanıp tutuşmaktaydı.

Türklerin Abbasi halifeliğinde ilk ciddi görev almaları el-Mansur dönemine rastlanmaktadır. Bu dönemde Türkler halifeliğin her makamında önemli görevler almaya başlamıştır⁷. El- Mansur döneminde Türklerin en üst düzeye çıkması Hammad El- Türkî'dir⁸. Türkî, hicabetlik⁹ makamına kadar yükselmiştir.

Abbasiler Türkleri daha etkin kullanabilmek için sugur veya avasım dedikleri şehirlere yerleştirerek yazlık (sayfiye) ve kışlık (şitaiye) zamanlarında akınlar düzenlemişlerdir¹⁰. Bu avasım şehirleri güneyden kuzeye doğru Tarsus, Malatya, Erzurum hattı boyunca kurulmuştur¹¹.

Bu akınların en ciddilerinden biri Abbasilerin en ünlü hükümdarı Harun Reşid döneminde gerçekleşmiştir. Harun Reşid döneminde Bizans imparatoru Nikephoros Abbasilere karşı oldukça olumsuz bir tavır takınmıştı. Bunun üzerine Er-Reşid, imparatora bir mektup yazarak şöyle sesleniyordu;”*Müminlerin Emiri*

⁶ A. Sevim, *a.g.e.*, s. 14.

⁷ Zekeriyâ Kitapçı, *Ortaođu'da Türkler*, Kubbealtı Yayınları, Konya, 2008, s. 110.

⁸ Z.Kitapçı, *a. g. e.*, s. 115.

⁹ Hicabet: Halifenin diğer yüksek dereceli memurlar ve halkın ileri gelenleri ile ilişkilerini düzenleyen makam.

¹⁰ O. Turan, *a.g.e.*, s. 14.

¹¹ A. Sevim, *a.g.e.*, s. 15.

Harun'dan Bizans'ın köpeği Nikephoros'a. Ey kâfirin oğlu mektubunu okudum. Cevaba gelince, bunu kulaklarınla duymak şöyle dursun yakında gözlerinle görürsün"¹². Er- Reşid'in bu kadar net konuşmasında hiç şüphesiz ordusu içindeki önemli Türk unsuruna güvenmesi yatmaktadır. Çünkü mektubundan sonra çıktığı seferde Arap ordusu içinde önemli sayıda Türk'ten bahsetmek mümkündür. Bu sefer sırasında Abbasiler Ankara civarına kadar ilerlemişlerdir¹³.

Harun Er- Reşid ve sonrasında da Türk unsurunun Abbasi halifeliği içinde etkinliğinin arttığı görülmektedir. Özellikle Me'mun ve Mu'tasım dönemlerinde bu etkinliğin arttığı belirgin şekilde görülmektedir. Bunun en önemli göstergesi Türkler için Vasıt ve Samarra şehirlerinin kurulmasıdır¹⁴.

Türklerin avasım şehirlerine yerleşmeleri ve ardından Anadolu içlerine akınlar düzenlemeleri Anadolu halkı içinde yeni inanç sistemleri doğurmuştur. Türklerin bu güçlü akınları sebebiyle özellikle Ermeni ve Süryaniler "Cund Allah" yani tanrının ordusu olarak Türkleri nitelendirmişlerdir¹⁵.

Türkler bu dönemde yetiştirdikleri önemli komutanlar vasıtasıyla Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bu akınlar Bizans tarafında korku salmıştır. Bizans imparatorluğu VIII. ve X. Yüzyıllar arasında bu akınları durdurmak istemiş fakat bunda muvaffak olamamıştır. Tabii ki bunda Vasıf et-Türkî, Karinoğlu Fazl, Ferganalı Halef, Toganoğlu Ahmet, Burduoğlu Rüstem, Busr Afşini, Aytak, Eşnas, Vasıf gibi Türk komutanların etkisi çok büyüktür¹⁶. Bu komutanların içinde özellikle Afşin Anadolu Türk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilk defa bir Türk komutanı Anadolu'yu baştanbaşa geçerek Konstantinopolis kapılarına kadar dayanmıştır(838)¹⁷.

Türklerin önderliğinde Abbasilerin yapmış oldukları bu akınlar, Bizans imparatorluğunda Makedonya hanedanlığının gelmesi ile sona ermiştir. Bundan sonra Bizanslılar karşı saldırıya geçerek Türkleri Suriye ve Azerbaycan bölgesine doğru geri püskürtmüşlerdir. Bu Bizans saldırılarından sonra Türklerin küçük akınları olsa da bölgede çok fazla etki bırakmamıştır.

¹² Z. Kitapçı, *a. g. e.*, s. 130.

¹³ Z. Kitapçı, *a. g. e.*, s. 131, Georg Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, T.T.K., Ankara, 1999,çev. Fikret İşıltan s. 182.

¹⁴ Bu şehirler hakkında geniş bilgi için Z. Kitapçı, *a. g. e.*

¹⁵ O. Turan, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁶ A. Sevim, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁷ O. Turan, *a.g.e.*, s. 19, Z. Kitapçı, *a. g. e.*, s. 201.

Büyük Selçuklu devletinin kuruluş aşamasında yurt arayışına girmişlerdir. Bu dönemde Selçuklular Horasan çöllerinde Tuğrul Bey’le Anadolu kapılarında da Çağrı Bey vasıtasıyla bu arayışlarına devam etmişlerdir. Bizi ilgilendiren bölümde Çağrı Bey 3000 bin kişilik bir akıncı birlikle Azerbaycan üzerinden Anadolu’ya girmiştir(1015–1021)¹⁸. Bu akınlar sırasında Anadolu’da ciddi hiçbir siyasi güçle karşılaşmamıştır. Bu akından sonra Horasan bölgesine döndüğünde Selçuklu ailesine söylediği şu sözler doğu Anadolu’nun siyasi görünümünü de göstermektedir. Bizans’ı kastederek “bu ülkede bize karşı koyacak bir kimseye rastlamadım”¹⁹.

Bu cümleden hareketle denilebilir ki artık Selçuklular yeni vatanlarını bulmuşlardır. Bundan sonra doğudan gelen Türkmenleri batıya, yani Anadolu’ya doğru yönlendirmişlerdir. Böylece Selçuklular Horasan bölgesine yapılan Türkmen göçlerini kontrol altına almışlar bu sayede Selçuklular devletin kuruluş aşamasında rahat bir nefes almıştır.

Çağrı Bey’in bu akınlardan sonra Türkmenler 1028, 1036, 1037, 1038 ve 1042 yıllarında Doğu Anadolu bölgesindeki Ermeni prensliği üzerine seferler düzenleseler de çok ciddi bir sonuç elde edilememiştir²⁰.

Bu yıllarda yapılan akınları iki bölümde incelemek mümkündür. Biri Tuğrul Bey döneminde yapılan akınlar, diğeri de Alparslan döneminde yapılan akınlardır. Bu iki hükümdar döneminde doğudan gelen yoğun miktardaki Türkmen nüfusa yurt bulmak amaçlı Anadolu’ya bol miktarda akınlar düzenlenmiştir. Ayrıca bu dönem akınlarını bundan öncekilerden ayırmak doğru olacaktır. Bundan önceki Türk akınları düzensiz bir biçimde yapılırken artık hükümdarlar ve onların görevlendirdiği özel komutanlar vasıtasıyla akınlar yapılmaktadır. Bundan önce Anadolu’yu tanımak esasken bundan sonra yurt edinmek temel esas olmuştur.

1040 yılında Selçuklular Gazneliler’i Dandanakan Savaşı ile çok ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Bu galibiyetle beraber Selçuklular kuruluş aşamasını tamamlamıştır. Bundan sonra hızla fetih hareketine başlanmıştır. Bizi ilgilendiren seferleri Anadolu’ya yapılan akınlar bölümüdür. Tuğrul Bey döneminde Anadolu akınları bir zaruretten doğmuştur. Çünkü Selçuklu devletinin kuruluşu ile birlikte Horasan bölgesine yoğun bir Türkmen muhaceretine başlamıştır. Yoğun bir şekilde

¹⁸ A. Sevim, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁹ O.Turan, *a.g.e.*, s. 14.

²⁰ Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, s. 40.

yaşanan Türkmen göçleri, Horasan bölgesinde yeni kurulmuş olan Selçuklu Devletini oldukça zor durumda bırakıyordu. Tuğrul Bey bu nedenle gelen Türkmenleri batıya doğru yönlendirmiştir.

Bu muhaceretle birlikte Tuğrul Bey dönemi öncesinde Anadolu'yu tanımakla başlayan akınlar artık daha bir düzenli yapılmaya başlanmıştır. Bu akınlar 1042 yılı ile başlayıp süreklilik arz etmiştir.

1042 yılı ile başlayan akınların en ciddiisi 1045 yılındaki akındır. Bu dönemde Bizans imparatoru Konstantin Manomakhos Selçuklu akınlarını durdurmak için Gürcü asıllı komutanı Lipariti görevlendirmiştir. Tuğrul Bey de Bizans'ın bu hareketine karşılık Kutalmış'ı göndermiştir. Kutalmış gelen Bizans ordusuna ağır bir yenilgi tattırır²¹. Bu savaş Bizans ordusu ile Selçuklu ordusu arasındaki ilk ciddi savaş demek doğru olacaktır.

Bu savaştan sonra en ciddi mücadele 1048 yılında gerçekleşmiştir. Bu yıllarda doğudan büyük bir göç hareketi yaşayan Büyük Selçuklu Devleti çok zor durumda kalmıştır. Selçukluların bu zor durumdan çıkabilmek için Türkmenleri batıya doğru yönlendirmişlerdir.

Bu muhaceretin ardından Selçuklular İbrahim Yınal komutasında güçlü bir ordu ile Anadolu 'ya girmiştir. Bizanslılar Liparit komutasında bir ordu göndermiş olsalar da Hasankale (Pasinler - Kaputru) önlerinde çok ağır bir yenilgi almışlardır²². Hatta bu dönemde İbrahim Yınal'ın yeğeni Mehmet Bey İstanbul boğazına kadar ilerlemiştir²³.

Hasankale ya da Pasinler Savaşı olarak bilinen bu savaştan sonra Bizans ile bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma göstermektedir ki artık Bizanslılar, Selçuklu akınları karşısında oldukça aciz duruma düşmüştür.

Bu anlaşma vergi maddesinin ağır olması sebebiyle uygulanmadı. Bunun üzerine Tuğrul Bey bizzat kendisi Anadolu seferine çıkmıştır. Tuğrul Bey bu seferde Muradiye ve Erciş'i kolaylıkla fethederek Malazgirt önlerine kadar gelmiştir(1055)²⁴. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra Bağdat bölgesine yönelen Tuğrul Bey Anadolu'yu boş bırakmamıştır.

²¹ Z. Atçeken-Y. Bedirhan, *a. g. e.*, s. 43.

²² O. Turan, *a. g. e.*, s. 18.

²³ O. Turan, *a. g. e.*, s. 18, M.A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, T.T.K., Ankara, 2004, s.246.

²⁴ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara, 1979, s. 57.

Tuğrul Bey Anadolu akınlarının devamı için devletin önemli beylerini bölgeye yönlendirmiştir. Bunlar arasında Çağrı Bey'in oğlu Emir Yakuti, Samuk ya da Saltuk adıyla bir komutan, Emir Dinar vb. yer almaktadır. Beylerin akınlarını şu sözler gayet güzel bir şekilde ifade edecektir. “Bütün Türk milleti denizdeki kumlar gibi Hıristiyan memleketlerine atıldılar, birçok vilayetleri aldılar. Bunlar gök gürültüsü gibi haykırarak ilerliyorlardı”²⁵. Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere beylerin akınlarıyla beraber Türkmenler Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir ve önemli şehirleri fethetmişlerdir. Bu iller arasında Sivas ve Kayseri gibi önemli şehirlerde vardır.

Tuğrul Bey dönemi ile birlikte sistemli bir şekilde gelişen Anadolu akınları Alparslan döneminde de devam etmiştir. Alparslan tahta geçtikten sonra iç isyanları bastırdıktan ve siyasi otoritesini kurduktan sonra Azerbaycan seferine çıkmıştır(1064)²⁶. Bu sefer sırasında Anadolu'ya sayısız akınlar düzenleyen Tuğ-Tekin adlı Türkmen beyinin Alparslan'a Anadolu hakkında şevklendirici bilgiler verdi. Tuğ-Tekin kendisi de bu sefere katılmıştır.

Alparslan Azerbaycan seferine çıkarken diğer Türkmen beyleri boş durmamıştır. Antakya havalisinden Anadolu'ya giren Danişmentliler ve Afşin²⁷ adlı Türk beyi Komana'ya (Tokat) kadar ilerlemişler fakat başarısız olarak geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ama bu Türkmenlerin akınları devam etmiş ve 1067 yılında Kayseri'yi fethetmişlerdir²⁸.

Afşin'in akınları sadece burayla sınırlı kalmamıştır. Alparslan döneminde tahtı ele geçirmek için ayaklanan El Basan, başarısız olunca Anadolu'ya kaçmıştır. Ardından Afşin hızla Anadolu'ya girmiştir. El Basan'ı takip sonucu İstanbul boğazına kadar ilerlemiştir²⁹. Afşin Anadolu'yu bu şekilde birkaç defa istila etmiş ama kesin fetih hareketinde bulunamamıştır.

Bizans özellikle Alparslan dönemindeki Türk akınlarını durdurmak için imparator Romanos Diogenes önderliğinde iki defa karşı saldırıya geçmek istemiş fakat başarısız olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu saldırıların ardından Türkler de boş durmamışlar Adalar Denizine kadar ilerledikleri rivayet

²⁵ O. Turan, *a.g.e.*, s. 19.

²⁶ O. Turan, *a.g.e.*, s. 19.

²⁷ Afşin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, T.T.K, Ankara, 1990., s. 19-32.

²⁸ O. Turan, *a.g.e.*, s. 20.

²⁹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 19, Z. Atçeken-Y. Bedirhan, *a. g.e.*, s.66.

edilmektedir³⁰. Türkler Anadolu'da önemli şehirleri de ele geçirmeye başlamıştır. Bunlar arasında 1064 Kars, 1067 Kayseri, Niksar ve Konya, 1068 Amuriyye, 1069 Honas bulunmaktadır³¹. Bizans imparatoru Romanos Diogenes bu akınları tamamen durdurmak için büyük bir sefer hazırlıklarına girişmiştir(1071).

Türkler daha önce belirttiğimiz gibi Malazgirt savaşından önce Anadolu yani Bizans topraklarına sayısız seferler yapmışlardır. Bu seferler sırasında daha önce alınamayan birçok kale ve şehir Türklerin eline geçmiştir. Ama bu fetihler süreklilik arz etmeyip en ufak Bizans saldırısında Türkmenler çekilmek zorunda kalıyordu. Alparslan ise Anadolu'daki bu faaliyetlerle pek ilgilenmiyordu. Çünkü Şii tehlikesi ile ilgilenmek daha büyük önem arz ediyordu.

1070 yılında Şii Fatimiler üzerine sefere çıkan Alparslan, sefer sırasında Doğu Anadolu'ya da uğramıştır. Tuğrul Bey'in vasiyeti üzerine Malazgirt kuşatılmış ve alınmıştır. Ardından Diyarbakır üzerine yönelip buradan Urfa ve Halep önlerine kadar gelmiştir.

Halep kuşatması sırasında Bizans imparatorluğundan bir elçi heyeti gelmiştir. Elçiler Alparslan'dan Türklerin fethettiği Ahlât, Erciş ve Menbic şehirlerinin geri iadesini istemiştir. Geri verilmemesi halinde büyük bir Bizans ordusunun Selçuklular üzerine hareket edeceğini belirten elçiye, Alparslan çok sert karşılık vererek geri göndermiştir³². Alparslan Bizanslıların saldırmayacağını düşünerek böyle bir harekette bulunmuş fakat gelen haberler doğrultusunda düşüncesinin doğru olmadığını ispatlanmıştır. Romanos Diogenes'in çok büyük bir ordu ile Erzurum'a doğru ilerlemekte olduğu haberi kendisine ulaşmıştır.

Alparslan Bizans ordusunun üzerine doğru geldiği haberi üzerine çok telaşlanmış ve hızla Anadolu'ya doğru hareket etmiştir. Fakat Sultan Alparslan'ın telaşını yatıştıran haberi, Anadolu'ya en ciddi akınları gerçekleştiren Afşin Bey verdi. Afşin Sultan'a gönderdiği mektupta *"İşte Rum ülkelerini istila edip büyük ganimetlerle geldim. Rumlar bizim ile savaşacak bir kudrette değildir"*³³ diyerek Alparslan'ı rahatlatmıştır.

Anadolu Türk tarihinin kaderini belirleyecek olan bu savaşa Türkler hazırlıksız yakalanmıştır. Ama Bizans imparatoru Romanos Diogenes bir yıl sürecek

³⁰ C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 8.

³¹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 20.

³² O. Turan, *a.g.e.*, s. 23.

³³ O. Turan, *a.g.e.*, s. 23.

savaş hazırlığından sonra İslam ve Hıristiyan kaynaklarının ortak fikri olarak 200.000 ila 600.000 kişi arasında çok büyük bir ordu hazırlamıştır. Ordusunun içinde Anadolu çevresinde yaşayan bütün topluluklardan paralı askerlerin olduğu muhakkaktır. Türk tarafında ise yani Selçuklularda kısa sürede Alparslan'a katılan askerlerle birlikte yaklaşık 50.000 civarında asker bulunmaktadır.

Bu ortam içinde meydana gelen savaş, kısa bir zaman içerisinde Bizans ordusunun dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Bizans ordusunun bu kadar kısa sürede dağılmasında, orduyu meydana getiren etnik unsur çeşitliliğidir. Özellikle Türk unsurların(Hazar, Peçenek, Uz, Kıpçak, Bulgar) Selçuklu tarafına geçmesi, Ermenilerin savaş meydanını terk etmesi gibi unsurlar etkili olmuştur.

Savaş sırasında Bizans imparatoru Romanos Diogenes esir düşmüştür. Alparslan esir hükümdara iyi davranarak onunla bir anlaşma yaparak serbest bırakmıştır³⁴. Fakat Romanos Diogenes Tokat yakınlarına geldiğinde tahttan indirildiğini öğrenir ama her şeye rağmen Konstantinopolis'e ulaşır. Burada gözüne mil çekilerek ölüme terk edilmiştir.

Alparslan bu haberi alır almaz beylerini toplamıştır. Kurultay sırasında beylerine sarf ettiği şu sözler Büyük Selçuklu devletinin Anadolu siyasetini belirlemiştir. “ Rumlar ile aramızda yapılmış sulh anlaşması bugünden sonra nihayete ermiştir. Artık haçça tapanların memleketleri istila edilecektir. Bundan sonra aslan yavruları olunuz; yeryüzünde gece-gündüz kartal gibi uçunuz ve Rumlara artık merhamet göstermeyiniz³⁵.”

Bu kurultaydan sonra Anadolu'ya gönderilmiş beyler akınlarına devam etmişlerdir. 1080'li yıllara gelindiğinde artık Türkler garbi Anadolu'ya ulaşmış durumdadır³⁶. Hatta Wittek'e göre ise Küçük Asya'nın tamamına Türkler hakim olmuş durumdadır³⁷.

³⁴ Bizans imparatoru ile Alparslan arasında geçen konuşmalar için bakınız; O. Turan, *a.g.e.*,s. 31.

³⁵ O. Turan, *a.g.e.*,s. 34.

³⁶ Paul Wittek, *Menişe Beyliği*, T.T.K.,Ankara, 1986, çev. O.Ş. Gökyay, s. 3, O. Turan, *a.g.e.*,s. 39.

³⁷ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Bertay, Pencere Yayınları, İstanbul, 2000, s. 27.

I. BÖLÜM

DENİZLİ YÖRESİNİN FETHİ

Denizli Anadolu coğrafyasının en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Bölgenin tarihsel gelişimini MÖ. 4000 yıllarına kadar götürmek mümkündür. Kalkolitik devrin en önemli yerleşim merkezlerinden biri Beycesultan Höyüğüdür³⁸. Bilinen bu en eski höyükten başlayarak Denizli çevresinde ve Denizli’de birçok yerleşim merkezi kurulmuştur. Laodiceia, Kolesia ve Hiyerapolis sadece bunlardan birkaçıdır.

Denizli’de bu kadar yerleşim merkezinin olmasının nedenleri; bol verimli arazilerinin olması, sularının çokluğu (ki bunu Evliya Çelebi ve İbn Batuta gibi birçok seyyah dile getirmiştir) ve önemli yollar³⁹ üzerinde bulunmasıdır.

1.DENİZLİ ADININ KÖKENİ

Denizli şehrinin yerleşimi yıllar içerisinde birçok yere yayılmıştır. Bunun en önemli nedeni bölgenin deprem bölgesi içinde yer alması ve farklı zamanlarda birçok depreme sahne olmasıdır.

Denizli’nin bilinen en eski yerleşim yeri bugün merkeze altı kilometre uzaklıktaki Eskihisar Köyü civarında bir ören yeridir. Buranın ilkçağdaki ismi Laodiceia’dır⁴⁰. Burasının milattan önce 261–245 yıllarında kurulduğu tahmin edilmektedir⁴¹.

Tarih boyunca bölge birçok farklı isimle anılmıştır. Bu isimleri şöyle sıralamak mümkündür:

- 1- “Tengiz” adı verilmiştir. Eski Türkçede ve Tatarca da deniz anlamına gelmektedir.
- 2- “Tonguz”⁴² kelimesi domuzların bolluğu sebebiyle bu ad verilmiş olmalıdır.
- 3- Ebul Fida Antalya’nın kuzeyindeki bölgeler için “Toğuzlu”⁴³ adını kullanmaktadır.

³⁸ Ekrem Memiş, *Eski Çağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s. 29.

³⁹ Bu yollar hakkında bilgi için bakınız, Tuncer Baykara, *Selçuklu ve Beylikler Çağında Denizli*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 13–20.

⁴⁰ Fahri Akçakoca, *Küçük Denizli Tarihi*, Denizli, 1945, s. 4.

⁴¹ Fahri Akçakoca, *a.g.e.*, s. 4.

⁴² Fahri Akçakoca, *a.g.e.*, s. 8.

⁴³ Tuncer Baykara, *Denizli Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969, s. 43.

- 4- Aksarayı ise bölgeye farklı zamanlarda farklı isimler kullanmasına rağmen en rağbet ettiği isim ise “Tonguzlu’dur”⁴⁴.
- 5- İbn Bibi eserinde bölge için “Lâdik” kelimesini kullanmaktadır⁴⁵.
- 6- Arap kaynaklarında ağırlıklı olarak üç kullanım şekli görmekteyiz. Toğuzlu, Tonguzlu, Tonuzlu
- 7- İlk Osmanlı kayıtlarında “Lâdik” olarak yazılmıştır⁴⁶.
- 8- Timur’un resmi tarihçileri “Donguzluğ ve Tenguzluğ” olarak kaydetmişlerdir⁴⁷.
- 9- İbn Batuta ise seyahatnamesinde bölgeye “Beledü’l-Hanazir” Donguzla adını vermektedir⁴⁸.
- 10- XVI. Yüzyıla gelindiğinde artık bölge “Denizli” adıyla anılmaya başlanmıştır⁴⁹. Denizli adına ilk defa 1510 tarihli bir kayıta rastlanmıştır⁵⁰. O tarihten itibaren de Denizli adıyla anılmaya devam etmiştir.

Yukarıdaki isimlere baktığımızda birkaç isim üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bizim kanaatimizce de suların bolluğu sebebiyle artık XVI. yüzyıldan itibaren “Denizli” adıyla anılmaya başlanmıştır.

2.DENİZLİ’NİN COĞRAFİ KONUMU

Denizli kurulduğu yer itibari ile oldukça önemli bir mevkidedir. İlk kurulduğu M.Ö. 261–245 yıllarından itibaren ticaretin yoğun olarak yapıldığı önemli bir merkez görünümündedir. Tabi ki bu öneme haiz olmasının ana nedeni bölgenin doğu-batı ve kuzey-güney istikametlerini birbirine bağlıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

⁴⁴ T. Baykara, *a.g.e.*, s.43.

⁴⁵ İbn Bibi, *El Evamirü’l-Ala’ye Fi’l-umuri’l-Ala’iye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, çev. Mürsel Öztürk, s. 101.

⁴⁶ T. Baykara, *Denizli Tarihi.*, s. 44.

⁴⁷ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 44.

⁴⁸ Mehmet Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, s. 120.

⁴⁹ Bu yıllarda sadece denizli bölgesinin adı bu şekilde değişmemiştir. Bugün İzmir ilinin Urla kazasının bir köyü olan “Tonuzlu’da” bu yüzyıl içerisinde Denizli şekline dönüşmüştür.

⁵⁰ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 45.

Doğu batı yolu Ege kıyılarını iç bölgelere bağlamaktadır. Denizli'yi merkez alan bu yol, eski dönemde Dinar'ı takip ederek Konya'ya, Selçuklu döneminde ise Uluborlu'yu takip ederek Konya'ya ulaşmakta idi⁵¹.

Kuzey-güney istikametini takip eden yol ise Kütahya, Antalya ve Muğla arasında, Denizli'yi önemli bir merkez konumuna getirmiştir. Kuzey güney yolu oldukça önemli bir yol durumundadır. Bizans'ın askeri seferlerinde ve Türklerin akınları döneminde oldukça fazla savaflara sahne olmuştur. Bu yollara sahip olmak için Selçuklu ve Bizans orduları sık sık karşı karşıya gelmişlerdir⁵².

3.DENİZLİ YÖRESİNİN İLK FETİH YILLARI

Denizli yöresinin ilk fetih yıllarını iki farklı açıdan değerlendirmek gerekir. Birincisi Anadolu'nun manevi fetihçileri gaziler ve Alpler dönemi, ikincisi ise askeri olarak ilk fetihler dönemi olarak söylenebilir.

3.1.DENİZLİ'YE GAZİLERİN GELİŞİ VE FETHE HAZIRLIK YILLARI

Türklerin yurt arayışına girdikleri XI. yüzyılın başından itibaren Anadolu Türkler için önemli bir hedef haline gelmiştir. Çağrı Bey'in ilk ciddi akınları ile başlayan bu dönem Malazgirt savaşı ile son bulmuştur. Artık Anadolu Türkler için bir yurt haline gelmeye başlamıştır. Fakat Alpaslan'ın zaferi öncesinde Anadolu'nun manevi olarak birçok noktası fethedilmiş durumda idi. Bu gaziler Türk muhacirlerine yol göstererek onların yerleşmesine yardımcı olmakta idi.

Denizli yöresine de o yıllarda bazı gazilerin gelip yerleştiği aşikârdır. Çünkü bölgeyi ele geçirmek için defalarca saldırılar düzenlendiği görülmektedir. Bu gazilerin kimler olduğu konusu şüphelidir. Bununla beraber yerel bir araştırmacı-yazar olan Şükrü Tekin KAPTAN'ın yapmış olduğu çalışmalarla bunların oldukça fazla olduğunu söylemektedir. Bu gazilerin çoğu Malazgirt Savaşı sonrası yani XII. Yüzyıl ve sonrasına aittir. Malazgirt Savaşı öncesinde ve sırasında gelen dervişlerin sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Bizim tespit ettiğimiz isimler ve haklarındaki bilgiler kısaca şöyledir.

⁵¹ Doğu-batı yolu için daha geniş bilgi için bakınız, T. Baykara, , *Selçuklu ve Beylikler*, s. 13-16 , Fahri Akçakoca, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁵² Kuzey-güney yolu için bakınız, T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s.16-19.

— Dediği Ali Yater Sultan; XI yüzyılım başında bölgeye geldiği sanılmaktadır. Mezarı Denizli Merkez Karataş Köyü'nün Yukarı Tekke Mevkiinde eski mezarlık içersindedir⁵³.

— Veli Dede; Horasan dervişlerindendir. Mezarı Denizli'nin Sarayköy ilçesinin Türbe mahallesindedir⁵⁴.

— Çat Baba; Horasan dervişlerinden olan Çat Baba Denizli'nin Çal ilçesine yerleşmiştir. Mezarı da Denizli'nin Çal ilçesinin Çalçakırlar Köyü'ndedir.

— Abdil Dede; Malazgirt savaşını müteakib bölgeye gelerek bölgenin İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde rol oynadığı düşünülmektedir. Mezarı Denizli'nin Acıpayam İlçesi Darıveren Kasabası'ndadır.

— Şeyh Yunus'i Bağdadi; saydığımız dervişler içinde bölgeye gelen ilk gazi diyebileceğimiz Yunus'i Bağdadi M. 911 yılında ölmüştür. Çivril bölgesinin İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Kabri Çivril'in Kocayaka Köyü'ndedir.

Görüldüğü üzere Denizli'nin fethini hazırlayan önemli unsurlardan bir beklide en önemlisi bu gazilerin bölgeye gelip yerleşmesi ve onların faaliyetleri olmuştur.

3.2.ASKERİ OLARAK İLK FETİH YILLARI

Askeri olarak Türklerin Denizli'de ilk görünmeleri 1070 yıllarına kadar gitmektedir. Bu yıllarda Alpaslan'a karşı isyankâr davranan Yıva Oğuz bey'i Er-basan Batı Anadolu üzerinden Konstantinopolis'e gitmiştir. Er-Basan'ı takip eden Alpaslan'ın komutanlarından Afşin Bey Batı Anadolu'ya doğru hareket etmiştir. Burada Denizli topraklarına da girerek o dönemin en önemli merkezlerinden biri olan Honaz'ı ele geçirmiştir⁵⁵. Afşin Bey Honaz'dan sonra Laodikeia' yı da yağmalayarak kuzeye doğru yönelmiştir.

Alpaslan'ın 1071 Malazgirt Savaşından sonra ise Türkler hızla Anadolu topraklarında Adalar Denizine kadar akınlar yapmıştır⁵⁶. Birçok bölgede uzun süre kalıcı olmamalarına rağmen arkadan gelen Türk gruplarına yol göstermeleri açısından bu ilk akınlar çok önemlidir⁵⁷. Çünkü 1071 tarihinden sonra Rum-İli hızla

⁵³ Ş. T. Kaptan, *Gönül Sultanları Denizli'de*, Basım Ajans Matbaacılık, Denizli, 1993, s. 20.

⁵⁴ Ş. T. Kaptan, *a.g.e.*, s. 39–79.

⁵⁵ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 13.

⁵⁶ O. Turan, *a.g.e.*, s. 39.

⁵⁷ Wittek, *İmp. Doğ.*, s.36.

Türkleşmiştir. Bir Rum kroniği o dönemi şöyle tasvir etmektedir.” Karalar ve denizler sanki bütün dünya Türkler tarafından işgal edildi⁵⁸.”

Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın Anadolu’ya 1075 yılında gelmesiyle beraber Anadolu’da yeni bir dönem başlar. Süleyman Şah komutanları ile birlikte planlı bir şekilde Anadolu’nun birçok noktasını ele geçirmiştir. Bu tarihlerde Denizli bölgesi de büyük ihtimal fethedilmiştir. Ama bu bölgenin kim tarafından fethedildiği tespit edilememiştir. Fakat Tuncer BAYKARA’nın fikrine göre bu ilk fethi gerçekleştiren komutan ya da komutanlar İzmir bölgesinde bir beylik kuran Çaka Bey’in emrindeki komutanlar olabilir⁵⁹. Bu tezi destekleyen cümleler Osman TURAN tarafından şu şekilde ifade edilmektedir. “İstanbul’dan İzmir’e çıkan Çaka, bu bölgeye yeni gelmiş bulunan Türkleri etrafında toplayarak süratle bir sahil beyliği kurmaya başladı⁶⁰.”

Bu cümlelerden hareketle söyleyebiliriz ki Denizli bölgesinin ilk fetihlerinde Çaka’nın beylerinin büyük rolü olduğu söylenebilir. Yine söylenebilir ki; Çaka’nın İzmir’e gelmesiyle akrabaları ile kurduğu ilişkiler sebebiyle Batı Anadolu ve çevresine ilk gelenler boy olarak Oğuzların Çavuldur boyuna mensupturlar.

Çaka Bey’in ölümünden sonra (1092) bölgenin kontrolünün güçlü bir Türk beyi etrafında toplanmadığı görülmektedir. Çünkü kaynaklar bu tarihten I. Haçlı seferine kadar suskun kalmaktadır. Ama her şeye rağmen denilebilir ki, 1071 sonrasındaki ilk fetih olayından sonra Denizli 20 yıl kadar Türklerin elinde kalmıştır. 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri ile Bizans ve Haçlı birlikleri bölgeye gelmişlerdir. Haçlıların bölgeye gelmeleriyle beraber Türkler bölgeden çekilmiştir. Haçlıların bölgeden uzaklaşmaları ile beraber Türklerin bölgeye yeniden geldikleri muhakkaktır.

Bizans imparatoru Aleksios Komnenos Haçlı Seferleri’nden yararlanarak Batı Anadolu’nun kontrolünü yeniden sağlamak istemiştir. Bu amaçla ünlü Bizans komutanlarından Yuannis Dukas’ı görevlendirmiştir. Dukas’ta İzmir, Efesos, Sardes, Alaşehir’i alarak Laodikia önlerine kadar ilerlemiştir. Dukas bölgeye geldiğinde

⁵⁸ Bu tasvir örnekleri için bakınız, O. Turan, *a.g.e.*, s. 39.

⁵⁹T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 36.

⁶⁰ O. Turan, *a. g. e.*, s. 89.

büyük ihtimal Türk kuvvetleri Haçlılarla savaşmak için bölgeden ayrıldıkları için Dukas, Denizli yöresini rahat bir şekilde kontrol etmiştir(1098)⁶¹.

Dukas bu kadar önemli bir noktayı kolay fethetmesi sebebiyle imparator tarafından bölgenin valiliği verilerek ödüllendirilmiştir. Fakat bölge uzun süre Bizans kontrolünde kalmayacaktır. I. Haçlı Seferinin etkisinin geçmesinden sonra Kılıçaslan 1102 yılında yeniden bölgeyi fethetmiştir⁶².

Kılıçaslan'ın I. Haçlı seferine müteakip Denizli ve çevresini yeniden Türk hâkimiyetine sokması üzerine Bizans İmparatoru Alexis Komnenos derhal harekete geçmiştir. İmparator, ünlü komutanlarından Philocal'ı bölgenin ele geçirilmesi için görevlendirmiştir.

Philocal, büyük bir ordu ile Laodikeia'ya girmiştir. Şehri ele geçirdikten sonra Beşparmak dağlarında çadırlarını kurmuş olan Türkmenlerin üzerine yürümüştür. Buradaki Türkmenlere akıl almaz işkencelerde bulunmuştur. Kadınları boğazlamış, çocukları kaynar kazanlara atmıştır. Bu olaylar göçmen Türkmenler üzerinde büyük tesirler bırakmış, onlarda mateme neden olmuştur⁶³.

Philocal'un bu vahşice saldırısının Türkler tarafından duyulması ile birlikte Çukurova bölgesinde ikamet eden Atabeg Hasan 24.000 kişilik ordusuyla Laodikeia bölgesine gelmiştir. Yapılan çatışmalarda Bizans'tan intikam alınmış ve bölge yeniden Türk hâkimiyetine geçmiştir.(1109) bu tarihten sonra Denizli bölgesi Türklerin ileri bir garnizon merkezi olmuştur. "Darü's-Sugr" olarak anılmaya başlanan bölge, Türklerin bölgede kalıcılığını gösteren önemli olaylardan biridir.

Bu tarihten sonra görülmektedir ki bölgede yaşayan Rumlar ve Türkmenler iç içe bir yaşam tarzı belirlemişlerdir. Hayvani ürünler üreten Türkler ve ziraatçı Rumlar ekonomik ilişkilerle birbirleriyle bağlantıları güçlenmiştir. Bizans imparatorluğu bu etkileşimi sık sık bölgeye yapmış olduğu saldırılarla engellemeye çalışsa da bunda başarılı olamamıştır⁶⁴.

1109 tarihi ile birlikte Türkmenler bölgede güçlü askeri ve siyasi bir yapıya kavuşmuştur. Atabeg Hasan'dan sonra bölgede ismi zikredilen Alpka'dır⁶⁵.

⁶¹ F. Akçakoca, *a.g.e.*, s. 15.

⁶² T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 14.

⁶³ O. Turan, *a. g. e.*, s. 150.

⁶⁴ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara, 1991, s.83.

⁶⁵ Bizans kaynaklarında Picharas ismiyle anılan bu şahsiyetin Türkçe ismi üzerine birçok tetkikler yapılmıştır. Fransızca karşılığında yola çıkarak Pişara yada Pikara olarak çevrilmiştir. Fakat Tuncer BAYKARA bu ismin Alpka olarak ifade edilmesini gerektiğini söylemiştir. (T. BAYKARA, Selçuklu ve beylikler s. 37, M. Halil

Alpkara sık sık Bizans sınırlarına tacizde bulunuyor, akınlar düzenliyordu. Bu akınlarda Bizans köyleri tahrip ediliyordu. 1118 yılında Bizans İmparatorluğu'nun başına Ioannes Komnenos geçmiştir. Yeni imparator tahta geçer geçmez Laodikeia bölgesinin yeniden Bizans hâkimiyetine girmesi gerektiğini belirterek güçlü bir ordu hazırlanmasını istemiştir.

Ioannes Komnenos, hazırladığı ordunun başına I. Aleksios Komnenos (1081–1118) zamanında 9 yaşında esir edilmiş olan Ioannes Aksukhos'u geçirmiştir⁶⁶. Aksukhos Bizans sarayında mükemmel bir ordu komutanı olarak yetiştirilmiştir. Bu yetiştiriliş tarzı yanında kanında taşıdığı Türklük özelliği ile Bizans imparatorluğu içinde oldukça fazla güçlenmiştir. Onun ne kadar güçlendiğini gösteren en güzel örneği Tarihçi Niketas vermektedir.” Aksukhos'u gören hanedanın yüksek mevkilerinde bulunan şahıslardan birçoğu onunla karşılaştıklarında atlarından inip kendisini imparatora mahsus selamlardı.⁶⁷”

Bizans imparatorunun Aksukhos gibi güçlü bir komutanı ataması sebebiyle bölgenin ehemmiyeti de ortaya çıkmaktadır. Aksukhos imparator ile birlikte hızla Batı Anadolu'ya girmiştir. Alaşehir önlerine geldiğinde Aksukhos imparatoru geride bırakarak Laodikeia üzerine yürümüştür. Çünkü bölge 10 yıldan beri Türk hâkimiyetinde kalmakta olan şehir Türklerin uç merkezi durumuna gelmişti.

Aksukhos'un bölgeye geldiği tarihte ise bölgede Alpkara bulunmaktaydı. Alpkara Bizans ordusunun geldiği haberine almış fakat yanında ancak 800 kadar bir atlı birlik bulunmaktaydı. Alpkara her şeye rağmen gelen Bizans ordusuna karşı durmaya çalışmış fakat Aksukhos savaşı bütün Türkleri öldürmüştür⁶⁸.

Aksukhos ve imparator bölgeyi yeniden Bizans hâkimiyetine katmışlardır. Fakat Türkler her şeye rağmen akınlarına devam etmişlerdir. Bunun üzerine 1 yıl sonra imparator Ioannes Komnenos yeniden bölgeye gelmiştir. Uluborlu'ya kadar ilerlemiştir. Bunun üzerine Türkmenler daha iç bölgelere çekilmek zorunda kalmışlardır. Bizanslılar bölgeyi ele geçirdikten sonra önemli kaleleri tamir etmişler, savunma hatları kurmuşlardır.

Yinanç, İ. A. Alaşehir maddesi) Anadolu'ya gelen daha önceki türk akıncılarının isimlerine baktığımızda bu isme bol miktarda rastlamaktayız, o nedenle Alpkara olma ihtimali yüksektir.

⁶⁶ Ioannes Aksukhos, Bizans İmparatorluğunda 32 yıl boyunca Megas Domestikos'luk yani Doğu ve Batı Bizans orduları komutanı olarak görev yapmıştır. Aksukhos isminin Türkçe karşılığı olarak Osman Turan, Hoca Akkuş, Fikret İŞILTAN Hoca ise Eksük ismi üzerinde durmuştur.(I. Demirkent, Bizans TarihiYazıları, s. 49)

⁶⁷ Işın Demirkent, *a. g. e.*, s. 52.

⁶⁸ I. Demirkent, *a. g. e.*, s. 55, T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 14, *Selçuklu ve Beylikler* , s. 37-38, Fahri Akçakoca, *a. g. e.*, s. 15.

Bundan sonra Türkler akınlarına devam etseler de belli bir sonuç elde edememişlerdir. Bölge Bizans hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir. Ama Türkmenler bölgeden vazgeçemediklerini zaman zaman güçlü akınlarla göstermişlerdir. Bunlar içinde en dikkat çeken 1145 yılında Denizli- Çal üzerinden Sardes'e kadar uzanan akınlardır⁶⁹. Bu akınlarda bölgeye küçük Türk nüfusunun yerleşmesi dışında bir sonuç elde edilememiştir.

4.DENİZLİ VE ÇEVRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN TESİSİ

1071 Malazgirt savaşı ile başlayan Anadolu fetihlerinde Darü's-Sugr şehirlerinin önemi çok büyüktür. Çünkü bunların elde kalması devletin fetih politikaları açısından büyük önem arz etmektedir. Denizli'de bir uç şehri olarak Türk fetihlerinde önemli bir yer tutmuştur. Süleyman Şah ve Kılıçaslan bölgenin Türkmenlerin elinde kalması için büyük çaba sarf etmiştir. I. Mesud(1116–1155) döneminde de Denizli ve çevresinin kontrolünü elinde tutmak için çaba sarf edilmiştir.

4.1.I.MESUD DÖNEMİ

I. Kılıçaslan sonrasında Türkiye Selçuklu tahtına Mesud geçmiştir. Bu dönemde de Türkmenler hızla Batı Anadolu'ya doğru akınlarına devam etmiştir. Bu dönem de bizi ilgilendiren Batı Anadolu'da Türkmen akınları ve Denizli çevresi olacağından I. Mesud dönemini II. Haçlı Seferi öncesi ve sonrası olarak iki bölümde anlatmak doğru olacaktır.

4.1.1.1116–1147 Yılları Arasında Denizli'de Türkmen Varlığı

I. Mesud döneminde bu yıllar içinde Batı Anadolu'ya defalarca Türkmen akınları olmuştur. Bu akınlarda sonuç almak mümkün olmamıştır. Çünkü Aksukhos'un ve Bizans imparatorunun bölgede uzun süre kalması ve buradaki kaleleri tamir ettirmeleri fethi zorlaştırmıştır. Ama her şeye rağmen bölgeye Türk akınları devam etmiştir.

Bu akınlar içinde dikkat çekenleri belirtmekte fayda vardır. 1144 yılında bazı Türkmen grupları iki kol halinde hareket etmişlerdir. Kollardan biri Prakana(Mersin-

⁶⁹ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 15, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 38.

Silifke-Uzuncaburç) üzerine yönelmiş bir diğer grup ise Menderes vadisine girmiştir. Vadiye giren Türkler bölgeyi yağmalayarak geri çekilmişlerdir⁷⁰.

Bu akından sonra Bizans İmparatoru Manuel Komnenos karşı bir saldırıya geçmiştir. Bu saldırı hareketi Denizli üzerinden Konya yönünde olmuştur. Bu yürüyüş sonrasında Türkmenler, yeniden Denizli yönünde hareketlerine devam etmiştir. Türkmenler bugün Denizli il sınırları içinde bulunan Çivril bölgesinde Bizanslılarla birçok kez savaşmıştır.

Çivril bölgesindeki savaşlar o kadar çetin geçmiştir ki birçok önemli devlet adamının burada öldüğünü görmekteyiz. I.Mesud'un çeşnicibaşısı⁷¹ "Farkus" ve Rum kökenli olmakla beraber Türkler arasında büyüyen "Gavras" bunlar arasındadır. Bu savaşlarda kısmi olsa da başarı gösteren Bizans imparatoru Manuel Komnenos II. Haçlı Seferinin gelmekte olduğu haberini alması üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştır. Manuel geri çekilirken Türkler yeni akınlarına devam etmişlerdir. Bunların içinde en ciddi "Rama" adıyla anılan bir Türkmenin saldırısıdır. Ama imparator bu Türkmen saldırısını da püskürtmeyi başarmıştır⁷².

Manuel Komnenos Haçlı Seferinin geldiği haberi ile Konstantinopolis'e döndü. Selçuklulardan gelen barış teklifini hemen kabul ederek Haçlılar'la ilgilenmek zorunda kaldı. Aslında Selçukluların barış teklifini hemen kabul etmesi imparatorun ne kadar zor durumda olduğunu göstermektedir.

4.1.2.II. Haçlı Seferinde Denizli

Manuel Komnenos Konstantinopolis'e döndükten sonra gelen Haçlı birliklerini hiç bekletmeden Anadolu'ya geçirmiştir. Haçlılar I. Haçlı seferinde olduğu gibi II. Haçlı seferinde iki kol halinde hareket etmiştir. İlk kol I. Haçlı seferinde olduğu gibi Eskişehir üzerinden Konya'ya doğru hareket etmiştir. Fakat bu birlikler ilkinde olduğu gibi Selçukluların elinden kurtulamamıştır. Gelen ikinci kol ise Eskişehir yolunu takip etmeyerek kıyı şeridini takip etmeyi uygun görmüşlerdir. Tabii ki bu kararı almalarında iki önemli neden vardır. Birincisi Eskişehir yolunu takip etmenin güvenlik açısından uygun görülmemesi, ikincisi ise Batı Anadolu

⁷⁰ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 30.

⁷¹ Çeşnicibaşı: Türkiye Selçuklu Devletinde saray mutfağından sorumlu kişi.

⁷² C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 30.

bölgesinin Bizans elinde olması ve yol güzergâhında önemli ikmal noktaları olmasıdır.

Haçlılar kıyı şeridini takip ederek güneye doğru inmeye başlamıştır. Daha önce bu yolu takip eden çok az bir Alman birliği olmuştu. Fakat bunların akıbeti Denizli- Kazıkbeli'nde hüsrana uğramak olmuştu. Ancak bu defa gelen Haçlı birliği oldukça kalabalıktı ve başında Fransız kralı bulunuyordu. Kralın olması askerleri şevklendiriyordu. Bu şevkle hızla ilerleyen Haçlı birlikleri Nazilli bölgesine geldiklerinde ilk Türk grupları ile karşılaşmaya başladılar. Türkler gelen bu haçlı birliğinin hızını düşürmüş olsa da püskürtmeyi başaramamıştır. Menderes Nehri boyuna geldiklerinde ilk ciddi mücadeleler başladı. Fakat Türk birlikleri bir türlü haçlı ilerleyişini durduramadılar ve geri çekilmek zorunda kaldılar⁷³. Türk akıncıları Bizans elindeki Laodikia (Denizli) kentine sığınmışlardır. Bizanslılar da Türklerle yardım etmiştir. Bu olay Türklerle Bizanslılar arasındaki ilk ciddi işbirliğidir⁷⁴. Bizanslılar Türkleri korumakla kalmamışlar şehri de boş bırakarak Haçlıların son ikmal noktasında onları aç ve susuz bırakmışlardır. Laodikia'da ihtiyaçlarını karşılayamayan Haçlılar çok müşkül durumda kalarak Antalya yolu üzerinden yürüyüşlerine devam etmek zorunda kalmışlardır.

Haçlıları bu yol üzerinde yüksek ve sarp bir geçit olan Kazıkbeli beklemekteydi. Fransız kralı Haçlı birliğini ikiye bölerek hareket etmeyi uygun buldu. Öncü ve akıncı olarak ikiye bölünen Haçlıların öncü grubu Kazıkbeli'ne doğru hareket etti. Haçlılar beklemedikleri bir ortamla karşı karşıya idiler. Daha önce bu yolu takip edenlerin cesetleri ile karşılaşmışlardı. Bu öncü birliğinin moralini oldukça bozmuştu. Türkler ise gelen Haçlı birliğini durdurmak için sabırsızlanıyordu. Çünkü Menderes kıyılarında Haçlılara yenilmişlerdi. Bunun öcünü almak istiyorlardı. Hazırlıklarını buna göre yapan Türkler asıl Haçlı birliğinin gelişini beklemeye başladılar. Fransız kralının önderliğinde öncülerini takip eden artçı grup çok kalabalık ve düzensiz bir şekilde ilerliyordu bu nedenle sarp geçit içinde yarlardan düşüp ölüyorlardı. O sahneyi II. Haçlı seferine katılan Odon de Deuil şöyle anlatmaktadır:

⁷³ Niketas Khoniates, *Historia*, TTK Yayınları, Çev. Fikret Işıltan Ankara, 1995, s. 47.

⁷⁴ O. Turan, *a.g.e.*, s. 185, T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 39.

“Dağ sarp ve kayalıktı. Tepesi bulutlara degecek kadar yüksek bir dağın yamacında yürüyorduk. Aşağıda vadinin derinliklerinde sular cehennemine içine düşüyor gibiydi. Ordu bu arızalı yolda ilerledi; savaşçılar birbirlerini itiyorlar, her geçen an kargaşalık biraz daha büyüyordu. Nihayet sıkıştılar ve süvarileri düşünmeden yolda tıkanıp kaldılar. Yük hayvanları uçurumun derinliklerinde akisler yaparak aşağı düşüyorlardı. Kayalar yerinden kopuyor, düşerken insanları ve hayvanları eziyordu. Herkes yanlış bir adım atıp uçuruma yuvarlanmaktan ve başkaları düşerken kendisine çarpmasından korkuyordu.⁷⁵”

“Türkler kalabalığın bu halini görünce, ok yağmuruna tutarak kendilerini toparlamalarına imkân vermiyorlardı. Saatlerin ilerlediği ölçüde Haçlılardaki karışıklık daha da arttı. Mamafiş bu Türklere kâfi gelmedi; aksine daha cüretli oldular. Türkler öncüden daha uzun bir zaman için korkmadıklarından ve artçıyı da henüz görmediklerinden bize karşı saldırdılar. Birden üzerimize atılarak hatlarımızı yarıdılar ve kalabalığı koyun gibi doğramaya başladılar. Bundan gökleri ve Kralımızın kulaklarını delen bir çığlık hâsıl oldu. Kral şimdi felaketin ne olduğunu gördü. Ama bu sırada gökten, yaklaşan karanlıktan başka bir yardım gelmedi. Ancak karanlık çökerken Türk saldırısının tahribatı durdu⁷⁶.”

Türklerin Kazıkbeli’nde Haçlıları perişan eden bu saldırılarından çok az sayıda Frank askeri kurtulabilmiştir. Onlar da, açlıktan dolayı çok perişan bir şekilde Toros dağlarına kendilerini zor atmıştır. Onların bu durumunu yine aynı Haçlı müellifi şöyle dile getirmektedir: “Ey hıyanetten de daha zalim olan merhamet! Müslümanlar Hıristiyanlara ekmek vererek dinlerini satın alıyorlardı. Bununla beraber Türkler onları İslam yapmak için bir zorlamada bulunmadılar⁷⁷.” Görülüyor ki, Türkmenler Denizli-Kazıkbeli’nde Haçlılara çok ağır bir yenilgi tattırmışlardır.

4.2.II. KILIÇASLAN DÖNEMİ

I. Mesud döneminde Denizli çevresinde Bizanslılar ile Selçuklular arasında ciddi mücadeleler olmuştu. Fakat her iki taraf da bu mücadelelerden bir sonuç elde edememişti. Buna mukabil her iki taraf arasında bir barış dönemi başlamıştır. Bunun

⁷⁵ T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 40–41.

⁷⁶ O. Turan, *a.g.e.*, s. 185, T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 41.

⁷⁷ O. Turan, *a.g.e.*, s. 186, Z. Atçeken-Y. Bedirhan, *a.g.e.*, s. 148.

en güzel örneği II. Haçlı seferi sırasında gerçekleşmiştir. Laodikia’da Türkler ve Bizanslılar beraber hareket etmişlerdir. Fakat I. Mesud’un 1155 yılında ölmesi ile birlikte iyi ilişkilerin bozulmaya başladığı görülmektedir. Sultanın ölümünden sonra ilk saldırı hareketini Bizans imparatoru Manuel Komnenos yapmıştır.

4.2.1.II. Kılıçaslan’ın ilk Yıllarında Bizans İlişkileri

I. Mesud’un ölümünden sonra Türklerdeki veraset sistemindeki belirsizlik yüzünden kardeşler arasında taht kavgaları görülmeye başlamıştır. Bizans imparatoru Manuel bundan faydalanmaya çalışmıştır. 1157 yılında Alaşehir üzerinden Denizli yöresine doğru girmiş ve Türkmen yurtlarını yağmalayıp geri çekilmiştir. Fakat Manuel, iyi bilmektedir ki bu saldırıdan sonra Türkmenler ani baskın hareketleri göstereceklerdir. Bu amaçla Homa(Gümüşsu) ve Khonai(Honaz) istihkâmlarını tahkim ettirmiştir⁷⁸. Zira bölgenin en önemli şehri olan Laodikia’yı muhafaza etmek oldukça zordu. Onun yerine etraftaki daha küçük kaleleri savunarak bölgenin savunması sağlanacaktır.

Bizans imparatoru Manuel’in bu saldırısından sonra Türkler kısa bir süre akınlarına ara vermişlerdir. Çünkü Türkmenlerin Bizans saldırısından sonra kendilerini toparlamaları gerekiyordu. Bunun yanında istihkâmlar sebebiyle Laodikia’ya doğru akınlar yapamıyorlardı. Fakat Türkmenlerin batıya doğru ilerlemeleri gerekiyordu. Çünkü doğudan sürekli Türk akınları devam ediyor, birbirlerini öteleyen Türkmenler Bizans sınırına doğru ilerliyorlardı. Ama istihkâmlar sebebiyle duraklayan Türkmenlerin batıya ilerlemesi için yeni bir yol gerekiyordu. Türkler bu yolu bulmakta gecikmemiştir. Karaağaç⁷⁹ ovasının güney tarafındaki Phileta’yı (Dodurga) alarak bugün Cankurtaran mevki olarak bilinen istikametten Laodikia’ya ani saldırılar yapmaya başlamışlardır. Bu saldırılar sonucu birçok ganimet toplayarak geri dönmüşlerdir⁸⁰. Böylece Bizans imparatorunun yapmış olduğu akınının öcü alınmıştır.(1158)

Bu tarihten sonra Bizans ile Selçuklular arasında olumlu ilişkilerin geliştiği görülmektedir. Hatta 1162 yılında iki devlet arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre;

⁷⁸ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 19.

⁷⁹ Karaağaç: Bu gün Denizli’nin Acıpayam adındaki ilçesi.

⁸⁰ T. Baykara, *Denizli Tarihi*, s. 19.

- Kılıçaslan imparatorun düşmanlarına düşman olacak, onlarla savaşacak;
- Bizans'tan son yıllarda aldığı şehir ve kasabaları iade edecek;
- Türkmenlerin hudut bölgelerinde yaptığı akınları engelleyecek;
- Gerektiğinde Bizans ordusuna kuvvet gönderecek⁸¹.

Bizans imparatoru bu anlaşmayla doğu sınırını kısmi olarak güvence altına almıştır. Böylece Balkanlarda başlayan olaylara karşı daha rahat hareket etme şansı yakalamıştır.

1162'den itibaren başlayan bu iyi ilişkiler dönemi 1274 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihler arasında Bizanslılar Laodikia'nın istihkâmlarını yeniden yaptırma ihtiyacı duymamıştır. Bu nedenle şehir ani bir saldırıya açık duruma gelmiştir.

4.2.2.Myriokephalon Savaşı

4.2.2.1.Myriokephalon Savaşının Sebepleri

Türkmen gruplar, Selçukluların anlaşmasına rağmen sürekli olarak batıya doğru ilerleyişlerine devam etmişlerdir. Bizans imparatoru Balkanlardaki meselelerle uğraşmaktan Anadolu ile pek uğraşamıyor bu nedenle sultandan sürekli anlaşma şartlarına uymasını talep ediyordu. Sultan Kılıçaslan bir yandan Türkmenlerin batıya ilerleyişine seviniyor bir taraftan da anlaşmaya uymaya çalıştığını Bizans imparatoruna iletliyordu.

1174 yılından itibaren Bizanslıların Eskişehir istihkâmlarını yapmalarına mani olmak için Türkmen akınları yaptırıyordu. Bu akınlar Eskişehir istikametinden Denizli'ye kadar ilerliyordu. Türkmenler bu akınlardan bol ganimet ve esir toplayarak geri dönüyorlardı⁸².

4.2.2.2.Myriokephalon Savaşının Hazırlık Safhası

Bizans imparatoru Manuel, bu Türkmen akınlarını durdurmak için sefer hazırlıklarına başlamıştır. Bu hazırlıklar yıllar önce Diogenis'in hazırlıkları gibi geniş kapsamlı idi. Selçuklu tarafında ise Alpaslan gibi kudretli bir Selçuklu

⁸¹ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yayınları, Ankara, 1993, s. 125, G. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 361.

⁸² O. Turan, *a.g.e.*, s. 207, İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB yayınları, Ankara, 1992, 62.

hükümdarı Kılıçaslan bulunuyordu. Bu iki hükümdarın 1174 ve sonrasındaki çekişmeleri iki devlet arasında yeni bir kırılma noktasına doğru gitmekte idi.

Bizans imparatoru her türlü hazırlıklarını tamamlayarak savaşa hazır duruma gelmiştir. Ama Kılıçaslan savaşa pek taraftar değildir. Hatta savaşı önlemek için 12 yıldır devam eden sulhun yenilenmesi için elçi göndermiştir. Fakat Manuel gelen elçiye olumsuz cevap vermiş, hatta Kılıçaslan'a ağır suçlamalarda bulunmuştur⁸³. Bu cümleden anlaşıldığı gibi Kılıçaslan sulh niyetindedir fakat Manuel buna yanaşmamaktadır. Claude Cahen'de Sultan'ın savaşa isteyerek girmediyini zorlandığını belirtmektedir⁸⁴.

Bizans imparatoru anlaşmaya yanaşmamış ve ordusu ile birlikte 1176 yılında İstanbul'dan hareket etmiştir. Bizans ordusunun sayısı ve ağırlıkları hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Osman Turan, Kinnamos, Süryani Mihail ve İbn ül Azrak'tan verdiği bilgiler doğrultusunda bu sayıların sırasıyla 3000, 5000 ve 70.000 araba ve 700.000 süvariden oluşmaktadır. Bu sayıların muhakkak ki abartılı olduğu görülmektedir⁸⁵. Ama ordunun büyüklüğü hakkında bize bilgiler vermesi yönüyle önemlidir.

Kılıçaslan ise kendi birlikleri ve Türkmenlerden oluşan hızlı hareket edebilen güçlü bir ordu oluşturmuştur. Bizans kaynakları Sultan'ın şarktaki hükümdarlardan yardım aldığını beyan etseler de bunu ispatlamak oldukça zordur. Bu ordu içinde Türkmenlerin, önemli bir yer tuttuğu muhakkaktır. Çünkü kendilerine vatan arayan bu göçmen grupların Bizans İmparatorluğunu yenerek kendilerine yurt bulması sağlanacaktır.

İmparator Manuel İstanbul'dan hareket ederek Eskişehir bölgesine gelmiştir. Fakat bir anda Eskişehir yolunu takip etmek yerine Denizli istikametine yönelmiştir. Böylece imparator Selçukluları gafil avlamayı düşünmüş; bu istikametten hareketle başkent Konya üzerine yürümeyi amaçlamıştır. Kılıçaslan ise meydan muharebesinden kaçınmıştır. Askerlerinden küçük birlikler kurarak düşmanın sağ ve solundan çapul yaptırıp yıpratmağa, köyleri ve iâşe imkânlarını tahribe çalıştı. Uçları çekirgeler gibi dolduran sayısız Türkmenler de beş on bin kişilik birlikler halinde düşmanı yürüyüşte veya ordugâhlarda hırpalıyor ve böylece yıpranmış bir düşman

⁸³ O. Turan, *a.g.e.*, s. 208.

⁸⁴ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 116.

⁸⁵ O. Turan, *a.g.e.*, s. 208.

kuvvetiyle karşılaşılmaya çalışıyordu. Bizans ordusunda birde salgın hazım hastalığı baş göstermişti⁸⁶. Bu salgın Bizans ordusunu oldukça yıpratmıştır.

4.2.2.3.Myriokephalon Savaşının Gelişimi

Bizans ordusu Denizli'den hareketle Menderes yukarılarından Homa ve oradan da Myriokephalon⁸⁷ denilen dar ve sarp bir vadiye girdi. Kılıçaslan bu arada bir barış teklifinde daha bulundu fakat imparator teklifi reddederek sulhun ancak Konya'ya ulaştığı zaman yapılacağını Kılıçaslan'a bildirdi⁸⁸. Kılıçaslan bu barış teklifinin reddedilmesi ile birlikte savaşın kaçınılmaz hale geldiğini görmüş Myriokephalon vadisinin çıkış noktasına bir pusula hazırlamıştı. İmparator pusudan habersiz vadinin "Tzibritze Geçidi" denilen çıkış yerine doğru hareket etmiş fakat Sultan'ın ani saldırısına maruz kalmıştır. Bizans ordusu uçurumlarla çevrili bu dar vadide Türklerin ani saldırısı sonucu çok direnmelerine rağmen sayısız kayıp vermişlerdir. Geri çekilmek isteyen Bizans ordusu arkadan da çevrilerek ağırlıkları yağmalanarak dağılmak zorunda kalmıştır. Böyle bir sonucu beklemeyen Manuel gece yarısına kadar dayanmış fakat ondan sonra sulh teklifinde bulunmak zorunda kalmıştır. Hazırlanan sulha göre Eskişehir ve Sublaion istihkâmlarının yıkılması ve savaş tazminatı ödenmesi şartı ile barış yapılmıştır⁸⁹.

4.2.2.4.Myriokephalon Savaşının Nerede Yapıldığı Meselesi

Myriokephalon Savaşının nerede yaşıldığı meselesi yıllardır tarih camiasını uğraştıran bir meseledir. 19. Yüzyılda başlayan çalışmalar günümüze kadar sürmüş ama tam anlamıyla bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu çalışmamızda şimdiye kadar ortaya atılan teorileri göz önüne alarak savaşın Denizli ile bağlantısı konusunda bir değerlendirme yapmaya çalışacağız. Ayrıca yeni bir teoride ortaya koymaya çalışarak savaşın Denizli il sınırları içinde olduğunu ispata çalışacağız.

⁸⁶ Niketas, *a.g.e.*, s. 123.

⁸⁷ Myriokephalon: Burasının neresi olduğu hakkında günümüzde iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre Denizli'nin Çivril ilçesi yakınlarında bir yer olduğu, ikinci görüşe göre ise bugün Isparta sınırları içinde yer alan Kumdanlı mevkiinde bulunmaktadır.

⁸⁸ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 42.

⁸⁹ Niketas, *a.g.e.*, s. 124-125.

Düzbel Teorisi: 1883 yılında Oxford Üniversitesinden İngiliz klasik diller uzmanı ve tarihçisi profesörler W. M. Ramsay ve Sterrett, Bizans ordusunun bu hareket üssü olan Soublaion Kalesinin bulunduğu Homa'ya gelmiş ve burada bir boğaz ve bir kale aramışlardır. Yerli halk ile iletişime geçerek eski bir duvar parçasından hareketle burasının Myriokephalon Kalesi olduğunu öne sürmüşlerdir. Düzbel'in doğudaki iki kanadından güneydoğu yönünde uzanıp Kızılviran'a giden değirmen boğazı olarak Tzybritze kabul etmişlerdir.

Fakat zaman içerisinde Ramsay görüşünde değişiklik yapmıştır. Özellikle W. Tomashcek etkisiyle fikir değişikliğine gitmiştir⁹⁰.

Kumdanlı Teorisi: Ramsay, Tomasheck'ten etkilenerek bu yerin Kumdanlı olabileceğini iddia etmiştir. Bu görüşe daha sonra Osman Turan da katılmıştır⁹¹.

Karamık Beli (Bataklığı) Teorisi: 1976 yılında iyi bir tarihçi olan Alman Büyükelçisi Ekkehard Bickhoff tarafından VIII. Türk Tarih Kongresine sunulan Bildiride iddia edilmiştir. Karamık Beli, Afyonkarahisar'ın Çay İlçesinde bulunan Karamık Köyü yakınlarındadır. Bununla beraber Devlet Eski Bakanı Olan Abdülhaluk Çay 1984 yılında çıkarttığı kitabında bu konudan ayrıntılı bir şekilde bahsetmiş ve savaşın Karamık Beli'nin güney yamacında olduğu konusunda tespitlerde bulunmuştur⁹².

Kufi Çayı Vadisi Teorisi: Bu tezi ortaya atanlar Denizli Çivril yakınlarındaki Kufi Çayı Vadisi'ni savaşın geçtiği yer olarak iddia etmişlerdir. Bu tezin baş savunucuları Kudret Ayiter ve Bilge Umardır⁹³.

Çardak Geçidi Teorisi: Tanınmış bir oryantalist olan F. Teashner, İslam Ansiklopedisi'nin İngilizce baskısında savaşın Denizli'nin Çardak ilçesi ile Afyonkarahisar'ın Dazkırı ilçeleri arasındaki Çardak geçidinde yapıldığını iddia etmiştir. Ama savaşın Khoniates'in tarif ettiği geçitle alakası yoktur⁹⁴.

Gelendost Teorisi: Bir polis memuru olan Gelendostlu Hüseyin Şekercioğlu, emekli olduktan sonra tarihe merak sarmış ve savaşın Gelendost'ta yapıldığını iddia

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Myriokehalon Savası I. ve II. Sempozyum Bildirileri*, Denizli, 1997, s. 16.

⁹¹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 208.

⁹² Abdülhaluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıçarslan ve Karamıkbeli (Myriokephalon) Zaferi (17 Eylül 1976)*, İstanbul, 1984, s. 87.

⁹³ *Sempozyum Bildirileri*, Denizli, 1997, s. 41-45.

⁹⁴ *Sempozyum Bildirileri*, s. 17.

etmiştir⁹⁵. Bu teorinin bölge halkı tarafından da benimsendiği görülmektedir. Her yıl 17 Eylül tarihinde kutlamalar yapılmaktadır.

4.2.2.5. Myriokephalon Savaşının Nerede Yapıldığına Dair Genel Bir Değerlendirme ve Yeni Bir Teori

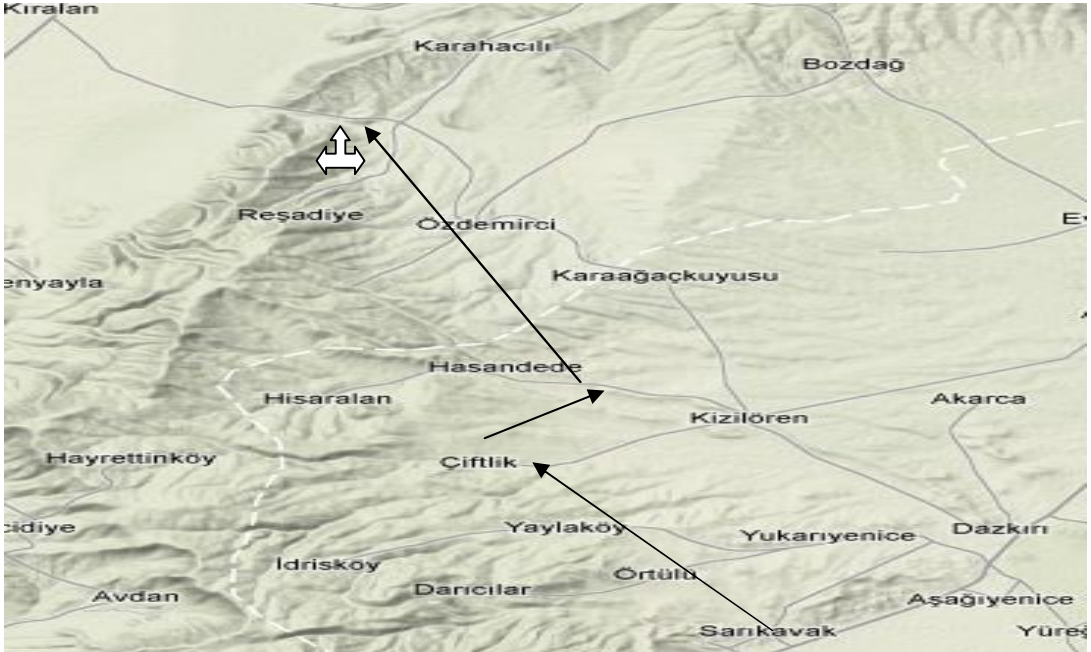
Myriokephalon Savaşının Türk ve Anadolu tarihi bakımından çok önemli sonuçları mevcuttur. Bu nedenle yıllardır bu savaş üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların ana konusunu savaşın nerede yapıldığı meselesi oluşturmaktadır. Myriokephalon Savaşının nerede yapıldığına dair en önemli kaynak o dönemden kalmadır. Niketas Khonitas'ın Historia'sı olarak tarih literatürüne giren kaynak baz alınarak birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler "kumdanlı, Karamık beli, Gelendost, Kufi çayı ve Çardak Geçidi teorileri en çok rağbet görenler arasındadır. Bu teoriler genel olarak incelendiğinde, Çardak Geçidi, teorisi hariç diğer bütün teoriler Homa merkez alınarak Isparta'ya doğru uzanan Ak dağlar boyunca uzanan dağlar etrafında toplanabilir. Çardak Geçidi teorisi ise yer olarak bunlardan ayrılır. İmparator Manuel'in Lampis'ten sora geçeceği ilk geçit olan Çardak Geçidi'nde Savaşın yapıldığını iddia etmektedir. Fakat bu geçitte savaşın olması pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Lampisten sonra Myriokephalon Kalesine ulaşmıştır. Büyük ihtimal bu kale Çardak Geçidi'nden sonra olmalıdır.

Biz bütün bu teorileri inceledikten ve Niketas Khonitas'ın Histpriasını inceledikten sonra yeni bir teori ortaya koymaya çalıştık. Ortaya koymaya çalıştığımız bu teoriyi harita üzerinde güzergâhını gösterdikten sonra dayanak noktalarını ortaya koymaya çalışacağız.

⁹⁵ H. Şekerccioğlu, *Gelendost Tarihi*, İstanbul, 1989, s. 145–181.

- ➡ Savaşın Yapıldığı Yer (Haril Boğazı) → Manuel'in ordusunun geçtiği güzergah
- ⊕ Myriokephalon Kalesi
- ⊕ Lampis (Çardak) ○ Mire Köyü

- ➡ Bizans Ordusunun Güzergâhı
- ⊕ Savaşın Yapıldığı Anlaşılan Haril Boğazı

Myriokephalon Savaşını; aşağıdaki noktalardan hareketle Harıl Boğazı adı verilen yerde yapıldığı kanaatini taşıyoruz.

- 1- Bizans ordusu Lampis'ten (Çardak) hareket ettikten sonra Myriokephalon Kalesine ulaşmış olmalıdır. Çünkü Niketas Lampis üzerinden Kelainai (Dinar) üzerine yürüdü demektir. Ardından Khoma ve Myriokephalon Kalesine geldiğini ifade etmektedir. Bu cümlelerden hareketle denilebilir ki imparator Manuel Dinar üzerine yürürken Khoma ve Myriokephalon kalelerine gelmiştir. Niketas yine önce Myriokephalon'u tanıttığına göre Lampisten sonra uğrayacağı ilk yer yıkık dökük bir halde olan Myriokephalon Kalesidir. Bu nedenle araştırmalarımızı Çardak-Homa(Gümüşsu)-Dinar Üçgeninde yoğunlaştırdık. Bu üçgen içersinde yıkılmış kale kalıntılarını bulmaya çalıştık. İlginçtir harita 1 üzerinde göstermeye çalıştığımız noktada yıkılmış kale kalıntısına rastladık. Bu kaleye merkez alarak yaptığımız araştırmalarda en yakın geçit yada boğazın Harıl Boğazı olduğunu gördük.
- 2- Araştırmamızın ikinci noktasını yer isimleri üzerinden yapmaya çalıştık. Türklerin Anadolu coğrafyasına girmesi ile birlikte birçok Bizans kenti Türkçe isimleri ile anılmaya başlanmıştır. Fakat Türkler bu yerleşimlere isimler verirken çoğu zaman eski isimlerine sadık kalmayı yeğlemişlerdir. Örnek Khoma Homa olarak isimlendirmişler, Laodikya kentine Ladik ismi vermişler yine Khonai kentine Honaz ismi vermişlerdir. Burada dikkat çeken nokta Türkler yerli halktan duydukları yer isimlerine kendi dillerine en uygun hale getirerek Türkçeleştirmişlerdir. Bu nedenle Myriokephalon Kalesinin ismi de muhakkak bölgede kalmış olması gerekir. Çünkü Niketasın dediği gibi burada olup biten olaylar sebebiyle kaleye böyle bir isim verilmiştir. Yani Türkçesi ile "bin kelle" adı verilmiştir. Bu anlamı taşıyan yer isimlerine baktığımızda yine çok ilginç bir yer ismine rastlamaktayız. Harita 1 üzerinde gösterdiğimiz kalenin hemen altında "Mire" yani "bin" anlamını taşıyan bir köye rastlamaktayız. Bu köye günümüzde "Yayla" adı verilmiştir.
- 3- Üçüncü dayanak noktamızı oluşturan cümleler Niketas'ta aynen şöyle geçmektedir. *"Türkler görünmeye başlamışlardı. Küçük çarpışmalarla Bizans'a saldırmaktaydılar. Bunlar Bizans'ın önünden giderek, bunların*

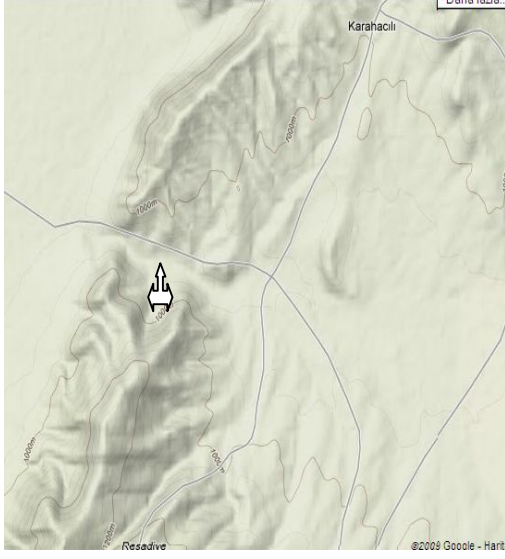
*hayvanlarına yem bulamamaları için de kaynak ve kuyuları pislemişlerdi. Bizanslılarda esasen orduda salgın halini alan bir hazım hastalığından muzdaripti*⁹⁶.” Bu cümlelerden hareketle salgın hastalık halinde orduyu rahatsız eden bir durumda imparatorun yapması gereken tek şey ordunun dinlenmesi ve temiz su ihtiyacının karşılanmasıdır. Temiz ve bol su ihtiyacının karşılanacağı bölgede iki yer mevcuttur. Biri Dinar diğeri ise Homa’dır. O dönemde Homa’nın Bizans’ın en önemli istihkâm kalelerinden biri olduğu düşünülürse bu yöne doğru hareket etmesi muhtemeldir. Lampis bölgesinden Homa bölgesine geçilen en rahat yolda bizim çizmiş olduğumuz güzergâhtır.

- 4- Dördüncü dayanak noktamızı ise bu güzergâh üzerindeki köylerde yapılan, köylülerin bilinçsiz kazıları sonrası bulunan savaş malzemeleri oluşturur. Özellikle yukarıda ikinci harita üzerinde gösterilen Çiftlik Köyü ile Özdemirci yerleşimi arasında farklı şekillerde ok uçlarının bulunması ve savaşın yapıldığı alan bölgesinde ok uçlarının yoğunlaşması farklı bir kanıt olarak sunulabilir. Ayrıca köylüler yaptığımız konuşmalarda bölgede bol miktarda Bizans parasının bulunduğu. O çevrede büyük bir Bizans yerleşimi bulunmadığına göre bu kadar çok Bizans parası nereden gelmiştir. Bu soruya en güzel cevap herhalde şu olmalıdır. Bizanslılar yanlarında bol miktarda para getirmişler ve savaş sırasında bu para etrafa yayılmış olmalıdır. Niketas’ta bizi teyit etmektedir⁹⁷.

Yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı Manuel ordusunu Lampis’den hareketle çardak geçidinden geçirmiş ardından sarıkavak köyü, mire köyü, çiftlik köyü, Kızılören köyü ve karaağaç Köyü istikametini takip ederek bugün Denizli il sınırları içersinde yer alan Özdemirci Belediyesi ve Kırılan Belediyeleri arasında yer alan “Harıl Boğazı” adı verilen yerde meydana geldiği kanaatindeyiz.

⁹⁶ Niketas, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁷ Niketas, *a.g.e.*, s. 129.

 Savaşın yapıldığı anlaşılan Haril Boğazi'nin uydur görünümü⁹⁸.

⁹⁸<http://maps.google.com/?ie=UTF8&ll=37.916576,29.863586&spn=0.120257,0.21801&t=h&z=12&source=embed>.

4.2.2.6. Myriocephalon Savaşının Tarihi Önemi

Myriocephalon savaşı hiç şüphesiz hem Selçuklular hem de Bizanslılar açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bizanslılar açısından değerlendirildiğinde Asya topraklarının gerçekten geri alma ve Suriye siyasetinde büyük bir rol oynama umudunun bir daha geri gelmeyecek şekilde yıkılmasıdır⁹⁹. Denilebilir ki elde kalanları koruma siyasetine dönmüştür. Selçuklular açısından değerlendirildiğinde ise 1097 Haçlı Seferleri ile kaybedilmiş olan siyasi üstünlüğü 1176 yılındaki bu savaşla yeniden kazanmıştır.

4.3. MYRIOKEPHALON SAVAŞI SONRASI DENİZLİ YÖRESİ FETİHLERİ

Türkmenler, Kılıçaslan'ın böyle büyük bir zaferden sonra kendilerini tatmin etmeyen bir anlaşmaya imzaya koymasından sonra akınlara devam etmiştir. Hatta Myriocephalon Savaşı'nı müteakip imparator İstanbul'a geri dönerken Honas ve Alaşehir bölgelerinde Türkmen gruplar akınlar düzenlemiştir¹⁰⁰. Niketes'a göre bu akınları bizzat sultan yaptırıyordu. Çünkü anlaşma maddeleri kendisini tatmin etmemişti. Bizans imparatorunun, bu akınları durdurması için Sultana elçiler göndermiş fakat Sultan, "Türkmenler bize tabi değildir" diyerek kendisini haklı çıkarmaya çalışmıştır¹⁰¹.

1077 yılında Atabeg¹⁰² büyük bir ordu ile Menderes vadisine girdi. Bir diğer Türkmen grubu ise aynı yıl içersinde Laodikia ve Honas'tan ilerleyerek Haraks'a girmiştir. Bölgede güvenliği sağlamaya çalışan Bizans kuvvetlerinin şaşkınlıkları içinde ganimet toplayarak çekilmiştir¹⁰³. Atabeg bundan sonra 1182 yılında 24.000 kişilik seçkin bir birlikle, Kılıçaslan'ın emriyle Menderes nehrini takip ederek denize kadar ulaşmıştır. Fakat dönüş yolu üzerinde Bizans ordusunun saldırısına uğramıştır. Çetin mücadele sonrasında Atabeg ne yazık ki şehit düşmüştür. Ama askerleri bol ganimetle geri dönmüştür.

Atabeg'den sonra Türkmen akınları durmadan devam etmiştir. Manuel Komnenos Myriocephalon Savaşı sonrasında Laodikia bölgesinde Andronique adlı

⁹⁹ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 43.

¹⁰⁰ O. Turan, *a.g.e.*, s. 209.

¹⁰¹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 210.

¹⁰² Atabeg: Danişmentliler'in hüküm sürdüğü kitabelerden anlaşıldığına göre Arslan Doğmuş'un oğlu emir sipahsalar-atabeg Bedrettin Şehinşah'tır. C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 42.

¹⁰³ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 42.

bir komutan bırakmıştır. Andronique Türk akınlarından o kadar korkmuştur ki her Türk akınından sonra sürekli geri çekilerek yerini değiştirmiştir. Hatta 1184 yılında Çardak ve Kaklık arasında yapılan savaşlarda ağırlıklarını da bırakıp Laodikia'ya kaçmıştır. Bu tarihlerden sonra Türkmen akınları sonucu Denizli vilayetinin doğu kısmı tamamen Türk kontrolüne geçmiştir. Bu tarihlerde Bizans ordusunun bir de Laodikia bölgesini yağmalaması Selçuklu kontrolünü kolaylaştıran etkenlerden olmuştur.

4.4.SELÇUKLU ÜLKESİNİN FEODAL TAKSİMİ VE DENİZLİ YÖRESİNİN ÖNEMİ

Bilindiği gibi İslamiyet öncesi ve sonrasında Türk devlet an'anesine göre; devlet hanedan üyelerinin hususu ile hükümdar oğullarının ortak malı sayılırdı. II. Kılıçaslan tüm rakiplerini bertaraf ederek, Anadolu'da siyasi birliği sağlamıştı. Fakat ihtiyarlayıp seferlere çıkamaz hale geldiğinde Türk devlet geleneği gereği ülkeyi oğulları arasında taksim etmiştir. Bu taksime göre:

- Kutbeddin Melikşah, Sivas ve Aksaray
- Rükneddin Süleyman-şah, Tokat ve havalisine
- Nurettin Sultaşah, Kayseri
- Nasırüddin Berkyorukşah, Niksar ve Koyluhisar
- Mugiseddin Tuğrulşah, Elbistan
- Muizeddin Kayserşah, Malatya
- Sancarşah, Ereğli ve cenub uçları
- Nizamettin Argunşah, Amasya
- Muhyedin Me'sudşah, Ankara merkez olmaz üzere Çankırı ve Kastamonu
- Aslan şah, Niğde
- Gıyaseddin Keyhüsrev, Uluborlu ve Kütahya havalisi

Melikliklerine tayin edilmiştir¹⁰⁴.

Bu taksimde bizi ilgilendiren Gıyaseddin Keyhüsrev'in Uluborlu'nun konumu ve Denizli bölgesi ile bağlantısıdır. Keyhüsrev'in bölgeye melik tayin

¹⁰⁴ İbn Bibi, *El Avamir 'ül Ala'ie Fi'l Umur 'ul Ala'ie*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, haz. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996, S. 41, Osman Turan, *a.g.e.*, s. 217, Erdoğan Merçil- Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 445-446.

edilmesi çok ilginçtir. Çünkü annesi Bizans Rum Kayserinin soyundan gelmektedir. Annesinin soyu hakkında birçok söylentiler çıkmasına rağmen Tuncer BAYKARA onun hakkında sonradan samimi bir Müslüman olduğunu ve “Sultan Hatun” ya da “Ümmü-han Hatun” adını aldığını söylemektedir¹⁰⁵. Gıyaseddin temel eğitimi annesinden almış Rumcayı öğrenmiştir. Bu sayede Rum halkını çok iyi tanımaktadır. Bunun yanında onun milli hislerinin güçlü olması sınır bölgesine atanmasında önemli rol oynamıştır.

Bölgenin konumu ve önemi ise incelenmesi gereken başka bir konudur. Uluborlu, batıda Menderes vadisine yönelen yolların üzerinde bulunmakla beraber önemini Bizans’ın bölgedeki en önemli kalesine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgenin Türkler tarafından ele geçirilmesiyle beraber bir üs gibi kullanılmıştır. Batı Anadolu’ya akınlar buradan yönlendirilmiştir. Bu sayede Denizli ve çevresi ile birlikte denize kadar olan bölgeye Türkmen gruplar yerleştirilmeye başlanmıştır.

Hatta bu dönem içerisinde Bizans imparatorluğuna isyan eden kişilerin uğrak yeri Gıyaseddin Keyhüsrev’in yanı olmuştur. Buna en güzel örnek imparator İsak’a karşı Alaşehir’de istiklalini ilan eden Mankaphas’ın mağlup olunca Uluborlu meliki Gıyaseddin Keyhüsrev’e sığınması ve ondan yardım istemesidir. Keyhüsrev doğrudan doğruya imparatorla muhasebata geçmemek maksadıyla ona 1189’da yarı müstakil harekette bulunan Türkmenler arasında asker toplamak müsaadesi verdi. Bizans valisi Türkmenlerle birlikte Denizli ve Honas havalisinde yaptığı istiladan sonra aldığı ganimetlerle Keyhüsrev’e döndüğü zaman imparatorun hediyelerle gelen elçisi de asi kumandanın teslimini istiyordu. Keyhüsrev barışın korunması amacıyla Mankaphas’ı Bizans’a teslim etmiştir¹⁰⁶. Bu dönemde sadece Mankaphas değil Kommen Hanedanlığına mensup olduklarını öne sürüp Selçuklu topraklarına girip Bizans’a ayaklanan çok sayıda prensin olduğu da görülmektedir. Muhakkak ki Keyhüsrev bunlardan yararlanma yoluna gidecektir¹⁰⁷.

Bir başka asi Bizanslı da Manuel Komnenos’un oğlu olduğunu iddia eden Pseudo Alexis 1192 tarihinde yine yöredeki Türk boyları arasından savaşçı toplama müsaadesi almıştı. O Türk boylarından toplanan ve Arslan komutasındaki 8000 kadar

¹⁰⁵ T. Baykara, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Ankara, 1997, s. 7.

¹⁰⁶ O. Turan, *a.g.e*, s. 219.

¹⁰⁷ Wittek, *İmp. Doğ.*, s.37.

askerle bütün yöreyi bilhassa Honas'ı tahrib etmişti. Alexis bölgedeki bütün ekili araziye yakmış topladığı ganimetlerle Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına gitmiştir¹⁰⁸.

Buradan anlıyoruz ki Selçuklu devleti ve onu temsil eden Uluborlu Melikliği hedef olarak Batı Anadolu'nun tamamının kontrolünü sağlamak olarak görülebilir. Bu amaçla Laodikia bunun için alınması gereken bir merkez durumundadır. Bölgenin fethi için her türlü yolun kullanıldığı görülmektedir.

4.5.III. HAÇLI SEFERİ VE DENİZLİ

III. Haçlı Seferi Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ün fethi sonrasında hazırlanmaya başlanmıştır. Alman imparatoru Fredrick Barberos önderliğinde gerçekleşmiştir. 1190 yılı başında Selçuklu hududuna dayanan F. Barberos, I. Haçlı Seferinde kullanılan yol yerine II. Haçlı Seferi'nde kullanılan yolu tercih etmiştir. Selçuklu ülkesi ise bu sıralarda siyasi birliğini kaybetmiştir. II. Kılıçaslan'ın ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşırması ile birlikte ülkede saltanat kavgaları başlamıştı. Bunun yanında o dönemde Eyyubiler ve Bizanslıların siyasi olarak anlaşması ile birlikte Selçukluları zor durumda bırakan başka bir sorunu doğurmaktaydı¹⁰⁹.

F. Barberos Batı Anadolu'ya girdiği tarihlerde, Rum asi komutanları ve soyluları Türklerin yardımı ile Bizans topraklarını tahrip ve yağma ediyorlardı. Alman imparatoru II. Haçlı Seferi'ndeki yolu takip ederek Alaşehir ve Denizli yolundan Selçuklu topraklarına girmiştir¹¹⁰. F. Barberos Bizanslılardan çok iyi muamele göreceğini zannediyor ve rahatça yoluna devam ediyordu. Fakat beklediği gibi olmamış yol üzerinde sürekli Bizanslıların saldırılarına maruz kalmıştır. Haçlılara ilk ciddi saldırı Hierapolis'te gerçekleşmiştir. 500 kadar Bizans süvarisi Haçlılara saldırmış fakat ölmekten kutulamamışlardır. Hierapolis'ten sonra en önemli durak noktası Laodikia'dır. Bölge halkı bu defa II. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi Haçlıları yalnız bırakmamış ve onlara yardım etmiştir. Rum halkının yardım etmesinde şüphesiz o dönemde bölgeye yerleşmeye başlayan konargöçer Yörüklerin varlığı etkilidir. Halk Türkmen saldırısından korktuğu için F. Barberos'un ordusuna yardım etmiştir.

¹⁰⁸ T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 55.

¹⁰⁹ O. Turan, *a.g.e*, s. 220.

¹¹⁰ O. Turan, *a.g.e*, s. 222.

F. Barberos Laodikia halkının ilgisinden çok memnun kalmış bu moralle Acıgöl yolu üzerinden Dazkırı bölgesine doğru hareket etmiştir. Yolda sık sık bölgeye yerleşmiş olan Türkmen gruplarının saldırısına maruz kalmıştır. Bu Türkmen grupları Haçlı Birliği'ni durduramamalarına rağmen önemli kayıplar vermiştir. Bundan dolayı bölge Türkmenlerinin Denizli tarafına akınları artmıştır. Bu artan Türk akınları üzerine Bizans imparatoru II. İsaak, Homa(Gümüşsu) kalesini tahkim etmeye mecbur kalmıştır¹¹¹.

5.SELÇUKLU HÂKİMİYETİNDE DENİZLİ

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Uluborlu'ya melik tayin edilmesiyle birlikte Batı Anadolu'da Selçuklu varlığı ciddi şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle melikliği döneminde Türkmen grupları vasıtasıyla ilerleyen hâkimiyet zaman zaman yerli yöneticiler vasıtasıyla olmuştur. Asi Bizans valileri Türkmenlerden topladığı askerlerle Bizans şehirlerini yağmalayarak bol ganimet toplayarak dönmüşlerdir. Bu sayede Selçuklu varlığı bölgede gittikçe güç kazanmıştır. Bu dönemle beraber Denizli ve çevresi de Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.

5.1.I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ

II. Kılıçaslan'ın saltanatının son döneminde Türk devlet ananesine bağlı olarak 11 oğlu arasında ülkeyi pay etmesi ile beraber Gıyaseddin Keyhüsrev'e de Bizans sınırına yakın olan Ulu-burlu (Borgulu) bölgesi verilmişti. 1182 yılı ile başlayan meliklik döneminde bu bölgede otoritesini gösteren Melik Gıyaseddin, babasının 1192 yılında ölümü üzerine Selçuklu tahtına oturmuştur.

5.1.1.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Meliklik Döneminde Denizli Bölgesindeki Faaliyetleri

Keyhüsrev meliklik döneminde Batı Anadolu'ya gelişi ile birlikte önemli siyasi çekişmeler ve mücadeleler ile karşılaşmıştır. Bu ortam onun yetenekleri sayesinde; belki de annesinin Rum kökenli olmasıyla, bölgeyi iyi tanınmasına vesile olacaktır. Bu sayede bu çekişmelerden güçlenerek çıkmıştır.

¹¹¹ T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 56.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1182 yılında bölgeye geldikten sonra doğudan gelen Türkmen gruplarını batıya doğru başarılı bir şekilde yönlendirmeyi başarabilmiştir. Onun başarılı bu iskân politikası ile Türkmenlerin yerleşim alanı Isparta'dan Laodikia'ya kadar ilerlemiştir. Hatta bu Türkmen gruplarını bazı asi Bizans valilerinin (Pseudo Alexis, Mankaphas gibi...) kontrolüne vererek onların hem bol ganimet toplamalarını, hem de bölgedeki kontrolünü sağlamıştır.

Melikliği döneminde ki bir başka önemli gelişme ise III. Haçlı Seferinin yapılmasıdır. Haçlılar güzergâh olarak ise II. Haçlı Seferi güzergâhını takip etmişlerdir. Bu nedenle Keyhüsrev'e ait topraklardan geçmek zorunda kalmışlardır. Haçlılar bu yol üzerinde ilk darbeyi Bizans şövalyelerinden yemişlerdir. Laodikia'dan hareket eden F. Barberos önderliğindeki haçlılar asıl darbeyi ise Denizli çevresindeki Türkmen gruplarından yemişlerdir¹¹². Hiç şüphe yoktur ki bu Türkmen grupları Gıyaseddin Keyhüsrev kontrolündeki Türkmenlerdir. Keyhüsrev kendi bölgesinde yol boyunca Haçlıları sürekli rahatsız etmiştir. Bu rahatsız etme Haçlıların Akşehir'e ulaşmasına kadar devam etmiştir¹¹³.

5.1.2.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in İlk Saltanat Yıllarında Denizli Çevresindeki Faaliyetleri

II. Kılıçaslan'ın 1192 yılında ölmesi ile birlikte Keyhüsrev Selçuklu tahtına oturmuştur. Bu ilk hükümdarlık döneminde tam olarak otoritesini koyma şansı olmasa da ciddi bir muhalefet de olmamıştır. Muhalefetin olmaması sebebiyle Gıyaseddin Keyhüsrev rahat hareket etme şansı yakalamıştır.

Bu dönemde Bizans imparatoru III. Alexis'in Konya- İstanbul arasında ticaret yapan sultanın tebaası Türk ve Rumların mallarını müsadere etmesi, bunun karşılığı olarak da Sultan'ın Mısır melik'i Melik'ül Adil'in Bizans imparatoruna gönderdiği atları alıkoymasını yeni bir siyasi mücadeleyi berberinde getirmiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev esir alınan Türk ve Rumların bırakılmasını talep etmiş ama cevap olumsuz olunca Bizans topraklarına akınlar düzenlenmeye başlanmıştır.

Bu akınların birine bizzat Selçuklu Sultanı da katılmıştır. Takriben 1194 yılında ordusu ile birlikte Bizans topraklarına girdi. Fetihlerini Menderes nehri boyunca devam ettirmiştir. Bu akın sırasında büyük ihtimal Denizli yöresi üzerinden

¹¹² T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 56.

¹¹³ O. Turan, *a.g.e*, s. 223.

Aydın iline kadar ilerlemiştir. Sultan pek çok ganimet ve esirle birlikte seferden dönmüştür. Bu akın sırasında alınan esirler beşer bin kişilik gruplar halinde Selçuklu ülkesine yerleştirilmiştir. Yerleştirilen bu esirlere çok iyi muamele yapılmış bu yüzden geriye dönmek istememişler hatta bu nedenle Bizans ülkesinden Selçuklu ülkesine göçler meydana gelmiştir¹¹⁴.

5.1.3.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanat Yıllarında Denizli Çevresindeki Faaliyetleri

Gıyaseddin Keyhüsrev'in birinci saltanat dönemi 1196 yılında Süleyman-şah'ın Konya'yı ele geçirmesi ile birlikte sona ermiştir. Sultan bundan sonra yaklaşık sekiz yıl kadar bir gurbet hayatı yaşamıştır. Sultanın gurbet hayatı boyunca Selçuklu tahtında sırasıyla Rükneddin Süleyman-şah ve III. Kılıçaslan bulunmuştur. Bunların döneminde Denizli bölgesinde ciddi fetih hareketleri gerçekleşmemiştir. Keyhüsrev ise İstanbul'da geçirdiği yıllarda Kayınpederi Mavrozomes sayesinde oldukça rahat bir hayat geçirmiştir. Mavrozomes hakkında en net bilgiyi Ostrogorsky vermektedir. Latinlerin İstanbul'u işgali sırasında eski devlet yapısı çözülmüş, kısmi hakimiyetler kuran beyler türemiştir. Bunlar içersinde en dikkat çeken Alaşehir'de Theodoros Mankaphas, Milet yanında Sabbas Asidenos, Menderes vadisinde ise Manuel Mavrozomes'dur¹¹⁵.

5.1.4.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in Anadolu'ya Geçerek Eski Meliklik Bölgesinde Taht Mücadelesine Başlaması

Gıyaseddin Keyhüsrev'e Rükneddin Süleyman-şah'ın ölüm haberi ulaşır ulaşmaz Anadolu'ya geçerek yeniden Selçuklu tahtını ele geçirme çalışmalarına başlamıştır. Bu mücadeleye başlamasında Anadolu'daki Türkmen beylerinin Sultan'ı desteklemeleri ve kayınpederi Mavrozomes'un, Keyhüsrev'i cesaretlendirmesi önemli rol oynamıştır.

Gıyaseddin Keyhüsrev oğulları, kayınpederi ve diğer maiyeti ile birlikte yola çıktı. Latinlerin İstanbul'u ele geçirmesinden sonra İznik bölgesine gelen Theodore Laskaris bölgede kontrolü sağlayıp Bizans'ı yeniden canlandırmaya çalışıyordu. Sultan bu bölgeden geçerken III. Kılıçaslanla yaptığı anlaşma gereği geçiş izni

¹¹⁴ O. Turan, *a.g.e*, s. 240.

¹¹⁵ Ostrogorsky, *a.g.e*, s. 394.

vermedi. Gıyaseddin anlaşma yolu aramaya çalıştı. Laskaris'e oğulları Keykavus ve Keykubad'ı bırakmış bunun yanında Türklerin yeni fethettikleri Denizli çevresi ise Bizanslılara (Mavrozomes'a) bırakılacaktır¹¹⁶.

Bu anlaşmadan sonra yoluna devam eden Sultan eski meliklik yurduna dönerek Uluborlu'ya gelmiştir. Uluborlu çevresinden topladığı Türkmenlerle beraber Konya'ya yürüme kararı veren Gıyaseddin Keyhüsrev 1205 tarihinde başkent önlerine gelmiştir. Burada yaptığı çetin mücadeleler sonucunda şehir bir türlü teslim olmamıştır. Bunun üzerine Gıyaseddin Ilgın'a çekilerek ne yapacağını düşünmeye başlamıştır. Tam bu sırada Aksaray bölgesinin Keyhüsrev'e bağlılık bildirmesi üzerine Konya halkı da Kılıçaslan'a dokunmamak şartı ile şehri yeniden Gıyaseddin Keyhüsrev'e teslim etmişlerdir. Böylece 1205 Şubatın da yeniden Selçuklu tahtına oturmuştur.

5.1.5.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanat Yıllarında Denizli ve Çevresinin Fethi

Sultan büyük şenlikler içinde başkente girdi ilk yaptığı iş olarak yeğeni III. Kılıçaslanı'ı geçici olarak Gavele kalesine göndermesi oldu. Ama o tarihten sonra genç şehzadeden haber alınamamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Kılıçaslan bu kalede bertaraf edilmiştir. Bundan sonra siyasi otoritesini sağlayan Keyhüsrev ülkesinin sınırlarını genişletmek ve bölgede tek etkin güç olmak için çalışmalara başlamıştır.

Keyhüsrev'in bu yıllarda yaptığı çalışmalarda konumuzla ilgili olan kısmı Batı Anadolu'daki faaliyetleridir. Özellikle Denizli ve çevresinin fethinin tamamlanma sürecidir. Sultan bölgeyi ele geçirmek için kayınpederi olan ve her zaman yanında hissettiği Mavrozomes'dan¹¹⁷ yararlanmıştır. Gıyasedin Keyhüsrev kayınpederinin yardımlarını sultan olduktan sonra unutmamıştır. Mavrozomes'a Denizli, Honas ve Menderes nehrinin denize kadar uzayan yerlerini vermiştir. O da damadının bu ödülünden sonra Türklerin desteği ile bölgeyi tahrip etmiştir¹¹⁸.

Bölgenin önemli geçiş yolları üzerinde olması ve Bizans'ın Batı Anadolu'daki en önemli kale olması sebebiyle Türkler sürekli akınlar düzenliyordu.

¹¹⁶ O. Turan, *a.g.e*, s. 273.

¹¹⁷ Mavrezemos hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermesine rağmen onun Komnenoslar sülalesine bağlı bir emir olduğunda kaynaklar ittifak halindedir.(İbn Bibi, Osman Turan, Paul Wittek).

¹¹⁸ O. Turan, *a.g.e*, s. 281.

Bu nedenle bölge sık sık el değiştirmekte idi. Buna bir son vermek için Manuel Mavrozomes'un yoğun çaba göstermiş; bunun sonucu olarak da bölge tamamen Selçuklu hâkimiyetine girmiştir(1206)¹¹⁹. Denizli ve çevresi artık tamamen Bizans imparatorluğu sınırları dışına çıkmıştır. Bir daha Türkler bölgeyi vermemişler ve bir Türk yurdu haline getirmişlerdir.

Bölgenin fethedilmesinde muhakkak ki Mavrozomes'un büyük katkısı vardı. Bu nedenle sultan bölgede kayınpederinin beylik kurmasına engel olmamıştır. Çünkü Sultan bu sayede Batı Anadolu'da gittikçe kuvvetlenmeye başlayan Laskaris'e karşı ve kendisine tabi bir kimseyi Bizans'ın mirasından hissedar kılmayı istiyordu.

5.1.6.I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi ve Şahadeti

Gıyaseddin Keyhüsrev'in Batı Anadolu'daki bazı yerleri alması (Denizli ve çevresi), bunun yanında Karadeniz, Akdeniz ve Ermenilere karşı kazandığı zaferler İznik imparatoru Laskaris ile aralarının açılmasına neden olmuştur. Bunun yanında bu tarihlerde İstanbul'daki Latin imparatoru, eski Bizans imparatoru III. Alexis ve Sultan iyi ilişkiler içine girmişti. Laskaris bu yakınlaşmadan oldukça rahatsız olmuştur. Bu nedenler iki siyasi güç arasında savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir.

İki devlet arasında ilişkilerin bozulması Sultanın iyi niyet göstergesi olarak Denizli ve çevresinde tuttuğu kayınpederi Mavrozomes'u geri çekmesine neden olmuştur. Daha sonra III. Alexis'i yanına getirterek onun siyasi gücünden yararlanmaya çalıştı. Hatta o kadar ileriye gitti ki, Laskaris'e tahtı III. Alexis'e bırakıp gitmesini teklif etti. Laskaris'in doğal olarak bu teklifi reddetmesi ile beraber savaş hazırlıkları da başlamıştır.

Sultan güçlü bir ordu ile beraber Menderes vadisine doğru yola çıktı. Denizli üzerinden geçerek bugün var olmayan Antiochia şehrini muhasara ettiği sırada, gelen Bizans ordusu ile karşılaştı. Burada yapılan savaşta Rumlar büyük zayıyata uğradılar. Keyhüsrev, Bizans ordusunun dağıldığını görünce derhal Laskaris'in üzerine yürüyerek onu yere düşürdü. Laskaris yerden hızla kalkıp Sultan'ın atını yere düşürerek onu şehit etti¹²⁰. İbn Bibi ye göre ise sultanı bir grup Frenk askeri şehit etmiştir(1211). Şehit oluş şeklini de biraz farklı anlatmaktadır¹²¹. Kaynaklar burada

¹¹⁹ O. Turan, *a.g.e*, s. 281.

¹²⁰ O. Turan, *a.g.e*, s. 289, Wittek, *İmp. Doğ.*, s.39.

¹²¹ Bakınız, İbn Bibi, *a.g.e*, s. 107-111.

yapılan savaş hakkında farklı bilgiler verse de Bizanslıların bu savaştan istediklerini alamadıkları görülmektedir. Zira savaş sonrasında Honas bölgesinin valisi olarak halen daha Sinop bölgesinin fethinde rol oynayan Esededdin Ayaz bulunmaktaydı¹²².

Denizli ve çevresinin fethinde çok önemli role sahip Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev yine bu bölgede şehit düşmüş ve ilk olarak Alaşehir çevresindeki İslam mezarlığına gömülmüştür. Ardından oğlu İzzeddin Keykavus döneminde naşı Konya'ya getirilmiştir.

5.2.I.İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİNDE DENİZLİ

Gıyaseddin Keyhüsrev döneminden sonra Batı Anadolu faaliyetlerinin biraz da olsa yavaşladığını görmekteyiz. Tabii ki bunda Sultan'ın Laskaris ile yaptığı anlaşmayla artık bölgenin tamamen Türk egemenliğine girmesinin büyük etkisi vardır. Bunun yanında artık Bizanslılarda bölgenin Selçuklu hâkimiyetini tanıdığını görmekteyiz. Ama bölge Türkmenlerinin batıya doğru ilerleyişleri devam etmiştir. Adalar denizine kadar bu ilerlemenin gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında bölge Türkmenlerinin Mavrozomes önderliğinde Selçuklu fetihlerine katıldığını da görmekteyiz. İzzeddin Keykavus döneminde Antalya fethine Mavrozomes ve bölge Türkmenlerinin katıldığı muhakkaktır. Çünkü İbn Bibi Antalya kuşatması öncesinde şöyle bir ifade kullanmaktadır. “Beyleri ve askerleri çağırarak için kaleme alınan fermanlar haberciler vasıtasıyla son sürat bölgelere gönderildi”¹²³. Bu cümleden hareketle diyebiliriz ki Antalya coğrafyasına yakın bir coğrafya olan Denizli bölgesi Türkmenlerinin de bu kuşatmaya katıldığını söyleyebiliriz.

İzzeddin Keykavus döneminde bu olaydan sonra Denizli ve yöresi ile ilgili başka bir olay tespit edemedik. Kaynaklar ne yazık ki bu dönemde bölgemiz hakkında susmuştur.

5.3.I.ALAADDİN KEYKUBAT DÖNEMİNDE DENİZLİ

İzzeddin Keykavus döneminde olduğu gibi Alaaddin Keykubat döneminde de Denizli ve çevresinde gelişmiş herhangi bir siyasi olay kayıtlara girmemiştir. Ama Denizli ve çevresinin emiri olan Mavrozomes'un etkinliği bu dönemde de devam etmiştir. Mavrozomes'un bu dönemdeki etkinliğini iki başlık altında incelemek

¹²² O. Turan, *a.g.e*, s. 290.

¹²³ İbn Bibi, *a.g.e*, s. 163.

mümkündür. Birincisi sarayın en güvenilir adamlarından biri olarak sultana naiblik etmesi ikincisi ise seferlere katılarak başarılar kazanmasıdır. Bu başlıkta kısaca anlattığımız Mavrozomes'un etkinliklerini daha geniş olarak ileriki konularda anlatacağız.

6.DENİZLİ VE ÇEVRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN ZAYIFLAMASI

Alaaddin Keykubat'ın ülkeyi yönetmedeki kişisel yeteneği sayesinde Türkiye coğrafyasında otorite tamamen sağlanmıştı. Fakat Alaaddin Keykubat'ın ölümü ile birlikte ise Türkiye eski günlerini arar hale geldi. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi doğuda artık kapıya dayanan Moğol tehlikesi, ikincisi ise büyük Sultandan sonra başlayan taht mücadeleleri ve yeteneksiz sultanların tahta geçmesidir. Bu yeteneksiz sultanlar yönetimleri çevresindeki emirlere bırakmışlar ya da onların kontrolüne girmişlerdir. Buda ülkedeki siyasi otoritenin zayıflamasına sebep olmuş emirler rahat hareket etmeye başlamışlar kendi coğrafyalarında onların sözü geçer hale gelmiştir. Bunun yanında dış tehlikelerin de artık rahatça Selçuklu ülkesine girmeye başladığını görmekteyiz. Bu dış tehlikenin başında Moğol tehlikesinin geldiğini söylemiştik.

6.1.KÖSEDAĞ SAVAŞI VE OTORİTENİN KAYBOLMASI

Moğollar Büyük Sultanın ölümünden sonra kısa bir süre beklemişlerdir. Selçuklu ülkesindeki iç dinamikleri gözlemlemişlerdir. Ardından en uygun zamanda Türkiye topraklarına girmişlerdir. O dönemde Selçuklu tahtında bulunan II. Gıyaseddin Keyhüsrev uyguladığı yanlış savaş stratejisi sebebiyle Köseadağ meydanında çok ağır bir yenilgi almıştır. Köseadağ savaşından sonra artık Selçuklu ailesinin Türkiye coğrafyasında siyasi otoritesini kaybetmeye başladığını görmekteyiz. Bu siyasi otorite boşluğunda Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sığınağı büyük dedesi I. Gıyaseddin Keyhüsrev de olduğu gibi yine Menderes havzası ve Denizli çevresi olmuştur¹²⁴. Burada kısa bir süre kalan Gıyaseddin, büyük dedesi gibi Bizanslılarla ilişkiye girmiştir. İznik imparatoru Vatatzes ile hemen siyasi işbirliği sürecine giderek anlaşma yoluna gitmiştir.

¹²⁴ O. Turan, *a.g.e.*, s. 448.

Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra tahta çıkan II. İzzettin Keykavus dönemlerinde de Selçuklular siyasi otoritelerini kaybetmeye devam etmişlerdir. Keykavus 'da Gıyaseddin gibi zor duruma düştüğü anda Denizli bölgesine geçmiş oradan da İznik Rum imparatorluğuna kaçtı. Moğolların önünden kaçan Türkmen topluluklar da uçlara doğru hareket etmiştir¹²⁵. Uçlara gelen Türkmenlerin nüfusu konusunda birçok sayı söylenmesine rağmen; bu sayının 200.000 çadırdan ibaret olduğu fikri ağırlık kazanmaktadır. Özellikle Toğuzlu Dağı adı verilen bölgeye yerleşen Türkmenler bölgede önemli bir güç haline geldiği görülmektedir¹²⁶. Toğuzlu Dağı kuvvetle ihtimal bugün Honaz dağı adı verilen bölge olmalıdır. Çünkü Denizli şehrinin, dağın 30 mil batısında olduğu söylenmektedir¹²⁷. Buda gösteriyor ki Türkmenlerin Moğollar önünde sığındıkları bölge Denizli ve çevresidir. Zira bölgeye gelen Türkmenler yeni yerleşim yerleri kurarak bölgeyi etnik olarak Türkleştirmeleri yanında yer isimleri konusunda da artık Türkçe yer isimlerinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Verilen bu yer isimleri günümüze kadar ulaşmıştır. Örnek olarak Baklan (taze ve semiz), Dodurga, Kayı yayla, Kayı pazarı sadece bunlardan birkaçıdır. Buda gösteriyor ki Denizli ve çevresi artık tamamen Türkleşmiştir.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarılarak denilebilir ki Selçukluların Anadolu'ya geldikleri ilk tarihlerden itibaren zor duruma düştüklerinde sığınabilecekleri tek yer tamamen Türk nüfusu ile dolmuş olan Menderes havaisi ve tabî ki Denizli çevresi olmuştur.

6.2.KÖSEDAĞ SAVAŞI SONRASINDA DENİZLİ ÇEVRESİNDE TÜRKMEN FAALİYETLERİ

Kösedağ Savaşı sonrasında batıya doğru yapılan göçler sonrasında uç bölgesinde nüfus hızla artmıştır. Böylece Türkmenler Selçuklu ülkesinde ve Bizans sınırında önemli bir güç haline gelmişlerdir. Bu nedenledir ki Selçuklu sultanları zor duruma düştüklerinde uç bölgesine yani Denizli ve çevresine gelmişlerdir. Köseadağ savaşı sonrasında tahta geçen II. Gıyasedin Keyhüsrev ve II. İzzettin Keykavus uç bölgesine gelmişlerdir. Buradan da İznik imparatoru ile anlaşıp Bizans topraklarına geçmişlerdir.

¹²⁵ Wittek, *İmp. Doğ.*, s.43.

¹²⁶ T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 75.

¹²⁷ P. Wittek, *a.g.e.*, s. 2.

Bölge Türkmenleri kendilerine sığınan bu Selçuklu sultanlarına sahip çıkmışlar onları koruyup kollamışlardır. Fakat II. İzzettin Keykavus'un Bizans'a geçmek için İznik imparatoru ile anlaşıp Denizli'yi Bizans'a bırakması bölge Türkmenlerini çok kızdırmıştır.

O dönemde Denizli ve çevresi Selçuklu emirlerinden Seyfettin Karasungur tarafından yönetilmekteydi¹²⁸. Bu bilgiyi o dönemden kalan Hacı Eyüplü köyü mezarlığında bulunan bir taştan anlamaktayız. Taşta;

Arap harfleri ile

1- السلطان

2- الا عظم ظل الله فى العالم

3- ع لا الدنيا والدين حمد الله

4- ملكه العبد الضعيف سيف الد ...

5- قراسنقر ف صفر... ثلاث ثلاثين وستماه

1. satır Essultan

2. satır El azam zillullahü fi'l alem

3. satır Alaeddünya veddin halledallahü

4. satır Mülkehu el' abdülzaif Seyfeddin

5. satır Karasungur fi tarih safer... selase selasin ve sitten¹²⁹

Sadece bu taş değil bundan başka, İlbadı mezarlığı, Denizli Ulu Cami ve Karasungur¹³⁰ tarafından yapılan Akhan'ın iç ve dış kapılarında bulunan kitabeler o dönemi ve Karasungur'u bize tanıtmaktadır.

Bu taşların üzerindeki metinlerden hareketle denilebilir ki Karasungur, bölgede rahat hareket eden ama manevi olarak da Selçuklu'ya bağlı bir bey olarak bölgeyi yönetmiştir. Örnek olarak Hatıroğlu isyanında¹³¹ Sivas'a kadar gittiği

¹²⁸ F. Akçakoca, *a.g.e.*, s. 20.

¹²⁹ F. Akçakoca, *a.g.e.*, s. 22.

¹³⁰ Karasungur ismi kaynaklarda Karasongur olarakta geçmektedir. Fakat biz O. Turan'ın kullanım şekli olan Karasungur'u kullanmayı tercih ettik.

¹³¹ Hatıroğlu İsyanı: Moğolların Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye topraklarında zulümler yapmaları, bunun yanında ağır vergiler almaları halkın antipati duymasına neden oluyordu. Tabi ki bu nedenler dışında Moğolların İslam dininden olmamaları halkın ayrı bir tepkisine neden oluyordu. Bu nedenlerden dolayı 1276 yılında Hatıroğlu Şerafettin önderliğinde Sivas, Kayseri ve Niğde çevresinde bir isyan hareketi meydana gelmiştir. Hatıroğlu Selçuklu devletinin bağımsızlığa kavuşması için bütün Türk beylerine haberler gönderiyordu. Uç beyleri ve Karamanoğlu Mehmed Bey bu davete uymuşlardır.(O. Turan, *a.g.e.*, s. 539) Herhalde uç beylerinden biri Karasungur'dur. Bu arada Memlük Sultanı Baybars'a da haber gönderilerek yardım talebinde bulunan Hatıroğlu, giriştiği mücadeleden başarısız olarak ayrılarak, yakalanarak öldürülmüştür. Bu isyan hareketinden

görülmektedir. Sivas bölgesinden güneye inen Karasungur burada esir edilmiş ya da ölmüş olabilir; çünkü bundan sonra ismi geçmeyen Karasungur'un yerine uç bölgesinde Mehmet Bey adı geçmektedir.

6.3.DENİZLİ VE ÇEVRESİNİN YENİDEN SELÇUKLU HÂKİMİYETİNE GİRMESİ

Karasungur'un ölümünden sonra uç bölgesinde Mehmet adında bir beye rastlamaktayız. Mehmet Bey'in bölgede Karasungur gibi çok güçlü bir yapı kurduğu anlaşılmaktadır. O dönemin Selçuklu vezirlerinden Muineddin Süleyman Pervane'nin davetine icabet etmesine rağmen kendisine bağlı Türkmenler boş durmamış sağa sola akınlar yapmaya devam etmişlerdir. Moğollar bu nedenle Mehmet Bey'in bağlılığını talep etmişler fakat Mehmet Bey onlara olumsuz cevap vermiştir.

Mehmet Bey'in olumsuz cevap vermesi Moğol hükümdarı Hulagu'yu kızdırmıştır. Hulagu, Selçuklu hükümdarı Rükneddin Kılıçaslan ve Anadolu'daki Moğol birliklerine haber göndererek Mehmet Bey'in üzerine sefere çıkmalarını emretmiştir¹³².

Selçuklu ve Moğol ordusu Mehmet Bey'in Türkmen birliklerini karşı karşıya geldiğinde; bir ihanetle karşı karşıya gelmiştir. Damadı Ali Bey kendisine ihanet etmiş ve Türkmenler ağır bir yenilgi alarak çekilmek zorunda kalmışlardır. Bundan sonra Mehmet Bey aman dileyerek Selçuklu Sultanına sığınmıştır. Büyük ihtimalle de kısa bir süre sonra öldürülmüştür. Böylece uç bölgesi yeniden Selçuklu sınırına dâhil olmuş; buna bağlı olarak da Moğollar Bizans sınırına kadar ilerlemişlerdir.

6.4.UÇ BÖLGESİNDE YENİ TÜRKMEN FAALİYETLERİ VE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN SONA ERMESİ

Mehmet Bey'in mağlubiyetinden sonra Moğolların önünden kaçan Türkmenler yeni bir göç dalgasına neden olmuştur. Bu göç dalgası ile birlikte Menteşe bölgesi tamamen Türkleşmiştir. Artık bölge tamamen Türk adları ile anılmaya başlamış, Denizli'den garba doğru uzanan dağlar "Türkmen Dağları"

sonra Moğolların Selçuklu devlet adamlarına güveni kalmamıştır. Bu nedenle devlet adamlarını sürekli göz hapsinde tutmuşlardır.

¹³² T. Baykara, *Selçuklu ve Beylikler*, s. 82, O. Turan, *a.g.e.*, s. 515.

adıyla anılmaya başlamıştır. Bunun yanında bir Bizans vakayinamesine göre “ Menderes havzasını yalnız halkı değil hücrelerine yerleşmiş rahipleri de terk etmiştir¹³³.” sözleri ile gayet güzel anlatmaktadır. Moğollar fakında olmadan Anadolu’nun Türkleşmesinin tamamlanmasında yardımcı olmuşlardır.

Mehmet Bey’in ölümünden sonra ise bölge damadı Ali Bey’e verilmiştir. Bundan sonra kısa bir süre Selçukluya ve Moğollara bağlı kalan Ali Bey, bağımsızlık için fırsat kollamaya başlamıştır. Karamanoğlu isyanı sırasında bu fırsatı yakalayan Ali Bey bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Fakat bölgenin diğer küçük beyleri Selçuklu ordusu karşısında duramayacaklarını anlayınca bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Ali Bey yakalanarak Karahisar (Afyon) kalesine hapsedilmiş ve orada ölmüştür¹³⁴.

Ali Bey’in ölümünden sonra bölgenin Sahipata Fahrettin Ali ‘ nin ailesine ikta olarak verildiği görülmektedir. Ama Selçuklular tarafından atanan bu kişiler bölgeyi hiçbir zaman kontrol altında tutamamış, yerli Türkmen beyleri bölgeyi yönetmiştir. Ama zaman zaman Germiyanoğullar’ının nüfusu bölgede hissedilmeye başlamıştır.

¹³³ O. Turan, *a.g.e*, s. 509.

¹³⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylileri*, s. 55, İbn Bibi, *a.g.e*, II. cilt, s. 239.

II. BÖLÜM

MAVROZOMESLER ve DENİZLİ BÖLGESİNDEKİ VARLIĞI

1.MAVROZOMES'UN KİMLİĞİ MESELESİ

Mavrozomes, Denizli ve çevresi için önemli bir isimdir. Aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devletinin yükselme dönemine girdiği I. Gıyaseddin Keyhüsrev'le başlayan süreçte önemli görevler almış hatta yükselme döneminde bu görevleri üstlenmeye devam etmiştir. Bu nedenle hem Denizli bölgesi için hem de Selçuklu için önemli bir şahsiyettir. Bu nedenle araştırmacılar bu kişinin kim olduğu konusunda farklı fikirler ortaya atmışlardır. Biz bu fikirlerin neler olduğunu söyledikten sonra kısa bir tahlil yapmaya çalışacağız.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sürgün hayatı sırasında kızını sultana vererek Selçuklu litarütürüne giren Mavrozomes, İstanbul'da o sıralarda Bizans imparatorunun gözünde önemli bir yere sahipti. Bu nedenle Komnenoslar ailesine mensup bir kişi olabileceği ifade edilmektedir¹³⁵. Bunun yanında Cahen onun Bizanslı bir vali olduğunu söylemektedir¹³⁶. İbn Bibi ise onun Rum Kayserlerinin soyundan geldiğini ifade etmektedir¹³⁷. Bizanslı tarihçi Ostrogorsky'e göre ise, Anadolu'da Latin istilasının ardından eski devlet yapısı çözülmüş, kısmi hâkimiyetler kurma dönemi başlamıştır. Bu istikrarsız dönemde Philadelphia (Alaşehir)'da Thederos Mankaphas, Milet yanında Sampson'da Sabbas Asidenas, Menderes Vadisinde ise Manuel Mavrozomes bağımsız hareket eden birer unsur olarak ortaya çıkmışlardır¹³⁸. Bunun yanında Mavrozomes'sun bir tekfur olduğunu veya Bizanslı büyük bir komutan olduğunu söyleyen kaynaklar da mevcuttur.

Yaptığımız kaynak taramaları sonucunda bizde Mavrezemos'un İbn Bibi'nin eserinde belirttiği gibi Rum kayserlerinin soyundan olduğu kanaati uyanmıştır. Ama Latinlerin İstanbul'u işgali ile birlikte bölgeden ayrılarak Ostrogorsky'nin belirttiği gibi Menderes vadisine gelerek bağımsız hareket etmeye başladığı görülmektedir. Zira ileri konularımızda belirteceğimiz gibi hem Laskaris, hem de I. Gıyaseddin

¹³⁵ O. Turan, *a.g.e.*, s. 281.

¹³⁶ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 126.

¹³⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 71-76.

¹³⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 394.

Keyhüsrev, Mavrozomes'un Denizli ve çevresini kontrol etmesine ses çıkarmamışlar ve onu desteklemişlerdir¹³⁹.

2.MAVROZOMES'UN DENİZLİ'YE GELİŞİ VE HÂKİMİYETİ

Mavrozomes'un Latinlerin İstanbul'u işgali ile başlayan Anadolu serüveni Menderes vadisi ile devam etmiştir. Gerek Bizans döneminde gerekse Selçuklu döneminde bölgedeki Türkmenleri kontrol altında tutarak önemli bir güç haline geldiği görülmektedir.

2.1.MAVROZOMES'UN DENİZLİ'YE GELİŞİ

Mavrozomes'un, Latinlerin İstanbul'u işgali ile birlikte Anadolu'ya geçtiğini söylemiştik. Bizanslı tarihçi Ostrogorsky'de eserinde bunu şu şekilde ifade etmiştir. *“Anadolu’da Latin istilası ardından eski devlet yapısı çözülmüş, kısmi hâkimiyetler kurma zamanıdır. Philadelphia (Alaşehir)’da Thederos Mankaphas, Milet yanında Sampson’da Sabbas Asidenas, Menderes Vadisinde ise Manuel Mavrozomes bağımsız olarak kuvvetle tutunmuşlardır”*. Bunun yanında Mavrezemos, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in İstanbul hayatı sırasında Sultanla dostane ilişkiler kurmuştu. Sultan gurbet hayatı sırasında artık Mavrozomes'un yanında kalmıştır¹⁴⁰.

Mavrozomes'un yanında kaldığı sürede bu ilişki o kadar ileri gitmiştir ki Mavrozomes kızını Sultanla evlendirmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev İstanbul'da kaldığı sırada Latinlerin burayı işgal etmesi ile İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu zorunlu ayrılıkta Sultan Mavrozomes'a sığınıyordu. Kayınpederi onu çok sıcak karşılıyor ve şöyle teselli ediyordu. *“Bu kale sana da bana da kâfidir”*¹⁴¹. Sultan bu olumlu yaklaşım sonucu çok rahatlamıştır.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev kayınpederi ile yaşamına devam ederken Anadolu'dan Süleyman-Şah'ın ölüm haberini almıştır. Bu ölüm haberini alan Sultan Anadolu'ya geçip yeniden Selçuklu tahtına oturma planları yapmaya başlamıştır. Tabi ki bu planların yapılmasında Uç Türkmenlerinin Sultanı sürekli davet etmeleri de büyük rol oynamıştır. Bu davetlere ret cevabı veremeyen Sultan kayınpederine Anadolu'ya geçip Selçuklu tahtına oturma planlarını anlatır. Mavrozomes

¹³⁹ C. Cahen, *Önce Anadolu*, s. 126.

¹⁴⁰ O. Turan, *a.g.e*, s.270.

¹⁴¹ O. Turan, *a.g.e*, s.271.

Gıyaseddin'in bu kararına büyük saygı gösterir ve onu şu sözlerle destekler; “Eğer siz padişah gitmeye kararlıysanız, ben az çok büyük küçük, değerli değersiz, konuşan konuşmayan neyim varsa sizin emrinize veririm; Divan şaiblerine emir verinde hepsi yolculuk için gerekli olan şeyleri yanlarına alsınlar bendenizde işleri yoluna koyduktan sonra sizin kutlu rikabınız yanında yerimi alırım”¹⁴². Mavrozomes bu sözlerle Sultan'a her zaman yanında olduğu mesajını vermiştir.

Gıyaseddin Keyhüsrev maiyeti ile birlikte yola çıkmıştır. Bu sırada Bizans üç ayrı parçaya ayrılmıştı. Bu parçalardan en önemlisi Keyhüsrev'in yolu üzerinde bulunan İznik imparatorluğudur. İmparatorluğun başında ise Theodero Laskaris bulunuyordu. Laskaris, Sultan'ın İznik'ten geçişine izin vermedi. Çünkü bu sırada Selçuklu tahtında bulunan III. Kılıçaslan'la yaptığı anlaşma buna imkan vermiyordu. Fakat elçilerin sürekli görüşmeleri sonucu iki taraf arasında anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre; Türklerin yeni fethettikleri Denizli ve Honaz Bizanslılara verilecekti. Bölge aynı zamanda Mavrozomes'un kontrolünde olacaktır. Bunun yanında ise Sultan'ın iki oğlu ve Hacib Zekeriya Laskaris'in yanında kalacaktır¹⁴³. Bu anlaşmadan sonra Gıyaseddin Keyhüsrev ve kayınpederi uç bölgesine yani Sultan'ın ilk meliklik yaptığı yer olan Burgulu (Uluborlu)'ya gitmiştir¹⁴⁴.

2.2.MAVROZOMES'UN MELİK TAYİN EDİLMESİ

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Uluborlu'ya ulaşması ile birlikte taht mücadelesine girmiştir. Bu mücadeleyi çevresinde toplanan beylerle beraber kazanmıştır. Sultan tahta geçtikten sonra kendisine yardım edenleri ihmal etmemiştir. Danışmentli beylerini devletin uygun yerlerine yerleştiren Gıyaseddin Keyhüsrev kayınpederini de ihmal etmemiştir. Mavrezemos Sultan tahta geçmeden önce ve sonra hep yanında yer almıştır. Bu nedenle Keyhüsrev'de O'na Konya'da sonsuz misafirperverlik göstermiştir. Fakat kendisine Konya'da ne tür bir makam verildiğinin tespiti yapılamamıştır¹⁴⁵. Niketas'tan naklen Osman Turan “Keyhüsrev Th. Laskaris ile sulh yaparken kayınpederi Manuel Mavrezemos'e Denizli(Laodikia), Honas ve Menderes Nehrinin denize kadar uzayan yerlerini vermiş; o da Sultan'ın bu desteği ve Türkler

¹⁴² İbn Bibi, *a.g.e*, s.101.

¹⁴³ O. Turan, *a.g.e*, s.273, İbn Bibi, *a.g.e*, s.101.

¹⁴⁴ İbn Bibi, *a.g.e*, s.101. Aksarayı, *Müsameretü'l-ahbar ve Müsayeretü'l-ahyar*, T.T.K. yayınları, Ankara, 2000 s.129.

¹⁴⁵ İbn Bibi, *a.g.e*, s.101.

ile bu havaliyi tahrip etmiştir” ifadesiyle bu tayinin ne olduğu kısmen meydana koymuştur.

Ostrogorsky’e göre ise zaten Mavrozomes, Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçmeden Menderes vadisinde Latinlerin İstanbul’u işgali ile birlikte beyliğini kurmuştur¹⁴⁶. Bu nedenle Cahen’e göre Mavrozomes’un bu bölgeye vali atanmasını İznik İmparatoru Laskaris istemiştir¹⁴⁷. Gıyaseddin Keyhüsrev belki de Mavrozomes’un bölgedeki etkinliğini bildiği için melik olarak bölgeye göndermiştir. Böylece batıda gittikçe kuvvetlenen Laskaris’e karşı kendisine bağlı birini melik tayin ederek Bizans mirasına kendisini hissedar kılmıştır¹⁴⁸. Bu sayede Sultan Laskaris’le yaptığı anlaşmaya uyumuş oluyor, sözünü tutmuş oluyordu. Gıyaseddin Keyhüsrev bu sayede Selçuklu devletinin menfaatlerine uygun bir siyaset güderek sınırlarını adalar denizine kadar ulaştırmıştır. Siyasi hâkimiyet sahası da böylece genişlemiş oluyordu.

3.MAVROZOMES’UN DENİZLİ’DEKİ FAALİYETLERİ

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Manuel Mavrozomes, Sultan tarafından uç beyi olarak görevlendirilmiştir. Kendisinin bu göreve getirilmesinde özel durumunun da önemli bir payı vardır. Ancak yapılan akınlar ve Türkmen yerleşimleri, bölgenin kültürel yapısını tam anlamıyla değiştirmesine yetmiyordu. Bölge halen daha Hıristiyan yapısını korumaya devam ediyordu. Bu nedenle Mavrozomes gibi birinin bölgeyi yönetmesi bölge Hıristiyanlarının da Selçukluya bağlanmasına yardımcı olacaktır. Sultanın Mavrozomes’u görevlendirirken bunları düşündüğü muhakkaktır.

3.1.I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ FAALİYETLERİ

Yukarıdaki bölümlerde Türkiye Selçuklu Devleti için öncelikle Bizans tarafındaki uç bölgesinde, ardından da devletin merkezinde önemli hizmetler icra etmiş olduğu anlaşılan, Mavrozomesler hakkında kaynaklarda net ve açık bilgilere rastlayamadık. Mavrozomesler’in Selçuklu hizmetine girmeden önce Bizans hizmetindeyken konuları hakkında bilgi vermiştik. Fakat bunların kesinlikten uzak

¹⁴⁶ Ostrogorsky, *a.g.e*, s. 394.

¹⁴⁷ Cahen, *Önce Anadolu*, s.126.

¹⁴⁸ O. Turan, *a.g.e*, s.281.

olduğu göz ardı edilmemelidir. Mavrozomesler'in Selçuklu hizmetine girdikten sonraki konumları hakkında da açık bilgilere ulaşmak oldukça zordur.

Mavrozomes ismiyle ilk defa yerli kaynaklarda Gıyaseddin Keyhüsrev'in sürgün hayatı sırasında karşılaşıyoruz. Yerli kaynaklarda "Mavrozomes¹⁴⁹", "Mavrozemis¹⁵⁰", "Emir Kamnenas¹⁵¹" olarak zikredilmişlerdir. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sürgün hayatı esnasında "Allah bize teselli verinceye kadar bu kale sana da bana da yeter¹⁵²" diyerek Sultan'ı misafir etmiştir. Bu olayla başlayan samimi ilişkiler Mavrozomes'un kızını Sultan'a vermesi ile devam etmiştir. Özellikle Latinlerin İstanbul'u işgali ile başlayan sıkıntılı günlerde Mavrozomes, Gıyaseddin Keyhüsrev'in hep yanında yer almış, misafirperverlikte kusur etmemiştir. Her türlü sıkıntısını gidermeye çalışmıştır.

3.2.I. İZZETTİN KEYKAVUS DÖNEMİ FAALİYETLERİ

Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir muharebesinde şehit olmasıyla beraber Mavrozomes, Selçuklu devlet teşkilatı içerisinde gücünden bir şey kaybetmediği ve etkinliğinin sürdüğü görülmektedir. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü ile birlikte kendisinden sonra gelen sultanlar da Mavrozomes'a yeteri değeri vermişlerdir.

Fakat Keyhüsrev'in ölümünden sonra Mavrezemos büyük ihtimal başkent Konya'da yaşamaya başlamıştır. Çünkü İzzettin Keykavus'un tahta geçmesinden hemen sonra Sinop'un fethi hazırlıklarına başlanmıştır. 1214 yılında gerçekleşen bu fetih de görev alan valilerden biri Esededddin Ayaz'dır¹⁵³. Ayaz o tarihlerde Honas ve havalisinin valisi durumundadır. Buradan anlaşıldığı üzere; o tarihlerde Mavrozomes, Konya'da farklı bir görev üstlenmiş olabilir ya da Konya'da oturmaya başlamış, emiri olduğu bölgeye de, vali ataması yapılmış olabilir.

Yine İzzettin Keykavus'un ikinci önemli fetih hareketi de başka bir önemli liman kenti olan Antalya üzerine olmuştur. Keykavus fethi gerçekleştirmek için; ülkenin dört bir tarafına fermanlar göndererek asker istemiştir¹⁵⁴. Bu fermanlara ülkedeki emirlerin ve meliklerin tamamının biat ederek asker gönderdikleri

¹⁴⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 76, 98, 99, 101, 110

¹⁵⁰ Aksarayi, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁵¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 284, 285, 289, 320, 345, 353.

¹⁵² İbn Bibi, *a.g.e.*, s.101.

¹⁵³ O. Turan, *a.g.e.*, s.290.

¹⁵⁴ O. Turan, *a.g.e.*, s.308.

görülmektedir. Sultan'a asker gönderen emirlerden biride muhakkak ki Antalya'ya yakın olan Denizli bölgesinin Emiri Mavrozomes'dur. Belki Antalya'nın fethine katılmamakla beraber bölgeye asker göndermiş olabilir.

3.3.I.ALAADDİN KEYKUBAT DÖNEMİ FAALİYETLERİ

İzzeddin Keykavus döneminde ismine pek rastlayamadığımız bu nedenle fikirler yürüterek sonuca vardığımız bir dönemden sonra, Alaaddin Keykubat döneminde Mavrozomes ismine çok sık rastlamaktayız. Zira bir önce ki başlığımızda belirttiğimiz gibi Emir Komnenos Konya'da etkin bir görev almış durumdadır. Bu görüşümüzü İbn Bibi de teyit etmektedir. “ Emir Komnenos Mafrazom (Mavrozomes) Anadolu (Rum) beldelerinde, kaleleri ve maiyeti olup sözüne itibar edilen bir meliktir. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şahadetinden sonra İzzettin Keykavus ve Alâeddin Keykubat zamanlarında da hürmet görmüştür¹⁵⁵.” Bu cümlelerden anlaşıldığı üzere Mavrozomes meliklik yaptığı toprakları yönetmeye devam etmiş fakat merkezde Konya'da daha etkin görevler almıştır. Böylece toprakları doğrudan merkeze bağlanmıştır.

Alaaddin Keykubat tahta çıkışından itibaren (1220–1221) uç bölgelerine fermanlar gönderip payitahta gelmelerini emrettiğinde Kastomoni havalisinin melikleri sayısız hediyelerle Konya'ya gelerek hürmetlerini sunmuşlardır¹⁵⁶. Diğer bir uç bölgesi olan Denizli ve havalisinin meliki olan Emir Komnenos'da bağlılığını bildirmek için sultanın huzurunda olmuş olmalıdır. Bundan sonra Mavrozomes'un Konya'da kalmış olması muhtemeldir.

Mavrozomes'un Konya'da yaşamaya başlamasıyla beraber devlet teşkilatı içinde daha etkin görev almaya başladığı muhakkaktır. İlk görev kendisine Alaiye'nin fethi sırasında verilmiştir. Antalya subaşılığı görevini yapan Mübarüziddin Ertokuş ve Denizli bölgesinde valilik görevi yapan ve Sinop'on fethinde görev almış olan Esedüddin Ayaz'ın teşvikleri ile Alaiye'nin fethine karar verilmiştir. Bunun üzerine bütün bölgelere fermanlar göndererek asker toplanması istenmiştir. Mavrozomes'da kendi bölgesinden asker göndermiştir. Ama kendisinin sefere bizzat katılmadığı görülmektedir. Ama Sultan Alaaddin Keykubat'ın Mavrozomes'a merkezde kalmasını talep ettiği görülmektedir. Çünkü Sultan'ın tahta

¹⁵⁵ İbn Bibi, , *a.g.e*, s.319.

¹⁵⁶ O. Turan, *a.g.e*, s.329.

çıkmasıyla beraber büyük emirlerle girdiği iktidar mücadelesinde güvenilir bir kişinin payitahtta kalması gerekmektedir. Bu kişi de büyük ihtimal Emir Komnenos Mafrazom'dur.

Yukarıda söylediğimiz gibi Sultan, büyük emirlerle girdiği mücadelede güvenilir kişilerin yanında yer almasını istiyordu. Bu amaçla Gıyaseddin Keyhüsrev döneminden itibaren devlete hizmet eden ve Alaiye'nin fethi sırasında merkezde görev alan Mavrozomes'u hep yanında tutmuştur. Sultan'ın tahta geçtiği ilk tarihlerden itibaren Emirlerin devlet içindeki nüfusları Alaaddin Keykubat'ı rahatsız etmiştir¹⁵⁷. Bundan dolayı bu beylerin devlet iradesinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Sultan, bu meselenin halledilmesi için Hokkabazoğlu ve Emir Komnenos ile iletişime geçerek planlarını anlatmıştır¹⁵⁸. Bu emirlerde Sultana tam destek vererek yanında yer almışlardır. Emirleri bertaraf etmek için en uygun yerin Kayseri şehri olacağı Hokkabazoğlu ve Emir Komnenos tarafından belirtilmiştir. Sultana muhalif emirler bunun üzerine Kayseri şehrinde toplatılmıştır. Bu toplantı sonrasında emirler idam edilerek öldürülmüşlerdir. Selçuklu emirlerinin bertaraf edilmelerinin ayrıntıları konumuz olmadığından dolayı buna değinilmemiştir¹⁵⁹. Bizi ilgilendiren kısım Mavrozomes'un sultanın bu hadisede güvenip görev verdiği kişilerden biri olması, hadiseye bizzat katılması ve Sultan'a bu denli yakın olabilmesidir. Bu işler bittikten sonra Sultan, emeği geçen emirleri çağırdı. Komnenos, Emir-i candar Mübarizeddin İsa ve kardeşleri huzura gelince Sultan hepsini yanına oturtu. O akşam Seyfettin Ayaba'dan boşalan Beylerbeylik makamını (mansıb-ı beglerbeği) Komnenos'a verdi¹⁶⁰.

Sultan iç işlerindeki siyasi iktidar kavgasını bitirdikten sonra babasının yolundan giderek ticari fetihler yapmaya devam etmiştir. Bu seferlerden ilki Ermeni Krallığı üzerine yapılan seferdir. Türkiye – Suriye arasındaki kervan yolu üzerinde bulunan bölge, Ermeni kontrolünde idi. Bu nedenle kervanların güvenliğini sağlamakta zorluk çekiliyordu. Hem bu saldırıları önlemek hem de bölgede ticari faaliyetleri kontrol edecek tek güç olmak için Emir Mübarizeddin Çavlı ve Emir Komnenos komutasında büyük bir orduyu sevk etti. Çavlı ve Komnenos ordularıyla

¹⁵⁷ O. Turan, *a.g.e*, s.339.

¹⁵⁸ Cogito, sayı 29, 2001, s. 123–124.

¹⁵⁹ Ayrıntılar için bakınız, O. Turan, *a.g.e*, s.340–341, İbn Bibi, *a.g.e*, s.271–274, *Tarih-i Ali Selçuk*, s.45–46.

¹⁶⁰ İbn Bibi, *a.g.e*, s.289, *Tarih-i Ali Selçuk*, s.45–46, O. Turan, *a.g.e*, s.341.

ilerleyerek önemli başarılar elde etmişler ve 30 kadar kaleyi Selçuklu kontrolüne geçirmişlerdir¹⁶¹. Bu başarıdan sonra bizzat Sultan, komutanları huzuruna çağırarak mükâfatlandırmıştır(1225)¹⁶². Ancak bu seferden sonra Mavrozomes ismine kaynaklarda rastlamamaktayız. Buradan anlaşıldığı üzere Mavrozomes, bu seferden sonra büyük ihtimal yaşlandığı için ya seferlere katılmadı ya da ölmüş olmalıdır.

4.MAVROZOMES VE MAVROZOMESLERİN SONU

Mavrozomesler Türkiye Selçuklu devletinin I. Gıyaseddin Keyhüsrevle başlayan yükselme dönemi içinde ismi en çok duyulan ailedir. Mavrozomesler uzun süre yaşadıkları Anadolu coğrafyasında değil; Keyhüsrev'in Bizans başkentinde yaşadığı dönemde adını duyurmaya başlamıştır. Sultan'ın en zor anlarında Mavrozomes hep yanındaydı. Hatta o kadar ileri gitti ki, kızını Sultan'a vermiştir. Mavrozomes'in İstanbul hayatı sırasında neden Selçuklu sultanının yanında yer aldığı kesinlik kazanmamıştır. Ama şöyle bir düşünce içerisinde olması ihtimal dâhilindedir. Manuel Mavrozomes, Komnenos hanedanına mensup olması sebebiyle hem sultana Bizans'ın vereceği destek için geçerli bir mesnet bulmayı, hem de bu akrabalık sayesinde Selçuklu merkezine ve mirasına yakınlık sağlamayı amaçlamış olmalıdır. Bu şartlar dâhilinde başlayan ilişkiler Gıyaseddin Keyhüsrev'in gurbetlik hayatı boyunca devam etmiştir. Sultana evini açmış Anadolu'ya geçişi sırasında hep sultanın arkasında yer almıştır. Tabii ki Mavrozomes'un bunları yaparken kendi menfaatlerini de düşündüğü muhakkaktır. Çünkü bu tarihlerde Latinler İstanbul'u işgal sürecine başlamışlardır. Mavrozomes de burada artık geleceklerinin olmadığını görerek sultanın yanında yer alarak Anadolu'da Selçuklu coğrafyası içerisinde söz sahibi olmaya çalışmıştır demek; yanlış olmasa gerektir.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesi ile birlikte sürekli yanında yer alan Kayınpederi Manuel Mavrozomes'e minnet borcunu ödemek isteyecektir. Kayınpederine Batı Anadolu'da bir uç beyliği kurarak onun Selçuklu coğrafyasında yaşamasına imkân vermiştir. Gerçi Selçuklu sultanı da kayınpederine uç bölgesini verirken de sırf minnet borcunu ödemek için verdiği düşünülemez. Sultan da muhakkak Laskaris'e karşı Mavrozomes'u kullanma planları güdüyor olmalıdır.

¹⁶¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.320–355, Cahen, *Önce Anadolu*, s.73, Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*, T.T.K. yayınları, Ankara, s. 37, Cogito, sayı 29, 2001, s. 124.

¹⁶² İbn Bibi, *a.g.e.*, s.353.

Buradan çıkarılabilecek sonuç şu olmalıdır; Sultan ve Mavrozomes'un gelecekteki planları birbirleriyle ortak düşmektedir ve bunun sonucu olarak da ortak hareket edip birbirlerine yardım etmektedirler.

Manuel Mavrozomes uç beyi olduktan sonrada boş durmamıştır. Selçuklu merkezine gidebilmek ve orada görev almak gibi bir niyetinin olduğu muhakkaktır. Kızının ve çocuklarının Konya'da bulunması sebebiyle merkezdeki her türlü olay ve bilgiyi elde etmiştir. Zaten çok da uzun sürmeden uç beyliği yanında merkezde ordu komutanlığı görevine getirilerek Sultan'ın sırdaşı durumuna gelmiştir. Fakat Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir muharebesinde şehit olmasıyla başlayan süreç de yani İzzettin Keykavus'un tahta geçmesi ile Mavrozomes'in ismine kaynaklarda rastlamak mümkün değildir. Fakat onun Konya'dan ayrılıp uç beyi olarak kendi hâkimiyet bölgesine gittiği muhtemeldir. Çünkü Alaaddin Keykubat'la başlayan süreçle beraber Mavrozomes ismine yeniden rastlamaktayız.

Alaadin Keykubat dönemi ile birlikte merkezde Konya'da yeniden görev almaya başlamıştır. Mavrozomes, Keyhüsrev döneminde aldığı görevlerden daha fazlasını Alaaddin Keykubat döneminde aldığını görmekteyiz. Keykubat'ın sırdaşı, ordu komutanı ve beylerbeyi olarak görev yapmıştır. Fakat Mavrozomes'un Kilikya Seferi sonrasında kaynaklarda ismine rastlayamamaktayız. Bu cümleden hareketle, Manuel Mavrezemos büyük ihtimal ölmüş olmalıdır.

Manuel Mavrozomes'in ölümünden sonra, Mavrozomes ailesinin yok olmadığı iki kol halinde yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Kollardan biri Konya'da merkezde kalarak Hıristiyanlık nüvelerini korudukları görülmektedir. Ama bunun yanında uç bölgesinde yaşayan diğer bir kolu ise Hıristiyanlıklarını kaybederek İslam dinini kabul etmişlerdir¹⁶³.

Mavrozomes ailesinin Konya'da kalan kolunun merkezde üst düzey görevler almaya devam ettiği görülmektedir. Konya'da kalan kolun son temsilcisi olarak ismi zikredilen şahsiyet "Emir Arslan" şöhreti ile tanınan Prens Komnenos'a aittir. Kendisi hakkında bilgi alabildiğimiz son kaynak, Konya'nın kuzeyinde kayalık bir boğaz içersinde Ayan Hariton isimli bir Rum manastırında rastladığımız bir mezar taşı kitabesidir¹⁶⁴. Bu kitabede adı geçen Prens Komnenos hicri 697 miladi 1297 yılında ölmüştür. Kayıtlar bu ailenin Hıristiyan olarak kaldığını göstermektedir.

¹⁶³ M.Bayram,*a.g.e.*, s. 139-149.

¹⁶⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, 1965, s. 1085–1086.

Osman Turan bu ailenin bireyleri için “Tecavez Allahu ‘anhu” kelimesinin zikredildiğini söyler ki; bu Müslüman olamayanlar için kullanılan bir tamlamadır¹⁶⁵. C. Cahen’de O. Turan’ı destekleyen ifadeler kullanırken sürekli Selçuklu ülkesinde yaşamış Bizanslı ailelerden bahsederken Mavrozomeslerin din değiştirip değiştirmedini belirlemek güç ama onlara “Komnene Emir” ifadesinin kullanılması sebebiyle Hıristiyan olarak kaldıklarını söylemektedir¹⁶⁶. Bu cümlelerden hareketle O. Turan ve C. Cahen’i doğru kabul etmek yerinde olacaktır.

Fakat Uç Beyliği bölgesinde yaşayan Mavrozomes Ailesinin üyelerinden en tanınmışları Mehmet Bey ve kardeşleri Sevinç, Salur, İlyas beylerdir. Bunlar arasında en tanınmış uç beyi olarak görev yapan Mehmet Bey’dir. Mehmet Bey’in ise iyi bir Müslüman olduğu yaşamı boyunca devrin önemli şahsiyetleri olan Ahi Evran ve Evhadü’-d-din Kirmani’nin eserlerini okuduğu görülmektedir¹⁶⁷. Mehmet Bey’in halk üzerinde etkili olması onun Müslümanlığında samimi olduğunun en büyük kanıtıdır. Ama Mehmet Bey’in Moğollar tarafından öldürülmesi bu ailenin akıbeti konusunda net bilgilere ulaşmamıza engel olmaktadır.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev’le başlayan Mavrozomes ailesinin Anadolu macerası yaklaşık olarak 100 yıl kadar sürmüştür. Bu yıllar içerisinde Mavrozomesler uç bölgesi ve başkent Konya’da önemli görevler almışlardır. Selçuklulara önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Fakat zaman içerisinde aile iki kola ayrılarak bir kısmı merkezde kalmış diğer kolu ise Denizli ve yöresinde Uç Beyi olarak görev yapmışlardır. Ailenin bazı üyeleri Müslümanlığı samimi olarak kabul ederken bir kısmı da Hıristiyan olarak kalmaya devam etmişlerdir. Burada Selçuklunun eşsiz hoşgörüsünü görmekteyiz. Kendi hizmetinde çalışanların dinlerine hiç karışmayarak devlete hizmetlerinin devam etmeleri sağlanmıştır.

¹⁶⁵ O. Turan, *a.g.e.*, s. 282–283.

¹⁶⁶ Cahen, *Önce Anadolu*, s.209.

¹⁶⁷ Filiz Yıldız, *Anadolu Selçukçularının Uluborlu Denizli Uç Beyliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2000, s.63.

III. BÖLÜM

İNANÇOĞULLARI BEYLİĞİ

1.BEYLİĞİN TEŞEKKÜLÜ

Denizli ve çevresinin Selçuklular tarafından defalarca fethedildiğini söylemiştik. Ama son fetih hareketi olan 1206 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev'in bölgeyi almasıyla beraber artık bölge tamamen Türkiye Selçuklularının kontrolüne geçmiştir. Bölge fethedildikten sonra ilk önce kimin kontrolüne verildiği kesin olarak belli değildir. Ama Gıyaseddin Keyhüsrev bölgede tamamen kontrolü ele geçirdikten sonra kayıpederi Manuel Mavrozomes'e vermiştir. Mavrozomeslerin bölgede ne zamana kadara hüküm sürdükleri kesin olarak belli değildir. Kaynaklarda Mavrozomesler'in 1260'lı yıllara kadar bölgede kaldığı söylene de¹⁶⁸ bu pek mümkün gözükmemektedir.

1.1.KÖSEDAĞ SAVAŞINDAN SONRA DENİZLİ BÖLGESİNDEKİ GELİŞMELER

1243 Köseadağ savaşından sonra bölgede artık Mavrozomes ismine rastlanmamaktadır. Çünkü savaştan sonra bölgeye birçok Türkmen göçü meydana gelmiştir. Bu Türkmen göçlerinin sayısı 200.000 çadır kadar olduğu tahmin edilmektedir¹⁶⁹. Mutlaka bu Türkmenler beyleri ile birlikte gelmiş olmalı ve onların kontrolünde varlıklarını sürdürmüş olmalı.

Fakat bölgeye Türkmenlerin gelmiş olması bölgenin Türk kontrolünden çıktığını göstermez. Çünkü bu Türkmenler beyleri ile birlikte bölgede önemli bir güç haline gelmişlerdir. Bu beyler içinde bilinen ilk bey Mehmet Bey'dir. Fakat Mehmet Bey bölgede egemen olduğunda bölgede valilik yapan Celaleddin Karatay'ın kardeşi Karasungur bulunuyordu¹⁷⁰. Daha önce Karasungur'a ait bir kitabeden bahsetmiştik. Bu kitabeden yola çıkarak Karasungur'un ismi bölgede valilik yapan ilk isim olarak dikkatimizi çekmektedir. Karasungur'un bölgede önemli imar faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. Onun günümüze kalan en önemli eseri Akhan'dır.

¹⁶⁸ Filiz Yıldız, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁶⁹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 514, M.Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Atay Kültür Yayınları, Ankara, 1972, s. 87.

¹⁷⁰ O. Turan, *a.g.e.*, s. 518.

Akhan'ın dış ve iç kapısında iki tane kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin ilki dış kapıda olanıdır ve şöyle yazılıdır;

Akhan dış kapı;

- 1- هزه
- 2- فى العالم عزالدنيا وادين ابوالفتح ككاوس بن كخسرو
- 3- قسم امير المو منن تاريخ غرة جمادى الاخر فى سنه ... خمسين وستما به
- 4- العبد المحتاج الا حمةالله تعالى قراسنقر بن عبدالله

1 - Hezihe

2 - Fil Alem İzzetdünya veddin ebul fethi Keykavus bin Keyhüsrev

3 - Kasim Emir'ül müminin tarih gurreti cemaziyelahir fi sene.. hamsin ve sitte mie (h. 650- m. 1250)

4 - ... El-abd'ul muhtaç ila-rahmelullahü taala Karasungur bin Abdullah

Akhan'ın iç kapısında ise şöyle yazılıdır;

- 1- السلطان
- 2- السلطان
- 3- الا عظم عزالدنيا والدين ككاوس لا
- 4- بن كخسرو قسم اميرالمو منن
- 5- العبد. ... قراسنقر بن عبد الله

1 - ... Essultan

2 - ... Essultan

3 - Elazam İzzeddünya veddin Keykavus

4 - Bin Keyhüsrev Kasim Emirülmüminin

5 - Elabad ... Karasungur bin Abdullah

Karasungur bin Abdullah hicri 663 (1263) yılında uç askerleri ile birlikte Suriye bölgesine savaşa gitmiş ve orada esir düşmüştür¹⁷¹. Karasungur'dan sonra bölgede Erdoğan el Atabey adında bir valinin adı geçse de onun hakkında ismi dışında bir bilgi mevcut değildir. Erdoğan el Atabey'in Karasungur'un olmadığı

¹⁷¹ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 31.

zamanlar mı yoksa onun yerine mi geçtiği net değildir. Ama ikinci dereceden bir vali olduğu ihtimali yüksektir.

1.2.KÖSEDAĞ SAVAŞINDAN SONRA DENİZLİ UÇ BEYLİĞİ

Kösedag savaşından sonra doğudan batıya yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Bu göç hareketleri uç bölgeler dediğimiz Eskişehir- Kütahya bölgesi ile Denizli ve çevresinde yoğun bir şekilde yaşanmaktaydı. Bu göç hareketlerinin sayısı konusunda muhtelif rakamlar söylene de 200.000 çadır halkı olarak bölgeye geldiklerini doğru kabul etmek gerekir. Muhakkak bu insanların kontrolünün yapılması ve uygun yerlere yerleştirilmesi gerekiyordu. O dönemde Türkmenlerin başında bulunan Mehmet Bey bu görevleri üstlenmiştir.

1.2.1.Uç Beyliğinin Teşekkülü

Uç beyi olarak adı zikredilen Mehmet Bey'in doğudan sürekli gelen Türkmen gruplarını kontrolü altında tutarak Denizli ve çevresinde güçlü bir siyasi birlik kurduğu görülmektedir. Mehmet Bey'in kardeşi İlyas Bey, damadı Ali Bey, Sevinç ve Salur Beyler de bölgedeki diğer önemli beyler olarak ismi zikredilmektedir¹⁷².

Mehmet Bey'in Selçuklu sultanına bağlı olduğu ve belli aralıklarla Konya'ya gidip geldiği görülmektedir. Bu gidiş gelişlerinde bölgesine ait meseleleri Sultana aktarıyor yıllık vergisini düzenli olarak ödüyordu. Konya'ya gittiğinde devrin büyükleriyle iyi ilişkiler kurduğu özellikle de Mevlana Celaleddin Rumi ile de dostane ilişkiler içinde olduğu görülmektedir¹⁷³. Mehmet Bey'in o dönemde kurmaya çalıştığı beyliğin ekonomik ve siyasi olarak ne kadar güçlü olduğunu gösteren şu örnek oldukça dikkat çekicidir. “ Mehmet Bey'in Denizli ve çevresinde olmadığı bir zamanda Antalya'dan gelen bir kervana Türkmenlerin baskı yapıp Konyalı tacir Hoca Mecdeddin'e ait 50.000 dirhem kıymeti olan kumaşları aldıklarına dair bir şikâyet ile karşılaştı. Bunun üzerine Mehmet Bey derhal tacirin zararlarını tanzim eylemiştir¹⁷⁴.” Bu örnekten hareketle görülüyor ki Mehmet Bey bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Ama şunu da unutmamak gerekir ki; doğudan uca doğru olan göçler Türkmenlerin kontrolünü de güçleştirmektedir.

¹⁷² O. Turan, *a.g.e*, s. 514, F. Köprülü, *a.g.e*, s. 132.

¹⁷³ O. Turan, *a.g.e*, s. 514.

¹⁷⁴ O. Turan, *a.g.e*, s. 514.

Mehmet Bey'in bu dönemde meydana gelen taht kavgalarına da müdahil olduğu görülmektedir. O dönemde Rüknettin Kılıçaslan ve İzzeddin Keykavus arasında geçen mücadelelerde Mehmet Bey de diğer Türkmen beyleri gibi Keykavus'un yanında yer almıştır. Gerçi zaman zaman İzzettin Keykavus'un Hıristiyan olan dayıları yüzünden ilişkiler kesintiye uğrasa da¹⁷⁵, Türkmenler ve Mehmet Bey Keykavus'un Moğollara karşı verdiği mücadelede yanında yer almışlar hatta Keykavus'tan sonrada mücadelelerine devam etmişlerdir.

Mehmet Bey'in siyasi olaylar yanında devrin büyükleri ile girdiği ilişkiler ki; özellikle ulema ile onun ne kadar güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Herhalde Sultan Veled'in şu sözleri onu en güzel ifade edecektir. *“bizim subaşımız diyerek başlayan sözlerine Sultanü'l-guzat (Gazilerin Sultanı) unvanı ile devam edip, Moğol ve Türk Beyleri arasında en çok onu över ve onu severdik”*¹⁷⁶.

1.2.2.Uç Beyliği'nin Yıkılışı

1.2.2.1.Mehmet Bey'in Moğollara Karşı Tutumu

İzzeddin Keykavus'un Rükneddin Kılıçaslan'a hükümdarlık mücadelesini kaybetmesi üzerine, Keykavus Türkiye topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Sultan'dan sonra Moğol-Kılıçaslan işbirliğine karşı mücadeleye Türkiye coğrafyasında, uç Türkmenleri devam ettirmiştir. Bu uç Türkmenleri içinde Denizli bölgesi Türkmenleri ve Mehmet Bey mücadelesi farklı bir yer tutar. Bu yıllarda Selçuklular Moğolların isteği üzerine Türkmen çevreleri üzerinde ağır; fikri, siyasi ve ekonomik baskılar uygulamaya başlamıştı. Bu baskılar sonucu birçok Türkmen ve ahi reisi uç bölgelere doğru göç etmişlerdir. Mehmet Bey gelen Türkmenler ve kendi emrindeki diğer Türkmen toplulukları ile beraber sık sık Moğollara karşı isyan hareketinde bulunuyordu. Fakat çıkan bu isyanlar Moğol- Selçuklu kuvvetleri tarafından kısa sürede bastırılıyordu. Aksarayi, uç Türkmenlerinin bu isyanlarına karşı tepkisini *“Mum rüzgâr karşısında sönmeye mahkûmdur”*¹⁷⁷. sözleriyle ifade ediyordu.

Mehmet Bey, Moğol-Selçuklu işbirliğinin Türkiye coğrafyasında kurduğu siyasi birliği tanımamıştır. Bunun üzerine sık sık Moğol-Selçuklu kuvvetleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle bölgede zaman zaman güç duruma düştüğü de görülen

¹⁷⁵ Aksarayi, , a.g.e, s.50.

¹⁷⁶ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, Kabalcı Yayınları, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 2006, s. 689.

¹⁷⁷ Aksarayi, a.g.e., s. 74.

Mehmet Bey, Moğollarla anlaşma yoluna gidecektir. Hülagü'ye elçi gönderip, Han'a tabiiyetini, vergi ödeyeceklerini, İlhanlı-Selçuklu devletinin kendi nezdlerinde bir şihne¹⁷⁸ bulundurmalarına razı olduklarını bildirir. Aynı zamanda Han'dan menşur ve sancak talep ederek beyliklerini tanımalarını ister¹⁷⁹. Hülagü, Mehmet Bey'in bu teklifini kabul eder ve kabul ettiğini göstermek içinse bölgeye Kuşlar adıyla bir şihne atar. Ama han Mehmet Bey'e güvenmediği için bizzat kendisinin yanına gelerek itaat etmesini talep edecektir. Fakat Mehmet Bey Hülagü'nün yanına gitmeyerek Moğolları şüphelendirmiştir. Bu nedenle Han, Kılıçaslan'a ve Alıncak Noyan'a haber göndererek Mehmet Bey meselesinin halledilmesi talimatını vermiştir.

1.2.2.2.Mehmet Bey'in Öldürülmesi

Hülagü, Kılıçaslan ve Alıncak Noyan'dan meselenin halledilmesini istemiş fakat ola ki Mehmet Bey'in karşısında aciz duruma düşmemek için de farklı tedbirlere de başvurmuştur. Çünkü Kösadağ Savaşı ve akabinde Denizli ve çevresine 200.000 çadır Türkmen grubu gelmişti. Bu Türkmen topluluğu ile birlikte Mehmet Bey oldukça fazla askeri güce ulaşmıştır. Bir de buna Selçukluların ahiler üzerinde baskı kurması ve ahi reislerinin uç bölgelere göç ederek bölge halkının Moğollara karşı teşkilatlandırılması Hülagü'nün Mehmet Bey'den çekinmesine neden olmuştur. Han, Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'i, kendisine Türkmen beyliği vaadi ile gizlice kandırmıştır. Ali Bey de üzerlerine gelen Selçuklu- Moğol askerlerine yol göstererek Türkmenlerin ve kayınpederinin onlara kurduğu pusuları haber vermiştir. Her şeye rağmen Mehmet Bey mücadelesine devam etmiştir. Fakat yapılan mücadelelerde yenilerek tahminen Bozdağlar'a¹⁸⁰ kaçmıştır¹⁸¹. Fakat kaçışın mümkün olmadığını gören Mehmet Bey aman talep ederek, kendilerine itaat edeceğini bildirdi. Bunun üzerine teslim olan Mehmet Bey Konya'ya götürülmek üzere yola çıkarıldı. Ama Kılıçaslan'ın emirleri tarafından Borgulu'da İlyas ve Salur Beyler başta olmak üzere yanındaki maiyetiyle birlikte öldürüldüler¹⁸². Osman TURAN ve M. Bayram öldürüldüğüne dair bir rivayette bulunsa da, Aksarayı öldürüldüğüne dair herhangi

¹⁷⁸ Şihne: İlhanlılarda belli bir bölgeyi yönetmekle görevli komiser yada vali.

¹⁷⁹ O. Turan, *a.g.e.*, s. 515.

¹⁸⁰ Bozdağlar üzerinde bir tepe hala Türkmen Tepesi olarak anılır.

¹⁸¹ T. Baykara, *Selçuklular ve Beylikler*, s.83.

¹⁸² O. Turan, *a.g.e.*, s. 516, M. Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen yayınları, Konya, 2005, s. 144.

bir bilgi vermemektedir¹⁸³. Ama burada Osman TURAN'ın fikirlerini kabul etmek daha doğru olacaktır. Çünkü uç bölgesindeki Türkmenleri sindirebilmek için bir gözdağı verilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Konya ve Tebriz'in Mehmet Bey'i öldürme ihtimali daha yüksektir.

Mehmet Bey, Köseadağ Savaşından sonra Moğollara karşı isyan hareketine girişerek; doğudan gelen Türkmen grupları ile birlikte Denizli ve havalisinde ilk Türkmen Beyliğini kurmuştur. Başına giydiği akbörk sebebiyle ahilik müessesine sıkı sıkıya bağlı olduğu görülen Mehmet Bey'in, bölgede ahiliğin gelişmesine büyük katkı sağladığı muhakkaktır. Ayrıca Moğolların Anadolu'yu işgalinde Türkmenlerin bağımsız olabilmesi için onlara uzun süre karşı koyabilen tek Anadolu beyi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Bey'i en güzel anlatan sözler kendi devrinde Konyalı Ali b. Süleyman b. Yunus tarafından kopya edilen "Mecmuatu'r Resail" adlı eserde ifade edilmektedir¹⁸⁴.

"Övgü ve ihsan sahibi büyük hükümdar, iyilikler ve güzellikler sahibi, soyca şerefli, erdemler kaynağı, şeref ve ikbal sahibi şanlı bilge kişi, dinin ve devletin yüzüğü, İslam'ın güzelliği, hükümdar ve hakanların matlubu, ululuk elbisesi üstünde daim olsun, bütün üstün değerleri, doğruluk ve bağışları cari olsun, mavrezemoslara mensup Guş-beten(?) Mehmed'in özel hizmetinde arz olunur. Allah onun değerini yüceltsin, göğsünü irfana açsın"¹⁸⁵.

1.2.2.3.Uç Beyliğinin Selçuklu Devletine Bağlanması Ve Yıkılışı

Mehmet Bey Moğollara karşı verdiği mücadeleyi canını vererek kaybetmiştir. Bundan sonra Moğollar ve Selçuklu Devleti, kendilerine yardımcı esirgemeyen Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'e bölgenin beyliğini vermiştir. Bu sayede Moğol-Selçuklu hâkimiyeti Dalaman Çayı'na kadar uzamış oldu¹⁸⁶.

Ali Bey'in, uç vilayetleri beyliğini 1262- 1277 yılları arasında sürdürdüğü görülmektedir. Bu yıllar zarfında beylik sıkı bir şekilde merkeze bağlı halde kalmıştır. Fakat 1277 yılı itibari ile Karaman bölgesi Türkmenleri ile birlikte Gıyaseddin Siyavuş(Cimri) olayının çıkması Ali Bey'in sonunu hazırlamıştır. Ali Bey'in cimri hadisesi sırasında merkezden kopmak için yani yeniden bağımsız

¹⁸³ Aksarayı, a.g.e., s. 53.

¹⁸⁴ M. Bayram, a.g.e., s. 145.

¹⁸⁵ M. Bayram, a.g.e., s. 145.

¹⁸⁶ Aksarayı, a.g.e., s. 53, O. Turan, a.g.e., s. 516.

olabilmek için ayaklanmışır¹⁸⁷. Fakat İ.H. UZUNÇARŞILI, Osman Turan'dan farklı olarak Ali Bey'in Baybars'a meylettiği ve cimri hadisesi sırasında Konya'nın yardım talebine ret cevabı verdiğini söylemektedir¹⁸⁸. Faruk SÜMER'de Ali Bey'in Memlük hâkimiyetine meylettiğini belirterek Uzunçarşılı'yı desteklemektedir¹⁸⁹. Aksarayı ise Cimri'nin Uç Türkmenleri ile birleştiği ibaresinden¹⁹⁰, Ali Bey'in İlhanlı hâkimiyetinden kurtulmaya çalıştığını göstermektedir. Hatta Ali Bey, Cimri hadisesi sırasında; Sahip Ata Fahrettin Ali'nin oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusreddin Hasan; Gıyaseddin Siyavuş ile girdikleri mücadelede şehit düşerlerken¹⁹¹ onların yardımına gitmediği görülmektedir¹⁹².

Gıyaseddin Keyhüsrev Cimri ile girdiği mücadeleyi kazandıktan sonra büyük bir ordu ile birlikte Borgulu (Uluborlu)'ya doğru harekete geçti. Borgulu'ya ulaştığında Honas ve Ladik bölgesinin güvenilir beylerinin gelerek Sultan'a, bağlı buldukları Ali Bey'i şikayet etmişlerdir. Sultan da bu şikâyetleri dikkate alarak onun yakalanması emrini vermiştir.

Görülüyor ki; Ali Bey'in kayınpederine yapmış olduğu ihanetin bir benzerini kendine bağlı Türkmen beyleri yapmıştır. Böylece Ali Bey bağımsızlık mücadelesinde başarısız olmuştur. Bölge Türkmen beyleri Ali Bey'in yanında yer almayarak, onu yalnız bırakmışlardır. O da başka şansı kalmadığı için teslim olmuştur. Ali Bey Afyon kalesine hapsedildi¹⁹³. Afyon kalesinde belli bir süre yaşayan Ali Bey daha sonra ölmüştür. Böylece Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan ilk Türkmen Beyliği'nin toprakları yeniden Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. III. Gıyaseddin Keyhüsrev hâkimiyetin sağlanmasından sonra bölgeyi yeniden Sahip Ata ailesine verdi¹⁹⁴.

2.BEYLİĞİN YENİDEN TEŞEKKÜLÜ

Ali Bey'in ölümünden sonra Denizli ve çevresi İlhanlı- Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Fakat bu hâkimiyetin uzun sürmediği görülmektedir. Bölge Sahip Ata

¹⁸⁷ O. Turan, *a.g.e.*, s. 516.

¹⁸⁸ İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK yayınları Ankara, 1988, s. 55, Osmanlı Tarihi, TTK Yayınları, C. I, Ankara, 2008, s. 64.

¹⁸⁹ F. Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, TTK Yayınları, Ankara, 1970.

¹⁹⁰ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 96.

¹⁹¹ TOEM, *Denizli(Ladik) Emareti*, XIII, İstanbul, 1330, s. 510, Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009, s. 835, İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁹² T. Baykara, *Denizli*, s.34.

¹⁹³ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 239.

¹⁹⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 55, *İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1994, s. 373.

ailesine verilmiş olmasına rağmen, Germiyan Bey'i Ali Şir bölgeyi ele geçirmiştir. Ali Şir bölgenin kendisine bağımlı olabilmesi için, kız kardeşinin oğlu Bedrettin Murad'ı bölgenin yöneticiliğine getirmiştir¹⁹⁵.

2.1.GERMİYANOĞULLARI EGEMENLİĞİNDE DENİZLİ

Ali Bey'in ölümünden sonra Denizli ve çevresinde başlayan siyasi boşluktan Germiyanogulları yararlanmıştı. Germiyan Bey'i Ali Şir bölgeyi ele geçirerek kız kardeşinin oğlu Bedrettin Murad'a bölgeyi yönetmesi için vermiştir. Bedreddin Murad'ın bölgeye yönetici olarak atanmasından sonra Selçuklular ile Germiyanogulları'nın arası açılmıştır. Karşılıklı olarak başlayan çatışmalar askeri müdahalelere doğru gitmiştir. Karşılıklı yapılan çatışmalar sırasında Sahip Ata Fahrettin Ali'nin torunu şehit düşmüştür¹⁹⁶. Fahrettin Ali'nin torununun ölümünden sonra Selçuklular bölgeye daha çok askeri kuvvet göndererek bölgenin kontrolünü sağlamaya çalıştı. Gönderilen askeri kuvvetlerin başında İzzeddin Beylerbeyi adında bir kumandan vardı. İzzeddin'in başında bulunduğu Selçuklu ordusu ile Denizli Günler(bugün muhtemelen Günarlar Köyü) mevkiinde yapılan savaşta, Bedreddin Murad öldürüldü¹⁹⁷.

Bedreddin Murad'ın ölümünden sonra bölge yeniden Sahip Ata Oğullarının eline geçmiştir. Bundan sonra bölgedeki Türkmenler bağımsızlık yolunda daha rahat hareket eder hale gelmiştir.

2.2.BEYLİĞİN TEŞEKKÜL ETMESİ VE İNANÇ BEY

Bedreddin Murad'ın ölümünden sonra bölgedeki Türkmenler Germiyanogullarından ayrılarak yeni bir teşekkül oluşturma yoluna gitmiştir. Bu nedenle İnanç¹⁹⁸ Bey etrafında toplanmaya başlamışlardır. İnanç Bey'in kim olduğu konusunda farklı rivayetler mevcuttur. O. TURAN, Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'in soyundan olduğunu söylemektedir¹⁹⁹. İ. H. Uzunçarşılı, İnanç Bey'in Germiyanoglu Ali Bey'in soyundan olduğunu söylemektedir²⁰⁰. F.Sümer ise, Ali Bey

¹⁹⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 55.

¹⁹⁶ T. Baykara, *Denizli*, s.35.

¹⁹⁷ A.Özaydın. İ. Bostan, F. Başar, *İslam Tarihi*, c. VIII, s. 374, O. Turan, *a.g.e*, s. 518.

¹⁹⁸ İnanç: Göktürklerden başlayarak, Türkiye Selçuklularına kadar devam eden süreçte Türk devlet adamlarının unvanlarından biridir.(B. ÖGEL, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 1962, s. 199)

¹⁹⁹ O. Turan, *a.g.e*, s. 517.

²⁰⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 57.

ile İnanç Bey arasında hiçbir bağlantının olmadığını söylemektedir²⁰¹. Ahmet Tevhid, İnanç Bey'in Sahip Ata Oğullarından olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir²⁰². F. Akçakoca ise, İnanç Bey'in Sahip Ata Fahreddin Ali'nin kızının kocası Ali Bey'in oğlu olduğunu söylemektedir²⁰³.

Bütün bu bilgiler doğrultusunda bizim görüşümüz ise; Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'in Afyon'da kalede ölümüne kadar, bölge bir siyasi boşluk dönemi geçirmiştir. Bu dönem içersinde bölge III: Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Sahip Ata Fahreddin Ali'nin kızının büyük oğluna vermiştir. Bu resmi bir tayin olması yüzünden, Türkmenler kendi beyleri tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. Fakat zaman içersinde Sahip Ata Oğulları bölgede güveni kazanıp kontrolü ele geçirmiş olmalıdır. Çünkü bölgeye egemen olmak isteyen Germiyanoğulları ile savaşı bizzat Sahip Ata'nın torunlarıdır. Bu nedenle Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'le, İnanç Bey'in babası Ali Bey'in bir ilgisi olamaz. Biz burada İnanç Bey'in babasının Sahip Ata Fahreddin Ali'nin damadı olma ihtimali üzerinde durmaktayız. Çünkü Afyon Ulu Cami'nin mihrabında yer alan bir kitabede şöyle bir ifade bulunmaktadır²⁰⁴. “ Fi zaman şirret'ül azim el-abdül zaif Ali Bey Bin Sivastos ketebehu Hacı Murad bin Mahmut” bu ifade de geçen Fahreddin Sivastos'un, Türkiye Selçuklu Devletinde II. İzzeddin Keykavus'un ümerasından olmalıdır²⁰⁵. Bu ifadeler bizim düşüncelerimizi destekler niteliktedir. Bunun yanında Paul Wittek, Nicephorus Gregoras'tan naklen 1243 Köseadağ Savaşından sonra birçok Türk topluluklarının geldiğini söylemektedir. Bu Türk toplulukları, Batı Anadolu'da birçok siyasi teşekkül kurmuşlardır. Göç edip gelen Türkmen teşekküllerini sayarken (Germiyanoğulları, Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınöğulları, Menteseöğulları) Lâdik veya İnanç Beyliğinden bahsetmez²⁰⁶. Bu ifadelerde Denizli ve çevresinin Selçuklu ümerasından birilerinin bölgeyi kontrol ettiğini gösteren başka bir kanıt olarak ortaya çıkmaktadır.

²⁰¹ F. Sümer, *a.g.e.*, s. 56.

²⁰² TOEM, *Denizli(Ladik) Eمارeti*, s. 510.

²⁰³ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 37, T. Baykara, *Denizli*, s.34.

²⁰⁴ TOEM, *Sahip Ata OğullarındanAhmed*, sayı, 11 (88) s. 359.

²⁰⁵ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 36.

²⁰⁶ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s.16-23.

2.2.1. İnanç Bey Döneminde Denizli

İnanç Bey hakkında kaynaklar çok fazla şey söylemiyor. Onun hakkında bilgilere İbn Batuta seyahatnamesinden ve kendisine ait bir kitabeden öğreniyoruz. İbn Batuta, esrinde “Yenenç” olarak kaydettiği İnanç Bey hakkında önemli malumatlar vermektedir. “kendisini ve maiyetini huzuruna vaiz ve müzekkir ve âlim göndererek davet ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Bey’in çok misafirperver olduğundan kendisine ve maiyetindekilere binek hayvanı göndererek sarayına aldırıldığını, beraberce akşam namazı kıldıklarını²⁰⁷” beyan etmektedir.

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere İnanç Bey bölgesinde bağımsız bir beylik kurmuştur. Abisi, Toğan Paşa ile birlikte bölgede istikrarı sağlamışlar ve halkın refah seviyesini yükseltmişlerdir. Yine İbn Batuta’dan öğrendiğimize göre, bölge yiyecek ve içecek yönü ile çok müreffeh bir hale gelmiş, tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Özellikle pamuk üretimi yapılarak dokuma sanayisinin geliştiğinden bahsetmektedir. Ayrıca ilim ve dini olarak da bölgede önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. O dönemde birbiriyle çatışan iki grubun bölgede rahat bir şekilde hareket ettiklerini görmekteyiz. Zira Ahiler ve Mevleviler Moğolların Anadolu’ya girmesi ile birlikte farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Ama her şeye rağmen İnanç Bey her iki akımı da sahip çıkararak kendi coğrafyasında tekke açmalarına izin vermiştir. Ahilerden Ahi Sinan ve Ahi Toman, mevlevilerden de Kadı Necmeddin²⁰⁸ tekke açarak bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.

H. 735- M. 1334 yılında yazılmış mermer taş üzerine 5 satırlık bir kitabe vardır. Kendi adına dikilen bu kitabe aynen şöyledir;

1- حوالباقی

2- بنه هزالعمارة فى ايام الدولة

3- الامر المعظم شجاع الدين ابنانج بك بن على بك

4- مد الله ظله صاحبه خواجه لولو الدواق

5- احسن الله عواقبه فى شهر رمضان سنة خمس وثلثين

و سبعمائة

²⁰⁷ İbn Batuta, *Seyahatinden Seçmeler*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 17, M. Şeker, a.g.e, s. 123 , Akçakoca, a.g.e., s. 43.

²⁰⁸ A. Eflaki, a.g.e., s. 680-681.

- 1- hüvelbaki
- 2- büniye hazelimareti fi eyyamı devleti
- 3- el emir'ül muazzam Şucaeddin İnanç Bey İbn ali Bey
- 4- Medellahu zıllehu sahibehu hoca lü'lüüzzev vak
- 5- ahsenullahü avakıbehu fi şehri ramazan sene hamse veselasyn ve seb'a miye

İnanç Bey'in M. 1289 yılında Denizli ve çevresinde bey olması ile birlikte bölge Türkmenleri bağımsız olmuş, halk bolluk ve refah içersinde yaşamıştır. Fakat onun yaşamı tahminen M. 1336 yılında son bulmuştur.

2.2.2.İnanç Bey'in Kişiliği

İnanç bey ailesinden aldığı yüksek eğitim sayesinde bölgedeki diğer beylerden ayrılır. Zira Sahi Ata Fahreddin Ali'nin kızının çocuğu olması itibariyle yüksek bir eğitim ve devlet geleneği içersinden gelmiştir. Onun bu eğitimi sayesinde Denizli ve çevresine geldiğinde hiç vakit kaybetmeden bağımsız bir siyasi teşekkül oluşturduğu görülmektedir. Bu cümleden hareketle İnanç Bey'in bağımsızlığa olan düşkünlüğü açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İnanç Bey, dini hoşgörüsü de yüksek bir şahsiyettir. Onun zamanında Denizli ve çevresinde hatırı sayılır bir Hıristiyan nüfus bulunmaktadır. Fakat o dönemde kaynakları Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında hiçbir kavganın olmadığını ifade etmektedirler. Bütün halk dini özgürlüğe sahip bir şekilde yaşamaktadır. Yine onun zamanında Anadolu'da gelişen "Afakîlik²⁰⁹" ve "Enfüsilik²¹⁰," gibi birbiri ile zaman zaman çatışan iki tasavvuf ekolü, onun zamanında Denizli'de beraber yaşama alanı bulmuştur. Buda onun ne kadar geniş bir dini hoşgörüyeye sahip olduğunu gösterir.

İnanç Bey'in bir başka özelliği ise misafirperverliğidir. Onun döneminde Denizli ve çevresini ziyaret eden İbn Batuta, İnanç Bey'in misafirperverliğinden fazlaca bahsetmektedir. Sadece kendisi değil halkını da bu yönde geliştirmiştir. Zira İbn Batuta kendisini misafir etmek için cemaatlerin birbiriyle kavga ettiklerini ifade etmektedir.

²⁰⁹ Afakilik: kelime anlamı olarak dışa dönüklük anlamına gelir. Geniş bilgi için bakınız, M. Bayram, *a.g.e.*, s. 56-60.

²¹⁰ Enfüslik: kelime anlamı olarak içe dönüklük anlamına gelir. Bakınız, M. Bayram, *a.g.e.*, s. 55-56.

İnanç bey'in bir başka özelliği ise ilme ve ilim adamına duyduğu saygı ve sevgidir. Yanında sürekli ilim adamı buldurmaya çalışmıştır. Örnek olarak vaiz ve âlim Alaaddin Kastomoni²¹¹ verilebilir. Bunun yanında kendi döneminde bölgesine gelen ilim adamlarına karşı sonsuz sevgi ve saygı duymuş, onları ağırlamıştır. İbn Batuta ve Ulu Arif Çelebi bölgeye gelip ziyaret eden ilim adamlarından sadece ikisidir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle İnanç Bey hakkında bağımsızlığına düşkün, geniş bir dini hoşgörüyü sahip, misafirperverliği ile ün salmış, ilme ve ilim adamına karşı yüksek bir sevgi ve saygı beslemektedir denilebilir. Ama onun hakkında en güzel ifadeleri Sultan Veled söylemektedir. “ Bizim subaşımız diyerek başlar ve geniş inayetlerde bulunur ve ona Sultanü’l-guzat(gazilerin Sultanı) adını verirdi. Moğol ve Türk emirleri arasında en çok onu sever, diğer emirlere de şecet, cömertlik ve mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi²¹².” Bu özellikler onu devrinin en önemli beylerinden biri haline getirmektedir.

2.3.MURAD ASLAN BEY DÖNEMİNDE DENİZLİ

İnanç Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına oğlu Murad Aslan Bey geçmiştir. Murad Aslan Bey döneminde, ne tür siyasi faaliyetler olduğu hakkında elimizde herhangi bir kaynak yoktur. Fakat onun âlimleri teşvik ettiği ve ilmi çalışmalarını desteklediği görülmektedir. Zira onun zamanında Türkçe bir Fatiha tefsiri yazılmıştır. Bu tefsirde Murad Aslan Bey'in ismi şöyle geçmektedir.

“ Melcei zuafa ehli iyman Çelebi Murad Bin İnanç Bey”²¹³

Murad Aslan Bey'den günümüze ulaşan tek eser kendi adına bastırılmış olduğu üç adet sikke örneğidir. Fakat bunlar üzerinde herhangi bir tarihe rastlanmamıştır. Bu nedenle ne zaman öldüğü kesin olarak belli değildir. Mezarı tespit edilememiştir. Ama bugün Denizli'de Murad Dede mahallesinde bir yatır bulunmaktadır. Bu yatırın Murad Aslan Bey'e ait olma ihtimali yüksektir.

²¹¹ M. Şeker, *a.g.e.*, s. 123.

²¹² A. Eflaki, *a.g.e.*, s. 689.

²¹³ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 46.

Murad Aslan Bey'in Sikkeleri

Sikke 1

Ez'af (zayıflar)	اضعف	duribe (örnek, misal)	ضرب
El'ibad (kullar)	العباد	bi-mahruseti(azimle çalışma)	بمحروسته
Ladik (Denizli)	لا دسق	Abduhu Murad(Allahın kulu)	عبده مراد

Sikke 2²¹⁴

El-Mülkü Lillah		duribe	ضرب
Abduhu Murad	عبده مراد	bi-medineti(benim şehrimde)	
		Ladik	لا دسق

Sikke 3²¹⁵

El mülkilillah		duribe
Abdehu		medine
Murad		Ladik

²¹⁴ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 47.

²¹⁵ http://www.turknumismatik.org.tr/turkish/yayinlar/bultenler/bulten3738/B3738_M12.html.

2.4. İŞHAK BEY DÖNEMİNDE DENİZLİ

Murad Aslan Bey'in ölümünden sonra Lâdik Bey'i olan İshak Bey hakkında elimizde fazla malumat yoktur. Kendi adına bastırıldığı iki adet para ve Kütahya'da Yakup Çelebi medresesindeki Türkçe taş kitabedeki 14. ve 17. satırlar arasında ismine rastlanmaktadır.

Sikkeleri;

I

Allah	الله	Elibad	العباد
Lailaheilla	لا اله الا	Az'af	اضعف
Muhammed Resul	محمد رسول	İshak bin	اسحق بن
Allah	الله	Murad	مراد

II

Lailahe illallah	لا اله الا الله	duribe bi medineti	ضرب بمدینة
Muhammed Resullullah	محمد رسول الله	Ladik sene le	سنه له ديق لا
Abdullah İshak	اسحق عبدالله	ve R ve sab'	ر سبعا هو

Birinci ve ikinciparanın bir yüzünde kelime-i şahadet vardır. birinci parada tarih kısmı okunamamakla beraber ikinci parada tarih okunabilmektedir. Tarih olarak H. 762-M. 1359 yazmaktadır. İshak Bey'in bu paralarda kullandığı Az'afulibad ve Abdullah sıfatları sebebiyle bağımsız olarak bölgede hüküm sürdüğü görülmektedir.

Lâdik Bey'i İshak Bey adına Kütahya'da bulunan Yakup Bey Medresesi'nin Türkçe taş kitabesinde rastlıyoruz. Bu kitabe oldukça uzun bir kitabedir. Kitabenin 14. ve 17. satırlarında Denizli'den ve İshak Bey'den bahsetmektedir.(resim 2–3) Kitabenin Osmanlıca metni TOEM 'den alınmıştır²¹⁶.

Türkçeye tercümesi;

14- Dahi Sultan Mehmet kabul duyup nişan verdi. Tonuzlu'daki(Denizli) Hacı Ömer hamamı Dolaptaki yerler ve Tonuzlu'nun Hober kapısındaki iki bahçeyi Bayezid Hudavendigar İnanç Oğlu İshak

²¹⁶ TOEM, Halil Edhem, "Ali Germiyan Kitabeleri", 1328, 2:112-118.

15- Beyden satun aldı. Sultan Mehmet Hüdavendigâr bunları lek lek (bir bir) ben kuluna verdi.bundan sonra hober kapusundaki iki bahçeyi Mevlana kösedden aldım. verdim.bakisine imarete.

16- vakfettim ve Tonuzlu'daki Hacı Ömer hamamının ücretinden on beş akçe kaln ne olursa Tonuzlu Z vakfettim.

17- Bunların kamusunu Sultan Mehmet Hüdavendigâr kabul dutup nişan verdi.

Bu kitabeden anlaşıldığı üzere İshak Bey ölmeden Lâdik Beyliği, Germiyanoğulları nüfusuna dâhil olmuştur. İshak Bey'in ne zaman öldüğü belli değildir. Fakat H. 793- M. 1390 tarihinde halen daha sağ olduğuna göre bundan sonraki bir tarihte ölmüş olmalıdır²¹⁷.

2.5.BEYLİĞİN SONA ERMESİ

İshak bey'in ölümünden sonra yerine kimse geçmemiştir. Ladik ve çevresi Germiyanoğulları eline geçmiştir. Kaynaklar İshak Bey ölmeden önce Germiyanoğulları'nın bölgeye egemen olduklarını söylemektedir. Bu nedenle İshak Bey'den sonra beyliğin başına birinin geçmesini mümkün kılmamaktadır. Bazı tarihçiler İshak Bey'den sonra beyliğin başına oğlu Abdullah İshak'ın beyliğin başına geçtiğini söylese de²¹⁸ bu tamamen İshak Bey'in parasındaki Abduhu ibaresinin Abdullah şeklinden okunmasından kaynaklanmaktadır²¹⁹. Hâlbuki İshak Bey Abduhu kelimesini bir sıfat olarak kullanmıştır.

İshak Bey Ladik Beyliği'nin bir kısım topraklarını Germiyan Beyliğinin kontrolünde yaşarken sağlığında iken Yıldırım Bayezid'a satmıştır²²⁰.(H. 793-M. 1390) Germiyanoğulları topraklarının Osmanlıya katılmasından sonra bölge toprakları da tamamen Osmanlı'ya dahil olmuştur. Fakat Ankara Savaşından sonra beyliklerin yeniden kurulmasıyla birlikte bölge Karamanoğulları Beyliğinin kontrolüne geçmiştir. Fakat Osmanlı fetret döneminden sonra II. Murad döneminde ise Denizli ve çevresi tamamen Osmanlı Devleti toprağı haline gelmiştir.

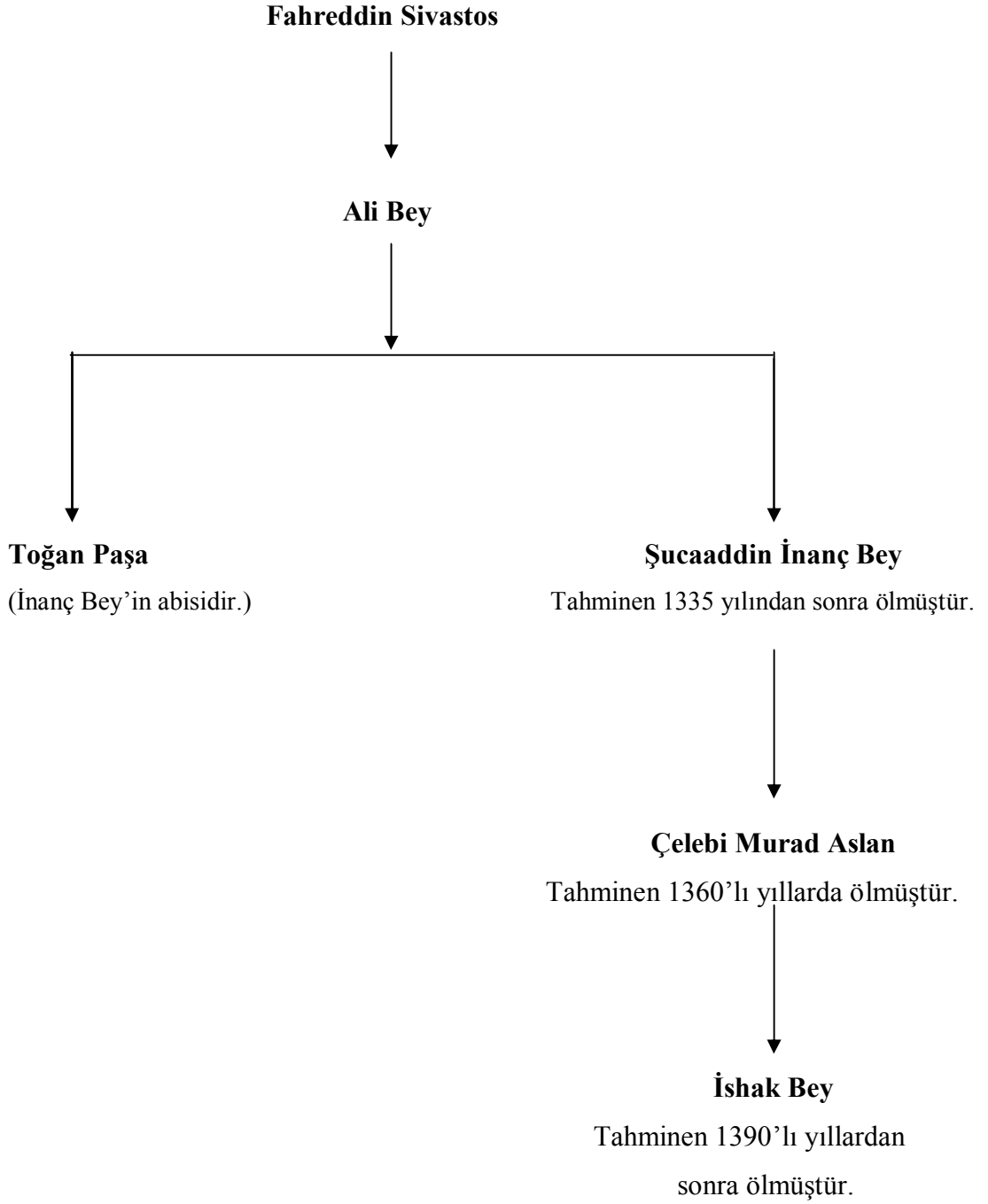
²¹⁷ Akçakoca, *a.g.e.*, s. 53.

²¹⁸ TOEM, *Denizli(Ladik) Emareti*, s. 813.

²¹⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 57.

²²⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 57.

İnanç (Lâdik) Beyliğinin Şeceresi

3.İNANÇOĞULLARININ DİĞER BEYLİKLERLE İLİŞKİSİ

Moğollar Cengiz Han'la birlikte hızla dünyanın dört bir tarafına akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar günümüz Türkiye'sine kadar uzanmıştır. Türkiye'de kurulu olan Selçuklu devleti Alaaddin Keykubad döneminde gerekli tedbirleri alarak Moğolları bölgeden uzak tutabilmiştir. Fakat Keykubad'ın ölümünden sonra tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev alınan tedbirleri devam ettiremedi. Bunun üzerine Moğollar fırsattan istifade ederek Türkiye sınırlarına girmeye başladılar. Keyhüsrev bu sınır ihlallerini önlemek için Moğollar üzerine sefere çıktı. Köseadağ'da yapılan bu savaşta Selçuklular çok ağır bir yenilgi aldılar. Bundan sonra Türkiye coğrafyası yavaş yavaş Moğol egemenliği altına girmeye başladı.

Moğol egemenliğine girmek istemeyen Türkmenler kalabalık gruplar halinde batıya yani uçlara doğru göç etmeye başladı. Daha önce de belirttiğimiz gibi kaynaklar bunların 200.000 çadır halktan oluştuğunu söylemektedir. Bu kalabalık Türkmen grupları yerleştikleri Batı Anadolu (uç bölgesi) coğrafyasında birçok beylik kurdular. Bu beylikler birbirleriyle akrabalık ilişkileri olmalarına rağmen zaman zaman bölgenin hâkimiyetleri için birbirleri ile savaşmışlardır. Ama kendileri için oluşan siyasi bir güce de beraberce karşı koymuşlardır.

Köseadağ savaşı sonrasında uç bölgesinin en önemli noktasında İnançoğulları Beyliği kurulmuştur. İnançoğulları ya da Lâdik beyliği kendisi ile birlikte hemen hemen aynı zamanda kurulmuş bu beyliklerle karşılıklı ilişkiye girmiştir. Bu ilişkiler zaman zaman hâkimiyet mücadelesi yüzünden savaşa dönüşmüştür.

3.1.İNANÇOĞULARI VE SELÇUKLULAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in Denizli ve çevresini 13. yüzyılın başında fethetmesiyle beraber, Selçukluların bölgede egemenliği başlar. Keyhüsrev kayınpederi Mavrezemos'u bölgeye uç beyi ataması bölgede egemenliğini pekiştirmiştir. İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubat dönemlerinde merkeze sıkı sıkıya bağlı olma durumu devam etmiştir.

II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Köseadağ Savaşını Moğollara karşı kaybetmesiyle başlayan dönem aynı zamanda bölge ile bağlantının kaybedilmeye başladığı dönemdir. Özellikle Moğolların önünden kaçıp gelen Türkmenlerin bu uç vilayetlere yerleşmesiyle beraber Konya'ya bağlılığın azaldığı görülür. Bölgeye

gelen Türkmenlerin sayısını kaynaklar 200.000 çadır kadar olduğunu söylemektedirler. Bu kalabalık Türkmen grupları uzun yıllardan beri Moğol hegemonyasından kaçmışlardır. Bağımsızlıklarına düşkün olan bu gruplar Denizli ve çevresinde Mehmet Bey'in etrafında toplanmışlardır.

Mehmet Bey Döneminde kısmen Selçuklularla ilişkilerin düzelmeye başladığı görülmektedir. Bu düzelmeye tabii ki II. İzzeddin Keykavus'un Moğollara karşı verdiği iktidar mücadelesinin büyük payı vardır. Bu cümleden hareketle anlıyoruz ki Denizli ve çevresindeki Türkmen grupları Moğollara karşı olan Selçuklu şehzadelerinin yanında yer almışlar fakat Moğollarla işbirliği yapan sultanlara karşı savaşmışlardır.

Mehmet Bey'in Konya'ya karşı aldığı bu tavır, hem Konya Hükümetini hem de Moğolları çok rahatsız etmiştir. Bu nedenle Moğolların desteği sık sık Muineddin Süleyman Pervane ve Sahip Ata Fahreddin Ali ve oğulları tarafından bölgeye seferler düzenlenmiştir. Bu seferler Uç halkının Konya'ya güvenini iyice sarsmıştır. Bu seferler sonucunda Mehmet Bey idam edilerek öldürülmüştür. Mehmet Bey'den sonra uç vilayetlerinin beyliğine Moğolların ve Selçukluların desteğini alan Mehmet Bey'in damadı Ali Bey geçmiştir.

Ali Bey kayınpederine ihanet ederek aldığı beyliğin ilk dönemlerinde Selçukluya bağlı kaldığını görmekteyiz. Fakat Selçuklunun otoriteyi iyice kaybetmesi ve Moğolların ağır vergilerinden bunalması onu bağımsız bir beylik kurma hevesine yöneltecektir. Ali Bey verdiği bağımsızlık mücadelesini kaybetmiştir. Kaybedilen Bu mücadeleden sonra bölgenin Selçuklular tarafından yeniden Sahip Ata oğullarına verilmesiyle başlayan dönemde ise Konya ile ciddi sorunlar yaşanmamıştır.

Sahip Ata Oğulları'nın bölgeye egemen olmasından sonra Selçuklularla sorun yaşanmadığını söylemiştik. Tabii ki bunda artık Selçukluların Anadolu'da kontrolü tamamen kaybetmesinin büyük payı vardır. Selçukluların otoriteyi kaybetmesiyle beraber ortaya çıkan Karamanoğulları ve Germiyanoğulları, bölgeyi kontrol etmek için mücadele vermişlerdir.

Sonuç olarak Lâdik Beyliği ve Selçuklular arasındaki ilişkiye bakılarak denilebilir ki, bölge halkı Selçuklu'nun bağımsız olduğu sürece onun yanında yer

almış ama kontrolü kaybettiği ya da başka devletlerin kontrolüne girdiği zamanlar onunla mücadele etmiştir.

3.2.İNANÇOĞULLARI VE HAMİTOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türkiye Selçukluları zamanında Isparta ve çevresinin fethi oldukça uzun sürmüştür. Yoğun çabalar sonucunda III. Kılıç Aslan döneminde 1203 yılında bölgenin fethi tamamlanmıştır²²¹. Selçuklular bölgenin ellerinde kalmaları için nüfusu kalabalık Hamid Aşiretini bölgeye yerleştirmiştir. Hamid Bey önderliğindeki bu beylik bölgede uzun süre yaşadktan sonra bağımsızlık mücadelesine girdikleri görülmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti, Köseadağ Savaşından sonra siyasi otoriteyi kaybetmiştir. Kaybedilen siyasi otoriteyi İlhanlılar kapatmak istemişlerdir. Fakat İlhanlı egemenliğine girmek istemeyen Türk aşiretleri başlarının çaresine bakmaya çalışmışlardır. Bu amaçla bağımsız olabilmek için sık sık ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmalar içersinde Batı Anadolu'daki en büyük ayaklanmalardan biri 1261 yıllarında Denizli ve çevresinde Moğollara karşı çıkan isyandır. Bu isyanda Denizli ve çevresi emirlerinden Ali Bey ve İlyas Bey'den bahsedilmektedir. Bu isyanda adı geçen İlyas Bey'in Hamid oğlu İlyas Bey olması muhtemeldir²²². Bu cümleden hareketle anlaşılıyor ki; Hamidoğulları ile Denizli ve çevresindeki Türkmen toplulukları arasında sıkı bir bağ vardır.

İki farklı bölgede Türkmen toplulukları ortak düşmanlarına karşı beraber hareket etmişlerdir. Fakat her iki bölgede de beyliklerin ortaya çıkmasıyla beraber ise nüfus mücadelesine girdikleri görülmektedir. Hamidoğullarının özellikle İlyas Bin Dünder Bey döneminde hızla büyümesi ile birlikte Denizli ve çevresindeki bazı yerleşim yerleri de bu beyliğin nüfusu altına girmeye başlamıştır.. Özellikle Asi Karaağaç (bugün Acıpayam ve Tavas ilçeleri) bölgesi ile Hanabad Ovası (bugün Çardak İlçesi) Hamidoğullarının nüfusu altına girmiştir.

Sonuç olarak iki beyliğin arasındaki ilişkiye bakıldığında; bölge beylerinin zor zamanlarda birbirlerine yardım ettikleri görülmektedir. Yine bağımsız olabilmek için aynı karakteri gösterdikleri dikkati çeker. Ama kendi bölgelerinde

²²¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.62.

²²² T. Baykara, *Selçuklular ve Beylikler*, s. 84, Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.62.

egemenliklerini kurduktan sonra ise birbirlerinin nüfus alanlarına müdahale etmekten de kaçınmamışlardır.

3.3.İNANÇOĞULARI VE GERMİYANOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Germiyanoğulları Türkiye topraklarına ilk defa ayak bastıklarında bir Türk aşireti durumundaydı. Harzemliler'le beraber 13. yüzyılda Türkiye topraklarına girdiler. İlk defa Malatya ve çevresine yerleştirilen Germiyanlılar, Moğolların Türkiye kapılarına dayanmalarından sonra daha batıya doğru göç etmiştir. Fakat Kaynaklar batıya doğru göçün ne zaman olduğu konusunda net bilgiler vermemektedir. Ama büyük ihtimal III. Gıyasedin Keyhüsrev döneminde Kütahya Denizli çevresine yerleşmiş olmalıdırlar.

Selçuklu Devleti'nin siyasi çalkantılarla çalkalandığı bir dönemde Kütahya ve Denizli çevresinde onları görmekteyiz. Gıyaseddin Siyavuş (cimri) hadisesi sırasında Germiyanoğullarının Selçukluların yanında yer aldığını görmekteyiz. O dönemde Germiyan Aşiretinin başında bulunan Alişir oğlu Hüsameddin, Cimri'yi yakalayıp Selçuklulara teslim etmiştir²²³.

Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı üzere, Germiyan Aşireti bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Bu kadar güçlü olmasında tabii ki onların kalabalık bir nüfusa sahip olmasının büyük katkısı vardır. Bu dönemde Germiyan Aşiretinin kontrolü altında ki topraklar şöyledir; Kütahya, Uşak, Gediz, Armutlu, Gököyük, Selendi, Kula, Tavşanlı, Banaz, Işıklı, Baklan, Tonuzlu(Denizli), Honaz, Dazkırı, Geyikler, Eşme, Homa(Gümüşsu), Emed, Simav, Şeyhli(Çivril-Şeyhlü) vesaire kazaları ihtiva etmektedir²²⁴. Görülüyor ki aşiretinin nüfusu altındaki bölgeler Denizli ve çevresini ihtiva etmektedir. Bu nedenle Germiyanlılar'la, Denizli bölgesi Türkmenleri ve Sahip Ata Oğulları sürekli karşı karşıya gelmektedir.

Denizli bölgesi Türkmenleri ile ilk ciddi mücadele Germiyan Bey'i Ali Şir zamanında gerçekleşmiştir. Denizli beyi Ali Bey'in Afyon kalesine hapsinden sonra bölge Sahip Ata Oğulları'nın kontrolüne geçmiştir. Fakat bölgede tam kontrol sağlanmadan Ali Şir bölgeyi ele geçirerek Selçuklulara karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanma sonucunda bölgeyi ele geçiren Ali Şir, kızının oğlu olan Bedreddin Murad'ı bölgenin kontrolü için bırakmıştır.

²²³ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 238, Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 40.

²²⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41.

Bundan sonra Sahip Ata Oğulları ile Germiyanlılar arasında Denizli'nin kontrolü için uzun yıllar sürecek bir hâkimiyet mücadelesi de başlamış olacaktır. Ali Şir'in ilk saldırısından sonra Sahip Ata güçlü bir Selçuklu ordusu göndererek Bedreddin Murad'la savaşmıştır. Bugün Denizli'nin Günarlar Köyü yakınlarında yapılan savaşta Murad öldürülmüştür. Alishir dönemindeki bu mücadele 1289 yılına kadar devam etmiştir.

Ali Şir'den sonra Germiyan beyi olan Yakup Bey döneminde ilişkilerin değişik bir boyut kazandığı görülmektedir. Çünkü Yakup Bey dönemin en önemli Selçuklu emirleri arasında adı geçmektedir. Kendisi de bu cümlemizi teyit eden bir kitabe diktirmiştir. Ankara Kızılbey Camii minberine koydurmuş olduğu kitabede kendisinin Selçuklu emiri olduğunu söylemektedir²²⁵. Bu dönemde Germiyanogulları'nın, Denizli ve havalisinde İnanç Bey önderliğinde yeni kurulmuş olan Lâdik Beyliği ile iyi ilişkiler dönemine girmiş olmalıdır. Özellikle İnanç Bey döneminde ciddi bir mücadelenin olmadığı muhakkaktır.

Yakup Bey ve İnanç Bey'in ölümünden sonra ilişkilerin yeniden nüfus mücadelesine döndüğü görülmektedir. Zira bu dönemde Karamanoğulları batı bölgelerini kontrol etmek için zuhur etmiştir. Bunun üzerine Karamanoğulları ile Germiyanlılar arasında Batı Anadolu'nun hâkimiyeti için ciddi mücadeleler yaşanmıştır. Hamitoğulları ve Lâdik Beyliği bu dönemde Germiyanogulları ile birlikte hareket etmiştir. Bundan sonrada Germiyanlılar bu bölgelerin kontrolünü tamamen eline almışlardır. Lâdik Beyliği ya da İnançoğulları bu dönemle birlikte Germiyan nüfusunu kabul etmişlerdir.

Germiyanogulları, Denizli ve çevresini kontrolü için sürekli savaşmış olmalarına rağmen bölgeye önemli hizmetlerde buldukları da muhakkaktır. Denizli ve havalisini kendi yurtları gören Germiyan beyleri bölgede kendi adlarına para bastırmışlardır. Süleyman Şah bu beylerden biridir. Bunun yanında özellikle II. Yakup Bey döneminde imar faaliyetlerinde buldukları da görülmektedir. Bugün Denizli Bayramyeri'nde bulunan eski adı ile Hoca-Ömer Hamamı Germiyanogulları tarafından yapılmıştır. Hatta bu hamam Yakup Bey medresesinin vakfiyesi olarak ta gözükmektedir²²⁶.

²²⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41.

²²⁶ İsmail Çiftcioğlu, "Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:15, 2006, s. 168.

3.4.İNANÇOĞULARI VE MENTEŞEOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türkiye topraklarına Menteşeoğulları'nın gelişi hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler içersinde Uzunçarşılı'nın, Pachymeres'ten alıntı yaparak öne sürdüğü fikir çok dikkat çekicidir. Ona göre Menteşe Türkmenleri, Antalya bölgesinde denizcilik faaliyetleri yürütürken kıyıları takip ederek Muğla kıyılarına çıkıp karada ilerlemişlerdir. O dönemde Türkmenlerin başında bulunan Menteşe Bey'in Bizans kaynaklarında "Salpakıs" yani sahil beyi olarak anılması bu fikri güçlendirmektedir²²⁷. Tabii ki bunun yanında Kösadağ Savaşı sonrasında Uç bölgelerine akan Türkmenlerde bölgeye gelmiş olmalıdır. Özellikle Süleyman Pervane döneminde Moğollarla beraber Denizli ve çevresine yapılan müdahaleler sebebiyle, sahile doğru Türkmen göçlerinin olduğu muhakkaktır.

Menteşe Bey ve arkasından gelen oğulları döneminde Menteşe Beyliği'nin oldukça güçlendiği görülmektedir. Egemenlik alanı bir hayli genişlemiştir. Bu genişleme döneminde Denizli havalisine kadar ilerledikleri görülmektedir. Denizi havalisinden Babadağ'ın güneyinden başlamak üzere Tavas ve etrafı Menteşeoğulları'nın kontrolüne geçmiştir²²⁸. Fakat bölgede o dönemde yaşayan İnanç(Lâdik) Beyliği ile ciddi mücadelelerin olduğuna dair herhangi bir bilgiye kaynaklarda rastlamadık. Bu nedenle iki beylik arasında çok ciddi askeri mücadelelerin olmadığı söylenebilir.

İnançoğulları ile Menteşe Beyliği arasındaki ilişkiyi sadece askeri boyutta incelemek doğru değildir. O dönemde Menteşeoğulları'nın İtalyan şehir devletleri ile güçlü bir ticari ilişkisi mevcuttur²²⁹. Bu nedenle Denizli ve havalisinde üretilen malların tüccarlarla Menteşe kıyılarına getirilerek satıldığı söylenebilir. Bu sebeple de Menteşe ve Lâdik Beyliği arasındaki ilişkiyi ticari yönden incelemek daha doğru olacaktır. Belki bu nedenledir ki kaynaklar bu iki beylik arasında siyasi bir mücadeleden bahsetmemektedir. Her iki beyliğin de ekonomik olarak birbirine fayda sağladıkları muhakkaktır.

²²⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 70.

²²⁸ T. Baykara, *Selçuklular ve Beylikler*, s. 316.

²²⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 74.

IV. BÖLÜM

SELÇUKLU VE İNANÇ OĞULLARI DÖNEMİNDE DENİZLİ ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL FAALİYETLER

1.SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANADOLU'DA KÜLTÜREL YAPI

XIII. yüzyılla beraber Anadolu'da kültürel ve fikri hayatın yoğun bir şekilde yaşanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükselme dönemi içersine girmesi kültürel hayatın yaşanmasında önemlidir. Dönemin Sultanları topraklarında ilmi faaliyetlerin gelişmesi için büyük çaba harcamışlardır.

Bu yüzyılda ilmi ve fikri yapının gelişmesinin bir başka nedeni, belki de en önemli nedeni ise Kösadağ Savaşı sonrasında oluşan siyasi, sosyal ve iktisadi yapıdır. Moğolların ağır vergileri ve siyasi boşluk halkın sığınacak bir yer aramalarına neden olmuştur. Bu sığınakta o dönemde Anadolu'da gelişmeye başlayan tasavvufi akımlardır. Bu tasavvufi akımların öncüleri ise; Mevlana, Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre, Muhyeddin Arabî, Necmeddin Daye, Ahi Evran gibi isimlerdir. Bu isimler ülkenin çeşitli bölgelerinde bağlı buldukları akımların yayılması için büyük çaba sarf etmişlerdir. Halkta bunlara yoğun ilgi göstermiştir.

Kösadağ Savaşı sonrası oluşan siyasi boşluktan yararlanarak bazı beyler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu beylerin bağımsızlıklarını devam ettirebilmek için halktan destek almaları gerekiyordu. Bu nedenle bu mutasavvıfları koruyarak onları yanlarında bulundurarak halktan destek alma yolunu seçmişlerdir. Bu olay mutasavvıfların da işine yaramış, bu sayede daha çok kitleye hitap eder hale gelmişlerdir.

Bu dönemin ilginç olaylarında biriside yukarıda söylediklerimizden bağımsız oluşan ahilerin durumudur. Ülkenin hemen hemen her köşesine yayılmış olan ahiler beylikler üstü bir özellik göstererek halkın her türlü ihtiyacını (sosyal, kültürel, siyasi, dinsel) karşılar duruma gelmişlerdir. Bunun yanında Kösadağ Savaşı sonrasında, Moğollara karşı direnişin toplanma merkezi oldular. Ahiler iyi ilişki içersinde oldukları Türkmenlerle beraber Moğollara karşı yoğun mücadele verdiler.

Yukarıda belirtilen ortam içersinde birçok topluluk Moğol zulmünden kaçıp uç bölgelere yerleşmişlerdir. Özellikle Denizli ve çevresine yoğun bir Türkmen göçü olmuştur. Buda bölgede yukarıda sayılan akımların bu coğrafyada yoğun bir şekilde yaşanmasını sağlamıştır.

2.DENİZLİ ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Kösedağ Savaşı sonrasında, Denizli ve çevresine yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Kaynaklar, bu göç hareketinin yoğunluğunu çok fazla olduğunu söylemektedirler. Gelen Türkmenlerin sayısının 200.000 çadırdan oluştuğunu söylemek herhalde bu yoğunluğun ölçüsünü bize göstermesi bakımından önemlidir. Gelen bu Türkmenler özellikle Denizli ve çevresine yerleşerek bölgede güçlü bir siyasi yapı kurmayı başarmışlardır. Mehmet Bey önderliğinde oluşan bu siyasi yapıda tasavvufi akımların yoğun bir şekilde yaşandığı muhakkaktır. Türkmen grupları içinde ahilerin gelmesiyle başlayan süreç, beylikler döneminde diğer akımlarla devam etmiştir. Özellikle Mevlevilik ve Bektaşilik bunlar içersinde daha çok yayılma alanı bulmuştur.

2.1.DENİZLİ VE AHİLER

Ahi kelimesi Arapça kardeş anlamına gelen “Ah” kelimesinin mütekellim “ya” sı ile kullanımından ibarettir. Fakat son yıllarda ahilik üzerine yapılan araştırmalar ahi kelimesinin Türkçe cömert, eli açık ve âlicenap anlamına gelen “akı” kelimesinden türemiş olabileceğini ortaya koymaktadır²³⁰. Ahilik teşkilatının kuruluşunu Abbasilere kadar götürmek mümkündür. Abbasi halifesi En-Nasr Li-Dinillah (1180–1225) tarafından kurulmuş olan fütüvvet teşkilatı, Ahiliğin temelini oluşturur. Fütüvvet teşkilatı zaman içersinde tüm İslam âlemine yayılmıştır. Anadolu’da da fütüvvet teşkilatı, Türkiye Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhüsrev’in ikinci saltanat döneminde kurulmaya başladığı görülmektedir. Anadolu’ya Şeyh Nesireddin Mahmud el-Hoyi’nin gelmesiyle beraberde artık fütüvvet teşkilatı da, ahilik müessesesi olarak Anadolu’da varlığını göstermeye başlamıştır.

²³⁰ M. Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya, 1991, s. 3–4.

Anadolu'da güçlü bir ekonomik, siyasi ve askeri güç olarak ortaya çıkan ahiler Moğollara karşı güçlü bir savunma hattı kurmuşlar ve mücadele etmişlerdir. Fakat Selçukluların Moğollara yenilmesiyle beraber ahiler oldukça zor durumda kalmışlardır. Kösadağ Savaşı ardından Moğollar, Anadolu'da müthiş bir katlama giriştiler. Özellikle ahi çevrelerine yoğunlaşan bu katliamlar, ahilerin iç Anadolu'dan daha güvenli olan uç bölgelerine doğru olmuştur. Ahiler Türkmenlerle beraber uç bölgelerine gelerek burada yeniden teşkilatlanmışlardır. Özellikle Denizli ve çevresinde ahilerin kurucusu Şeyh Nesireddin Mahmud el-Hoyi'nin gelmesiyle beraber teşkilatlanma çalışmalarını tamamlamışlardır.

2.1.1.Ahi Evren ve Denizli

Ahi Evren aslen (Şeyh Nesireddin Mahmud el-Hoyi) Azerbaycanlı olup 1205 yılında Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'ya geldikten sonra Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de bütün esnafları teşkilatlandırarak Ahilik teşkilatını kurmuştur. Kendisinde debbağlık(dericilik) mesleğini icra etmiştir. Aynı tarihlerde eşi Fatma Bacı'da Anadolu kadınlarını etrafında toplayarak "Bacıyan-ı Rum" teşkilatını kurmuştur²³¹.

Ahi Evren 1227–1228 yılında sonra Alaaddin Keykubat'ın isteği üzerine Konya'ya gelmiştir. Konya'ya geldikten sonra debbağlık mesleğini icra etmeye devam etmiştir. Ama bunun yanında müderrislik görevi de üstlenmiştir²³². Keykubat'ın ölümünden sonra oğlu Gıyaseddin döneminde Ahiler ve Türkmenlere karşı olumsuz tavır izlenmiştir. Sultanın bu tavrı, ahilerin devlete karşı negatif bir politika izlemelerine neden olmuştur. Moğolların Anadolu'ya girmesiyle beraber Ahiler oldukça zor durumda kalmışlardır. Bunun yanında birçok katliama da maruz kalmışlardır. Bu dönemde Ahi Evren tutuklanarak hapse atılmıştır. Fakat Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra vezir Celaleddin Karatay tarafından mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Ahi Evren'de serbest kalarak o dönemde en güvenilir yerlerden biri olan uç bölgeye yani Denizli'ye gelmiştir²³³. Denizli bölgesi Selçuklu sultanlarının sığınma yeri olması yanında zor durumda kalan ilim adamlarının da sığınma yeri olmuştur. Ahi Evren'de bunlardan biridir. Ahi Evren Denizli'de

²³¹ M.Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, Konya, 1994, s. 35–45.

²³² A.Eflaki, *a.g.e.*, s.147.

²³³ M.Bayram, *Ahi Teşkilatı*, s. 84.

yaklaşık bir yıl kadar kalmıştır. Fakat bu kısa zaman içerisinde oldukça büyük etkiler bırakarak bölgeden ayrılıp yeniden Konya'ya dönmüştür.

2.1.2.Ahiliğin Denizlide Gelişimi

Kösedağ Savaşı'nın hemen sonrasında bölge yoğun bir Türkmen göçüne maruz kalmıştır. Bu Türkmen göçleri sırasında bölgeye yoğun miktarda ahi dervişleri gelmiştir. Uç bölgesinin güvenli olması ahilerin burayı tercih etmelerindeki en büyük nedendir. O dönemde bölge Mehmet Bey adında bir uç beyi tarafından kontrol edilmekte idi. Ahi Evren'in Denizli'ye gelmesi ile birlikte ikili arasında çok iyi ilişki kurulmuştur. Şeyh Nasîreddin'in Mehmet Bey üzerinde çok etkisi olduğu muhakkaktır. Çünkü bundan sonra Mehmet Bey kendisi ve askerlerine akbörk giydirmiştir. Bunun üzerine Ahi Evren Mehmet Bey'e şöyle dua etmiştir.” *Ululuk elbisesi üzerinde daim olsun*²³⁴.” Bu cümleden anlaşılacağı üzere Mehmet Bey'in ahi teşkilatının bir üyesi haline geldiği görülmektedir.

Mehmet Bey'in de ahilik dairesine girmesinden sonra bölgede ahilerin faaliyetlerinin artması muhtemeldir. Fakat Mehmet Bey dönemindeki ahilerin faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgiye rastlayamadık. Fakat zaman içerisinde bölgede ahi zaviyelerinin açıldığı görülmektedir. Özellikle İnançoğulları döneminde ahilerin bölgede oldukça etkin oldukları görülmektedir.

İnançoğulları döneminde bölgeyi ziyaret eden İbn Batuta ahiler hakkında bilgiler vermektedir. Ahilerin oldukça misafirperver olduklarını hatta misafir etmek için birbirleriyle yarıştıklarını dile getirmektedir. Seyyahımız ilk önce niçin yarıştıklarını anlamayarak korku ve heyecanlı durumu şöyle anlatmıştır.

“Beldeye duhulümüzde, çarşudan geçerken, bazı eşhas dükkânlarından çıkup hayvanlarımızın dizginlerinden tutular. Diğerleri bunlara mani olmaya çalıştılar. Aralarındaki anlaşmazlık uzadı gitti. Hatta birbirlerine bıçak çekecek hale geldiler. Bizce ne söyledikleri malum olmadığı cihetle korkarak, bunların yolkesen Germiyanlılar buranında onların ülkesi olduğunu ve mallarımızı yağlama niyetinde bulduklarını zannettik. Bu sırada Allah'ın lütfu ile Arapça bile bir hacıya rastladık. Birbirleriyle münakaşa enlerin maksatlarını sordum... Bunların Ahilere munsup kimselerden olduğunu ve bizi öncelikle kendi zaviyelerinde misafir etmek

²³⁴ M.Bayram, a.g.e., s.145.

istedikleri için birbirleri ile çekiştiklerini ifade etmesi üzerine, uluvvü cenaplarına yani âlicenaplularına cömertliklerine hayran kaldım”²³⁵

Ayrıca ahilerin, İnanç Bey’in yanında yer almaları sebebiyle onların beyle ne kadar iyi ilişkiler kurduklarını ve bey üzerindeki etkilerini göstermektedir. Yine İbn Batuta’dan öğrendiğimiz kadarıyla bölgede Ahi Sinan ve Ahi Duman olmak üzere iki zaviyeden bahsetmektedir. Muhtemelen bunlar bölgedeki en büyük ahi zaviyeleri olmalıdırlar. Muhtemelen bunlardan başka daha küçük zaviyelerin bölgede kurulmuştur. Fakat bunlar hakkında yeterli bilgi mevcut değildir.

2.1.3.Ahi Zaviyeleri

Denizli ve çevresi Köseadağ Savaşı sonrasında gelen Türkmen ve diğer grupları için bir sığınma noktası olmuştur. Bu grupların askeri ve siyasi yönleri tatmin ediliyordu. Fakat gelen Türkmenleri dini olarak da tatmin etmek gereklidir. Bu nedenle savaştan sonra bölgede ahiler vasıtasıyla birçok zaviye açılmış olmalıdır. Ama bunlardan İbn Batuta vasıtasıyla sadece Ahi Sinan ve Ahi Duman²³⁶ zaviyeleri hakkında bilgimiz vardır²³⁷. Fakat bunların yanında Ahi Paşa, Ahi Alaaddin ve Ahi Dudu zaviyeleri söylenebilir²³⁸. Bu ahi zaviyelerinin şehrin tüm iktisadi yapısını kontrol ettikleri görülmektedir.

2.2.DENİZLİ VE MEVLEVİLER

Mevlana Celaleddin Rumi, Anadolu topraklarına gelmesiyle beraber, Selçuklu devletinin üst düzey yöneticileri ve Sultanları ile çok iyi ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler Moğolların Köseadağ Savaşı’ndan sonra Anadolu’yu işgallerinden sonrada devam etmiştir. Moğollar Mevlana’ya karşı büyük saygı ve sevgi duymuşlardır. Onların bu sevgi ve saygıları Mevlana’nın ölümünden sonra Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi dönemlerinde de devam etmiştir.

Moğolların ve Selçukluların Mevlana’ya duydukları saygı ve sevgi onun fikirlerinin devlet eliyle yayılmasını sağlamıştır. Özellikle Sultan Veled döneminde

²³⁵ M. Şeker, *a.g.e.*, s. 121. İbn Batuta, *a.g.e.*, s.15

²³⁶ Ahi Duman zaviyesinin 16. yüzyıla kadar devam ettiği görülmektedir. H.Kallımcı, *Denizli Ahileri*, Ankara, 2007, s. 19–23, T.Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazikiye(Denizli) Kazası*, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s.127–128.

²³⁷ Zaviyelerin tüm faaliyetleri için bakınız. M. Şeker, *a.g.e.*, s. 121-125

²³⁸ T.Gökçe, *a.g.e.*, s.74, İ. Çiftçioğlu, *XIV. Yüzyılda Denizli ve .. 71.Yöresinde Ahilik ve Mevlevilik*, Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri 1, 2007, Denizli, s. 71

Mevlevi zaviyeleri ülkenin birçok bölgesinde açılmıştır. Ardından Arif Çelebi'nin yaptığı seyahatler sayesinde Mevlana'nın fikirleri ve Mevlevi zaviyeleri ülkenin her yerinde açılmıştır. Özellikle uç bölgelere yaptıkları ziyaretler bölgede ahilik yanında Mevleviliğinde yayılmasını sağlamıştır.

2.2.1.Ulu Arif Çelebinin Denizli Ziyaretleri ve İnançoğulları'nın Mevleviliğe Bakışı

Moğolların ve Selçukluların desteği ile uç bölgelerde Mevleviliğin yayılması için Ulu Arif çelebi sık sık Denizli ve çevresini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler İnançoğulları Beyliği'nin kurulduğu döneme rastlamaktadır. Beklide bu ziyaretlerin dini yönü yanında siyasi yönünün de olduğu söylenebilir. Zira uzun yıllardan beri bu uç bölgesi ile Konya arasında savaşlar olmuştur. Konya bu asi bölgenin kontrolü için dini kullanmış olabilir. Çünkü Çelebi'nin ziyaretleri sırasında aristokrat kesimle beraber olması bizim bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Arif Çelebi değişik zamanlarda Denizli'yi üç defa ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde Şucaeddin İnanç Bey'le görüşmüştür. Bu görüşmeyi Eflaki şu hikâye ile anlatmaktadır.

“Emirlerin ve büyüklerin meliki (melikü'l-ümera ve'l-ekâbir) Lâdik şehrinin emiri ve çelebi'nin müritlerinden olan sayın dost Şücaeddin İnanç Bey (tanrı rahmet etsin) bir gün herkesin arasında şunu anlattı:

Benve kardeşim Doğan Paşa Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. Şehrin ileri gelen adamları da oradaydı. O gün Çelebi beyaz bir Mevlevi külahı giymişti. Benim içimden Çelebi şu külahı bana bağışlasa da ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigâr olarak saklasam ne olurdu. Bu tanrının büyük bir iyilik ve yardımı olurdu, diye geçti.

Ben bu düşüncedeyken Çelebi hemen yanımdan kalktı. Yanıma gelip oturdu. Külahını başından çıkarıp benim başıma geçirdi ve bu külahı iyi sakla savaş günlerinde miğferinin altına giyersin dedi.

Ben baş koydum. Hemen o anda şaşırıp kaldım ve kendimden geçtim.

Dostluk yolunda elbisenin ve külahın değeri mi olur? Sen tanrı erlerinden içinde sır ve başbuğluk bulunan bir baş iste.(Böyel) bir ser (baş) daima o sırda birlikte kalır. Ona dönen değirmen bile sersem etmez dedi. Bunun üzerine Çelebi;

Sen kafacağzını çivi gibi kapının eşiğini koy

Böyle bir kafayı felek bile aşındıramaz(Mesnevi, C. III, s. 103/1804)

*Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz, çocuklarımız ve aile halkımız baş koyup ona mürit ve kul olduk.*²³⁹

Yukarıdaki hikâyeden hareketle denilebilir ki; İnançoğulları ve etrafındaki beyler Mevleviliğe meylederek Arif Çelebi'nin müritleri durumuna gelmiştir. Arif Çelebi'den önce kısmi olarak Mevleviliğin bölgede var olduğunu görüyoruz. Sultan Veled'in halifelerinden kabul edilen Kadı Necmeddin bir Mevlevihane kurmuştur. Fakat Necmeddin ile Arif Çelebi arasında bir husumet ortaya çıkmıştır. Çelebi bundan sonra yeni Mevlevi zaviyeleri kurmuştur.

2.2.2.Mevleviliğin Denizlide Gelişimi

Ulu Arif Çelebi'nin ziyaretlerinin Denizli ve çevresinde Mevleviliğin gelişmesinde büyük katkısı vardır. Arif Çelebi'den önce Mevleviliğin bölgedeki temsilciliğini Sultan Veled'in halifelerinden Kadı Necmeddin yapmaktaydı. Kadı Necmeddin'in İnançoğulları arsında sıkı bir ilişki içinde olduğu muhakkaktır. Fakat Arif Çelebi'nin Denizli ziyaretlerinde kadı ile arası açılmıştır. Eflaki bunu şu sözleri ile dile getirmektedir.

“Çelebi hazretleri ikinci kez Lâdik şehrine kavuştuğunda şehrin büyükleri ve ileri gelenleri hizmetlerde bulunup gece gündüz yanından ayrılmadılar. Yalnız halifelerin halifesi Kadı Necmeddin Kavser'e karşı koydu. Kendini bir topluluğun başı ve başbuğu yaparak insanların başı olan Arif Çelebi'ye baş çevirdi. Kendini aldatıp bu gerçek başkandan uzak kaldı. Arkadaşlar iki kısma ayrıldılar ve aralarında soğukluk doğdu.”²⁴⁰

Yukarıdaki cümleden hareketle Kadı Necmeddin'in Arif Çelebi ile aralarındaki bağın koptuğunu görüyoruz. Bundan sonra Çelebi Denizli'de Mevlana Kemaleddin, Mevlana Muhyeddin ve Mesnevihan Taceddin adlı şahsiyetlere icazet vererek²⁴¹ yeni bir zaviye daha açmıştır. Arif Çelebi ayrıca mevleviliğin nüfusunu artırmak için bölgenin ileri gelenleri ile sürekli ilişki içerisinde olarak mevleviliğin bölgede etkinliğini artırmaya çalışmıştır.

²³⁹ A. Eflaki, *a.g.e.*,s. 639.

²⁴⁰ A. Eflaki, *a.g.e.*,s. 640-680.

²⁴¹ A. Eflaki, *a.g.e.*,s. 681.

2.2.3.Mevlevi Zaviyeleri

Arif Çelebi'nin bölgeyi sık sık ziyaret etmeleri bölgede Mevlevilerin etkisini ve gücünü artırmıştır. Denizli'de Kadı Necmeddin ile başlayan Mevlevilik Arif Çelebi ile devam etmiştir. Arif Çelebi'nin Kadı'dan başka Mevlana Kemaleddin, Mevlana Muhyeddin ve Mesnevihan Taceddin adla şahsiyetlere icazet vererek bölgede yeni zaviyelerin kurulmasını sağlamıştır. Bu sayede mevlevilik bölgede daha geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Arif Çelebi'nin kurduğu bu zaviyeden başka, yeni zaviyelerin açılıp açılmadığını kesin olarak bilmek mümkün görünmemektedir²⁴². Fakat 1512–1513 tarihine ait vakıf kayıtların da bölgede halen bir mevlevi zaviyesinin olduğu görülmektedir²⁴³.

2.3.DENİZLİ VE BEKTAŞİLİK

XIII. Anadolu'da yayılan en önemli ilmi ve dini akımlardan biri Bektaşiliktir. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da oluşan siyasi çalkantılar sırasında insanların sığındığı önemli merkezlerden biri Bektaşilik olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Mevlana gibi zıtlıklar üzerine bir felsefe kurmuştur. Ona göre zıtlıklar insanlara birbirine çekiştiren kavga ettiren onları tutuşturup kanlı bıçaklı birbirine boğazlattıran bir felsefe olmak yerine insanların yaşayışları ne olursa olsun gönüllerdeki sevgi bağı ile bağlanan bir topluluk yaratmak temel hedeftir. Bu cümle bize Anadolu'nun o dönemdeki siyasi çalkantıdan kurtuluşun reçetesini de vermektedir.

2.3.1.Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Anadolu'ya Etkisi

Hacı Bektaş Veli Horasan'ın mühim Bir kültür şehri olan Nişabur'da doğmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Fakat 13. yüzyılda yaşadığı muhakkaktır. Onun doğum ve ölüm tarihi kesin olmamakla beraber 1210–1271 yılları arasında yaşamış olabilir²⁴⁴. Tahsilini ve manevi eğitimini Ahmet Yesevi'nin halifelerinden Lokman Perende'nin yanında tamamlamıştır. Yaklaşık kırk

²⁴² İ. Çiftçioğlu, *a.g.m.*, s. 73

²⁴³ T.Gökçe, *a.g.e.*,s. 130.

²⁴⁴ E. Coşan, *Makalat*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 17.

yaşlarında Anadolu'ya gelmiştir. Yesevilğin, Anadolu'daki en önemli temsilcisi durumundadır. Onun gelişi ile ilgili bilgiler Aşıkpaşazade'de mevcuttur²⁴⁵. Anadolu'da Amasya, Kırşehir ve Kayseri bölgelerinde yaşadıkdan sonra Kırşehir'e yerleşmiştir.

Hacı Bektaşî Veli orta Asya'da almış olduğu Yesevilik eğitimini Anadolu'ya taşımıştır. Anadolu'ya geldiği dönemde Babailer isyanının mevcut olması sebebiyle zaman zaman heteredoks bir anlayışa sahip olduğu söylenmiştir. Fakat onun fikirleri Anadolu İslam dünyasını fazlasıyla etkilemiştir. Yeniçerilerin piri fütüvvet ve ahi teşkilatının temsilcisi durumunda olan Hacı Bektaşî Veli, ülkede sevgi ikliminin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Özellikle Türkmen çevreler içersinde yayılma şansı bulan fikirleri yetiştirdiği halifeleri sayesinde o yüzyılda Anadolu'nun çeşitli coğrafyalarına yayılmıştır. Özellikle Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğolların, Orta Anadolu coğrafyasında yaptıkları zulümler bölgedeki Bektaşî dervişlerinin Uçlara doğru göç etmesine neden olmuştur. Bu sayede Bektaşilik Batı Anadolu'da yayılma şansı bulmuştur.

2.3.2. Denizli Yöresinde Bektaşilik Faaliyetleri ve Temsilcileri

Denizli ve çevresi XIII. Yüzyıldan itibaren yoğun Türkmen göçlerinin yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Özellikle Köseadağ Savaşından sonra bölgeye bol miktarda Türk göçü meydana gelmiştir. Bu Türkmenlerin çoğunluğunun Oğuz Türkmenlerinden oluştuğu muhakkaktır. Bu Oğuzların Denizli ve çevresine çeşitli boylar altında yerleşmişlerdir²⁴⁶. Bu boylar İslamiyet'i Yesevi hareketinden öğrenmişler ve kendilerine göre şekillendirmişlerdir. Anadolu'ya geldiklerinde Yesevi hareketine yakın olan Bektaşiliği hemen benimseyerek Hacı Bektaşî Veli'ye ve onun halifelerine mürit olmuşlardır.

Özellikle batı Anadolu'yu mesken tutmuş olan Bektaşî dervişlerinden Seyyid Cemal Sultan (Kütahya), Karaca Ahmet Sultan (Afyon), Kolu Açık Hacım Sultan (Uşak), Yatağan Baba ve Abdal Musa Sultan (Denizli) Bektaşiliğin yayılmasını sağlamışlardır. Özellikle Abdal Musa Sultan bölgede önemli bir çevre edinmiştir. Onun etkisi Osmanlı'nın kuruluşuna kadar götürmek mümkündür. Hatta Osmanlı'nın

²⁴⁵ Aşık Paşaoğlu Tarihi, Yay. Haz. Atsız, M.E.B. Yayınevi, İstanbul 1992, s. 164-165.

²⁴⁶ Denizli Oğuz yerleşimleri için Bkz. Turgut Tok, Filiz Kılıç, *Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik ve Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bir Bakış*, Ankara, 2007, s. 134-161.

birçok seferine katılarak Yeniçeriler içerisinde savaştığına dair rivayetler anlatılmaktadır²⁴⁷.

Denizli ve çevresinde Yatağan Baba ile başlayan Bektaşî geleneği Abdal Musa'nın önderliğinde devam etmiştir. Böylece bölgede Bektaşîliğe bağlı birçok dervişin yetişmesi devam etmiştir. Bunlar içerisinde özellikle Sarı İsmail Sultan, Koyun Baba, Teslim Abdal ve Kazak Abdal sayılabilir²⁴⁸. Bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Denizli çevresinde halen Bektaşî geleneği yaşatılmaya çalışılmaktadır.

²⁴⁷ Âşık Paşaoğlu Tarihi, s. 165–166.

²⁴⁸ T. Tok, F.Kılıç, *a.g.e.*, s. 84-103.

SONUÇ

Türklerin Anadolu toprakları ile tanışmalarını yüzyıllar öncesine, hatta milattan önceki dönemlere kadar götürmek mümkündür. Milattan önce İskitlerle başlayan tanışma, yüzyıllar geçtikçe Sabar ve Hun Türkleri ile devam etmiştir. Türklerin Kavimler Göçüyle başlayan uzun göçleri 13. ve 14. yüzyıllara kadar devam etmiştir. Bizim konumuzu teşkil eden kısmı ise, Hazar Denizinin güneyinden batıya doğru gerçekleşen, İslamiyeti kabul eden Oğuz Türklerinin göçleridir. Oğuzların Kınık Boyundan olan Selçuk Bey ve oğulları Oğuz Yabgu Devletinin egemenliğinden çıkarak Horasan bölgesine inmişlerdir. Horasanda giriştikleri var olma mücadelesini Dandanakan savaşı ile kazanmışlardır. Ardından yaşadıkları bölgede yaşanan Türkmen göçleri sebebiyle nüfus artışı yaşanmıştır. Selçuklular da gelen Türkmenleri Anadolu coğrafyasına doğru yönlendirmişlerdir.

Türkmenlerin Anadolu coğrafyasına girmesinden sonra bölgenin hâkimi olan Bizanslılar gelen Türkleri durdurmak için yoğun çaba sarf etmişler; Pasinler, Malazgirt ve Myriokephalon Savaşları'nı yapmışlardır. Fakat bu savaşlarda ağır yenilgi alan Bizanslılar, sahip oldukları bölgeleri Türklere teslim ederek geri çekilmişlerdir. Myriokephalon Savaşı'ndan sonra, artık Anadolu coğrafyasına "Türkiye" denilmeye başlanmıştır. Fakat Bizanslılar çok ağır yenilgiler almalarına rağmen bölgeyi terk etmemek için yoğun çaba göstermiş, bu nedenle direnmelerine devam etmişlerdir. Bu bölgesel mücadelelerin en önemli noktası bizim tezimizin konusunu da oluşturmaktadır. Bizanslılar; Denizli ve çevresinin önemi sebebiyle bölgeyi terk etmemek için, Türkler de bölgeyi Türkleştirmek için yoğun çaba içinde olmuştur.

Türklerin bölgeyi kontrolleri çok uzun zamana yayılmıştır. Bu uzun zamanın başlangıcı Gıyaseddin Keyhüsrev'in Uluborlu ve çevresine melik tayin edilmesidir. Başlangıcı daha eski bir zamana götürmek mümkünse de Gıyasedin Keyhüsrev'in bölgedeki varlığı ile birlikte Türkmenlerin etkinlikleri daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Keyhüsrev'in bölgeden ayrılmasından sonra, kısa bir dönem merkezden yani Konya'dan kopuk bir yapıya kavuşmuş olsa bile Keyhüsrev'in tahta oturmasından sonra kopukluk sona ermiştir.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in, kayınpederi Mavrezemos'u bölgeye bey olarak göndermesinden sonra, Denizli ve çevresinin önemi bir kat daha artmıştır. Bizans'a

karşı önemli mücadeleler kazanılmış, Türk sınırı Adalar Denizi'ne kadar ilerlemiştir. Fakat 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçukluların Türkiye üzerinde egemenlikleri kaybolduktan sonra uç bölgesi direnişini sürdürmüştür. Moğollara karşı verilen mücadelenin kalesi durumuna gelen bölge şehzadelerin sığınak yerlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca Moğolların, Türkiye'yi işgallerinden sonra Türkmenleri batıya doğru göçlerinde en önemli sığınak noktalarından biri durumuna gelmiştir.

Uç bölgesi sadece siyasi olarak bir sığınak noktası olmamıştır. Bunun yanında önemli ilim adamlarının yaşam alanı haline gelmiştir. İlimi akımların yaşam alanı durumuna gelmiştir. Özellikle ahilerin yaşam alanı olan bölge Bektaşî ve Mevlevilerin de yayılma alanı olduğu bölge olmuştur. Bölgedeki ilmi faaliyetlerin ne kadar yüksek olduğunu göstermesi bakımından Yusuf bin Ahmed ebi Bekr el-Lazîki, Sadreddin Konevi'nin Miftahü'l Gayb adlı eserini istinsah etmesi çok dikkat çekicidir.

Denizli ve çevresi hem siyasi hem de ilmi olarak Selçuklu- beylikler dönemi için oldukça önemlidir. Biz bu çalışmamızda mevcut verileri toplayarak önemli noktalara dikkat çekmeye çalıştık.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ABU'L FARAÇ, G. *Abu'l Faraç Tarihi*,(3. Baskı)Çev. Ö.Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara,1999.
- AKÇAKOCA AKÇA, Fahri. *Laodikya*, Denizli, 1937.
..... *Küçük Denizli Tarihi*, Denizli, 1945.
- AKDAĞ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, Barış Yayın Ofset, İstanbul,1999.
- AKSARAYI, Kerimüddin Mahmut. *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev.Mürsel ÖZTÜRK, TTK Yayınları, Ankara,2000.
- AKŞİN, Sina. (Ed.) *Türkiye Tarihi I*, CemYayınevi, İstanbul, 2000.
- ALTAN, E. *İkinci Haçlı Seferi*, TTK Yayınları, Ankara, 2003.
- ATÇEKEN, Zeki, Yaşar BEDİRHAN. *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Eğitim Kitapevi, Konya, 2004.
- ATSIZ, Âşık Paşaoğlu *Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara, 1992.
- BALIK, İbrahim. *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2005.
- BAYRAM, Mikail. *Türkiye Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Ankara, 2005.
..... *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaa, Konya,1991.
..... *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, Damla Matbaacılık, Konya,1994.
- BAYKARA, Tuncer. *Denizli Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul,1969.
..... *I. Gıyaseddin Keyhüsrev*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
..... *Selçuklu ve Beylikler Çağında Denizli*, IQ yayıncılık, İstanbul, 2007.
..... *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1988.
- CAHEN, Clade. *Osmanlıdan Önce Anadolu*, T.V.Y.Y. , İstanbul, 2000.
- COŞAN, Esad. *Makalat Hacı Bektaşî Veli*, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.
- ÇAĞATAY, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- ÇAY, Abdulhaluk. *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası II. Kılıçaslan ve Karamıkbeli (Myriokefelon) Zaferi (17 Eylül 1176)*, Erenler Matbaası, İstanbul,1984.

- COĞİTO, *Selçuklular*, YKY, İstanbul,2001.
- DEMİRKENT, Işın. *Sultan I. Kılıç Aslan*, Ankara, TTK Yayınları, 1996.
-*Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2005.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer. *Oğuz'dan Selçuklu'ya*, YKY, İstanbul, 2000.
- DÜZBAKAR, Ömer. *XIII. Yüzyılda Batı Anadolu'nun Durumu ve Karahisar-ı Sahip Çevresindeki Gelişmeler*, Bursa, Uludağ Ün. Sos.Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- EFLAKİ, Ahmet.(2006), *Ariflerin Menkıbeleri*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- EL- HUSEYİNİ, *Ahbarü'd Devleti's- Selçukiye(2. Baskı)*,Çev. N. Lügal, , TTK Yayınları, Ankara, 1999.
- Er- RAVENDİ, Rahat-üs-Südur ve Ayet-üs- Sürur, Çev. Ahmed ATEŞ, TTK Yayınları, Ankara, 1999.
- ERTAŞ, MehmetYaşar, Tüzün, S. (Ed.) *Eskiçağdan Cumhuriyet'e Homa (Gümüşsu) Tarihi*, Gümüşsu, Gümüşsu Belediyesi Yayınları, 2009.
- GÖDE, Kemal. *Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti*, Isparta, 1997.
- GÖKÇE, Turan. *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkiyye(Denizli) Kazası*, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜNGÖR, Erol. *Tarihte Türkler(6. Baskı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul,1995.
- İbn BATUTA.*İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*,Haz. İ. PARMAKSIZOĞLU, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.
- İbn BİBİ. *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l- Umuri'l-Alaiye*,Çev. M. ÖZTÜRK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- KAFESOĞLU, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*,(12. Baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995.
- *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul,1992.
- KALLİMCİ, Hasan. *Denizli Ahileri*, Denizli Tic. Odası Yay., Ankara, 2007.
- KAPTAN, Şükrü Tekin. *Gönül Sultanları Denizli'de*, Ajans Matbaacılık, Denizli, 1993.
- *Denizli Kitabeleri*, Otçu Masa Üstü Yayayınları, Denizli, 1999.
- KHONİTAS, Niketas. *Historia*, Çev. F. Işıltan, TTK Yayınları, Ankara,1995.

- KILIÇ, Filiz, Turgut Tok, Coşkun Kökel, , Tuncay Bülbül. *Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bakış*, Ankara, 2007.
- KİTAPÇI, Zekeriya. *Ortadoğu'da Türkler*, Kubbealtı Yayınları, Konya, 2008.
- *Yeni İslam Tarihi ve Türkler*, Kubbealtı Yayınları (5. Baskı), Konya, 1995.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*(2.Baskı) Başnur Matbaası, Ankara,1972.
- KÖYMEN, Mehmet Altan. *Selçuklu Devri Türk Tarihi*,(4. Baskı), TTK Yayınları, Ankara, 2004.
-*Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C.1(3.Baskı), TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- MAALOUF, Amin. *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Telos Yayınları,İstanbul, 1997.
- MERÇİL, Erdoğan. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, (2. baskı), TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- METİN, Halil. *Türklerin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, MEB Yayınları, İstanbul,1992.
- NOMİKU, H. A. *Haçlı Seferleri*, (2.Baskı), Çev. Kriton Dinçmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- OSTROGORSKY, George. *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İŞILTAN, TTK Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, Fahameddin Başar. *İslam Tarihi C. 8*, Kayhan Yayınları, İstanbul, 1994.
- ROUX, Jean Paul. *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007.
- RUNCİMAN, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*,(4. Baskı), TTK Yayınları, Ankara, 2008.
- SEVİM, Ali. *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK Yayınları, Ankara, 1990.
- *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK Yayınları, Ankara, 1990.
- *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

- ,Erdoğan MERÇİL. *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara,1995.
- ,Yaşar YÜCEL. *Türkiye Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara,1989.
- SÜMER, Faruk. *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*,(2. Baskı), TTK Yayınları, Ankara, 1998.
- *Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları Oğuzlar*, T.D.A.V. , İstanbul,1999.
- , Ali SEVİM. *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*,TTK Yayınları, Ankara,1988.
- ŞAHİN, Gürsoy. *Sivaslı Mihitar ve Mihitaristler*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- ŞAKİR, Kemal. *Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Sıhhi, İktisadi, noktai Nazardan Denizli*, Ter. Mehmet Kaya, İstanbul Hüsn-ü Tabiat Matbaası, Denizli,1927.
- ŞEKER, Mehmet. *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.
- ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin. *Gelendost Tarihi*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- TOKÖZ, Ali. *Tarihin Bir Döneminde Dazkırı*,(1. Baskı) Fazilet Neşriyat, İstanbul, 2009.
- TURAN, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*,(10.baskı) Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1996.
-*Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, (3.Baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- *Selçuklular ve İslamiyet*,(3. Baskı) , Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (6. Baskı),Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1997.
-*Selçuklular Zamanında Türkiye*, (4. Baskı), BoğaziçiYayınları,İstanbul, 1996.
- *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*,(2.Baskı),TTK Yayınları, Ankara,1988.
- URFALI MATEOS Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andriasyan, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi C. 1*(9. Baskı), TTK Yayınları, Ankara,2008.
- *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK Yayınları, Ankara, 1998.
- *Kitabeler*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

- Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- WITTEK, Paul. *Menteşe Beyliği*, (2. baskı), TTK Yayınları, Ankara, 1986.
-*Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*(2.Baskı), Pencere Yayınları, İstanbul, 2000.
- YAZICIZADE Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009.
- YILDIZ, Filiz. *Anadolu Selçukluları'nın Denizli Uç Beyliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sel. Üniv. Sos. Bil Ens.,Konya, 2000.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil. *İbn Bibi Selçukname*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- YÜCEL, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- ZEYBEK, Recep. *Denizli Kabristanlığında 18. ve 19. Yüzyıldan Kalma Mezar Taşlarının Tahlihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.D. Üniv. Sos. Bil. Ens. Isparta, 2001.

MAKALELER

- BAYKARA, Tuncer. “Denizli HakkındaTarih ve Kültürel Temel Bilgiler”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyum Bildirileri*, Denizli ,1988, ss. 9–15.
-”800 Yıl Önce Denizli Topraklarının Fethi”, *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I*, Denizli ,2006, ss. 45–46.
-”Denizli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IX, 1994, ss. 155-159
- CUNBUR, Müjgan. “Denizli Kültür Tarihinde Gaziler ve Ahiler”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyum Bildirileri*, Denizli , 1988, ss. 16–21.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail. “Germiyanoğulları Kütahya Medreseleri”, *Dumlupınar Üniv. Sos. Dergisi*, Sayı. 15, 2006, ss. 161–180.
- “XIV. Yüzyılda Denizli ve Çevresinde Ahilik ve Mevlevilik”, *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I*, Denizli ,2006, ss. 67–79.

- ERDEM, İlhan. “Malazgit’ten Myriokephalon’a Anadolu’da Türk Bizans Mücadelesine Genel Bir Bakış”, *Myriokephalon Savaşı I.ve II. Sempozyum Bildirileri*, Denizli ,1997, ss. 27–36.
-”XIII.-XIV. Yüzyıllarda Denizli ve Yöresinde Görülen Sosyal-Kültürel Gelişmeler”, *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I*, Denizli , 2006, ss. 79–83.
- ERTAŞ, M.Yaşar. “Mevlevilerin Batı Anadolu’ya Açılan Kapısı”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı 2, 2004, ss. 12–15.
- HALAÇOĞLU, Ahmet. “Myriokephalon Savaşı’nın Önemli Sonuçları ve Yeri Meselesi”, *Myriokephalon Savaşı I.ve II. Sempozyum Bildirileri*, Denizli ,1997, ss. 37–39.
- GÖÇGÜN, Önder. “Denizli Kitabeleri”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, 2008, ss. 17.
- GÖDE, Kemal. “Anadolu’nun Vatanlaşmasında Myriokephalon Zaferinin Yeri ve Önemi”, *Myriokephalon Savaşı I.ve II. Sempozyum Bildirileri*, Denizli ,1997, ss. 41–46.
- KELEŞ, Bahattin. “XIII. Ve XIV. Yüzyılda Denizli ve Yöresindeki Türkmenlerin Moğollara Karşı Mücadelesi”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I*, Denizli , 2006, ss. 57–60.
- KALLİMCİ, Hasan. “Vefasızlık Ettiğimiz Hemşerimiz: Ahi Sinan”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı 1. 2004, ss. 28–29.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. “Anadolu Beyliklerine Ait Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 2, 1928, ss. 1–32.
-“Germiyan Beyliğine Ait Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 2,1928, ss.412–414.
- “Kitabiyat Tenkit ve Tahlilleri(Kitabeler(İsmail Hakkı)”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 2, 1928, ss. 497–501.
- KUTLUDAĞ, Şerif. “Bacıyan-ı Rum Geleneği Işığında Denizli’li “Fatma Yıldız Hanıma” Bir Bakış, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı 11, 2006, ss. 55–57.
- ÖZÇELİK, Ayfer. “Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Denizli”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı. 9, 2006, ss. 28–33.

ŞİMŞEK, Celal. "Laodikeia Ad Lycum", *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı. 19, 2008, ss. 13–24.

TURFAN, Kemal. "Myriokephalon Savaşı Üzerine Yeni Görüşlerimiz ve Anadolu'nun Bir Türk Vatanı Oluşu", *Myriokephalon Savaşı I.ve II. Sempozyum Bildirileri*, Denizli, 1997, ss. 4–26.

UZUN, Tolga. "Akhan Kervansarayı", *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı. 3, 2004, ss. 9–13.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://maps.google.com/?ie=UTF8&ll=37.916576,29.863586&spn=0.120257,0.21801&t=h&z=12&source=embed>

http://www.turknumismatik.org.tr/turkish/yayinlar/bultenler/bulten3738/B3738_M12.html

EKLER I

Sadreddin Konevi'nin Miftah'ül Gayb Adlı Eserinin Kapak Bölümü

فان الذي وفقته وسدده ومراجه على طرف من انبيل فانك الذي حرمه حرم
 ان غيب احد فكل او في النديك بها الهمة رمت ان افعل من بعض الوجوه بتمام
 نفسك بالاشياء فما اوجبت له وبنت سبحانه سبحانه ونقمة من الذي تعود
 منك ونعوتك كل حال عليك فلا تجعل من محبيك كل صانع وكل ناعود ما عن كل ايات
 ونول كل الرضيض السانفسك لانجيت في كل ما تقينا فيه عز حضان قد شك
 وجلاوة شهودك انك المبرك واجدته وسلامك بانه الذي انصفي
 خاتمة وعلى سيدنا محمد وآله والخم من اخوانه وورثته خلقه وعباد امانا ومفتاح
 ففان شئت اوجده الله وورثته ثم العتاب بعون الله وحسنه في قده على ايمه
 الفقير الى الله تعالى يوسف بن محمد بن اللاد في عمرة له ولواله في جميع

المؤمن والمؤمنات الاجيامنهم والاموات

في تاريخ التمهيد لاربعين سنة وسبعين سنة

الحمد لله
 نظر في هذا الكتاب المسمى مفتاح الغيب
 الصدر السرخسي السيد الفقيه محمد بن احمد عقيقه المكي
 وعبد الله علي سيدنا محمد وعلي اله و عبيد
 روي في تاريخ التمهيد لاربعين سنة وسبعين سنة

کتابخانه
سید الشهدا

اشهد
ب
ع

الاعمال
المعروفه

رای ارطغرل بن سلیمان شاه که بعد عثمان فیان است
یکی از جمعی عقدش تبارف کرده بودی و سلیمان شاه از طایفه
تغوز است و پادشاه شهر مایان بودی در استیلا و جنگیز از تخت برخواستی
و در آب عاصی غرق شد فرزندش ارطغرل بجانب روم قطعه عثمان کردی و بلازنت
خدمت سلجوقیان کریمت می بندی

کتاب المناجیح السیفیه

یا کیلیج
یا کیلیج
یا کیلیج

تالیف الشیخ الإمام العالم العابد المحقق
المتواضع سید المشایخ والأبدال فضیل الملقب
ابو القاسم محمد بن اسمعيل الحوی قدير الله ووجه
و جلاله اعلى علیین در حقه بفضلہ کریمه و سعاده العادل

بسم الخیر

ملک الاعظم ذو المنهج و المکارم جامع الحاسن و اللطاف
دفا الحسب الفکر منبع المعالی صاحب العز و الاقبال
خواجہ نامدار صفی الدین و التوسل جمال الامم مظهر الملوک
لازال الیسا توب الجلال ساکما صوب التوان مع جمیع اللعالم
لده شبر محمد الوندی عطا الله قدره و شرح فی العار سب صلاه

از سر شهوت و خیزی از را کلید در بهشت دان گیت
واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى فان الجنة
هي المأوى و صدقة السر تطفى غضب الرب نصب العين
دار و بروز کرمداومت می آید لعل الله یخیر بعد ذلك امرا
و یقین دان که اما ان کرات ان هر چه زود تر ظاهر شود و بر
بر عای صالح یازد می آید و الحمد لله الذی بنعمته تم الجبا
الصالحات الصلوة علی سید البشر و زبده الکائنات محمد المصطفى
و علی آله الطیبین و از واجه الطاهرات تم الکتاب
بعول الله و حین یوفی

علی بد العبد المذنب الخاطی الراجی الی المعفوه ربه عند جل
علی سلیمان بن یونس القنوی المصلح جاور الله عن سبیاته
فی العاشر شهر الله الاعظم رجب عمت کنته سبیه موت سبایه
عمر الله طمع المؤمن و المؤمنات و المسلم و المسلمات
الاحیاء منهم و الاموات متقا و عرابا و صرا و بر جنتک با ارحم الراحمین
و علی الله علی سیدنا محمد
و آله الطاهرین الطیبین

EK II

Denizli Yediler Camisi Bahçesinde Bulunan Selçuklu Dönemi Mezar Taşları

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Denizli Yediler Camisi Bahçesinde Bulunan Selçuklu Dönemi Mezar Taşları

Resim 5 (Ali Bey Efradından Yedi Kişinin Mezarının Bulunduğu Türbe)

Denizli’de Üçler Mezarlığı Olarak Bilinen Mezarlar

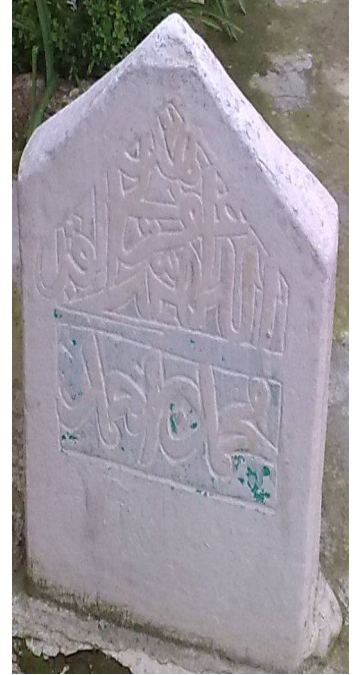
Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Denizli Büyük Kabristanlığı İçersinde Bulunan Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mezar Taşları

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Denizli Beylerinden Mehmet Bey Türbesi ve Etrafındaki Mezar Kalıntıları

Resim 14 (Mehmet Bey Türbesi)

Resim 15

Resim 16

Denizli Beylerinden Mehmet Bey Türbesi ve Etrafındaki Mezar Kalıntıları

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Denizli Beylerinden Mehmet Bey Türbesi ve Etrafındaki Mezar Kalıntıları

Resim 21

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Mehmet Bey'in Türbesinin Çevresinde Rastladığımız Sandukalar

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

EK III

Denizli ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kitabeleri ve Paraları

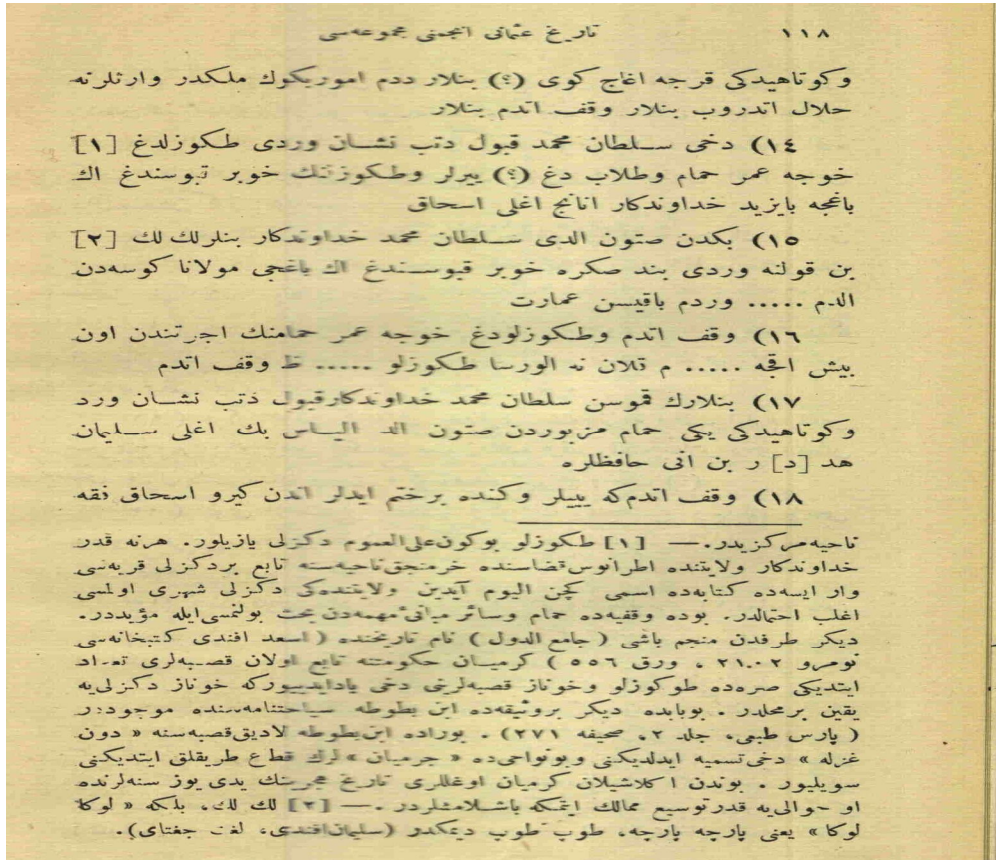
Resim 1: (Şucaaddin İnanç Bey'in H 735 Ramazan tarihli kitabesi.)

Resim 2 (Germiyanoğlu Yakup Bey kitabesi (Kütahya))

Resim 3 (Lâdik Beyi İshak Bey'in anlatıldığı 14 ve 17 satırların olduğu bölüm)

Resim 4 (Kitabenin Osmanlıca metni TOEM 'den alınmıştır.)

Resim 5 (Denizli Kayalık Camisi Karasongur Kitabesi)

Resim 6 (Afyonkarahisar Ulu Cami)

Resim 7 (Dernizli Çardak Hanabad Kitabesi)

Resim 8 (Denizli Akhan İç Kitabesi-Restorasyonu yapılmaktadır.)

Resim 9 (Akhan Dış Kitabe-Restorasyonu yapılmaktadır.)

Resim 10 (Denizli Arkeoloji Müzesi Selçuklu Dönemi Şifa Kabı)

EK IV
Denizli’de Bulunan Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sikkeleri

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Denizli'de Bulunan Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sikkeleri

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Denizli’de Bulunan Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sikkeleri

Resim 8

Resim 9

Resim 10 (Murad Aslan Bey Döneminden Kalan Para Örnekleri)

El mülkilillah
Abdehu
Murad

duribe
medine
Ladik

EK V
Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimari Eserleri

Resim 1 (Germiyoğlu II. Yakup Bey Dönemi Vakıf Hamamı)

Resim 2 (Çardak Hanabad'dan Genel bir Görünüm)

Resim 3 (Denizli Akhan'ın Ön Görünümü - Restorasyon çalışmaları devam ediyor)